

'Onderzoek met betrekking tot de relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte, de mate van buitenspelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren'

Onderzoek in opdracht van de Vlaamse Overheid

Onderdeel: OBSERVATIEONDERZOEK

Kind & Samenleving vzw

Jan Van Gils
Wouter Servaas
Francis Vaningelgem
Wouter Vanderstede

Met steun van de
Vlaamse overheid

TER SITUERING

Vier rapporten

Het voorliggende rapport maakt deel uit van een rapportering neergeschreven in vier rapporten.

Er is een syntheseverslag over het gehele onderzoek dat aangevuld is met beleidsaanbevelingen. Dit verslag is gebaseerd op drie onderzoeken waarover apart gerapporteerd wordt, zijnde:

- de literatuurstudie over buitenspelen
- het rapport van het survey-onderzoek
- het rapport van het observatie-onderzoek

Het onderzoeksproject

Het project poogde volgende doelstellingen te bereiken.

1. Het **belang en de invloed van buitenspelen beschrijven**. Welke *effecten* heeft buitenspelen, met name op de ontwikkeling en de gezondheid van kinderen? Dit wordt algemeen beschreven in de literatuurstudie, en komt tevens zijdelings aan bod in het survey-onderzoek (m.n. verband met lichaamsgewicht).
2. De **feitelijke situatie van het buitenspelen in Vlaanderen in kaart brengen**. Hoeveel wordt er gespeeld (door wie) en wordt er minder gespeeld dan vroeger?
 - *Wie er waar en wat speelt, en hoeveel kinderen er spelen* wordt beschreven in het observatie-onderzoek, het survey-onderzoek (zelfrapportering) en beperkt in de literatuurstudie.
 - Een zicht op de *evolutie* van het buitenspelen van kinderen in Vlaanderen krijgen we door de vergelijking van het observatie-onderzoek uit 2008 met soortgelijke gegevens uit 1983, en door de vergelijking van het survey-onderzoek uit 2008 met soortgelijke gegevens uit 1989 en 1979.
3. **Inzicht verwerven in wat het buitenspelen van kinderen beïnvloedt**.
 - In lijn met de onderzoeksopdracht is hierbij vooral gekeken naar het *belang van de (publieke) ruimte* waarin gespeeld kan worden. Het survey-onderzoek geeft hier enkele gegevens, het literatuuronderzoek biedt een overzicht, maar het is vooral in het observatie-onderzoek dat deze vraag aan bod komt.
 - Ook de *eigen motieven van kinderen* komen aan bod, in het literatuuronderzoek, via de gegevens uit de focusgroepen met kinderen die daarin zijn verwerkt, en ook in het survey-onderzoek.

De **focus** van het project ligt op **het ongeorganiseerde buitenspelen van kinderen in de publieke ruimte**. Dit houdt in dat het spelen in private tuinen, zonder meer een belangrijke vorm van buitenspelen, grotendeels (doch niet volledig) buiten beeld zal blijven. Dit geldt ook voor de jeugdwerkinfrastructuur. Het gaat in dit project over kinderen tot en met 14 jaar.

Overzicht van de vier rapporten

Rapport 1: Literatuurstudie (*Onderzoekscentrum Kind & Samenleving*)

Het eerste rapport geeft een overzicht van de bestaande literatuur over buitenspelen.

Het rapport gaat in op de **effecten** die buitenspelen heeft op de ontwikkeling voor kinderen (hoofdstuk 1); de externe factoren die het buitenspelen beïnvloeden, met name de rol van de **woonomgeving** (hoofdstuk 2); de **motieven** van kinderen zelf om (al dan niet) buiten te spelen (hoofdstuk 3); en gegevens over het feitelijke **buitenspelen in Vlaanderen** (hoofdstuk 4).

Over de effecten werd de internationale wetenschappelijke literatuur doorgenomen; voor de woonomgeving en de motieven van kinderen zelf gaat het vooral om Vlaamse en Nederlandse studies.

Rapport 2: Survey-onderzoek (*Dept. Humane Kinesiologie, KULeuven*)

Het tweede rapport doet verslag van een survey-onderzoek bij ongeveer 2300 kinderen van 6 tot en met 14 jaar.

In een eerste hoofdstuk wordt een **algemeen beeld** geschetst van de spel-, sport- en ontspanningsactiviteiten van kinderen van 6 tot en met 14 jaar. In het bijzonder wordt onderzocht in welke mate er een verband bestaat met persoonlijke achtergrondeterminanten zoals het geslacht, de leeftijd en de gewichtstatus van het kind.

In een tweede hoofdstuk van dit rapport wordt ingezoomd op het (ongeorganiseerd) speelgedrag in de woon- een leefomgeving van kinderen en wordt nagegaan welke **sociaal-culturele factoren** dit speelgedrag gunstig of ongunstig beïnvloeden.

In een derde hoofdstuk komen ook de **redenen** aan bod die kinderen aangeven om al dan niet buiten te spelen.

In deel vier wordt getracht om op basis van de verzamelde onderzoeksgegevens het **profiel van de buitenspeler** anno 2008 in kaart te brengen en op zoek te gaan naar de specifieke indicatoren die dit profiel kunnen voorspellen.

In een vijfde en laatste hoofdstuk wordt het speelgedrag van kinderen en jongeren in **tijdstrendperspectief** geplaatst door de gegevens van 2008 te vergelijken met twee eerder afgenomen **vergelijkbare surveys uit 1979** (enkel meisjes) **en 1989** (jongens en meisjes).

Rapport 3: Observatie-onderzoek (*Onderzoekscentrum Kind & Samenleving*)

Dit rapport doet verslag van een observatie-onderzoek van het spelen van kinderen in 7 verschillende woonwijken tijdens de paas- en zomervakantie van 2008. Het observeert kinderen in hun dagelijkse (vnl. ongeorganiseerde)

buitenspelcontext: hun woonomgeving. Aantallen, geslacht, leeftijd, het al dan niet onderweg en het al dan niet begeleid zijn en het soort spel van de kinderen werden genoteerd.

De gegevens uit 2008 worden bovendien vergeleken met de gegevens uit een vergelijkbaar onderzoek uit 1983, waarop het voorliggende observatie-onderzoek is geënt.

Na een **sociaal-ruimtelijke beschrijving** van de wijken (hoofdstuk 2), brengt het onderzoek in kaart **wie waar speelt** (hoofdstuk 3): hoe zijn de observaties te verdelen volgens gender, leeftijd, het al dan niet onderweg zijn, het begeleide en het georganiseerde karakter van het spel, en de diverse speelvormen?

Een **speelindex** gaat na hoeveel kinderen werden geobserveerd in vergelijking met het aantal kinderen dat de wijk bewoont (hoofdstuk 4).

In hoofdstuk 5, de hoofdmoot van het observatie-onderzoek, wordt gezocht naar **verbanden tussen het speelgedrag en de publieke ruimte**: de diverse types publieke ruimte, stedelijke en suburbane wijken, inrichtingselementen en wegategorisering. De onderzochte wijken komen bovendien apart aan bod.

Rapport 4: Syntheseverslag

Zoals hierboven al vermeld werd is het syntheseverslag een samenvatting van de bevindingen uit het literatuuronderzoek, het observatie-onderzoek en het survey-onderzoek. Al deze bevindingen worden in het syntheseverslag van commentaar voorzien. Op basis hiervan worden beleidsaanbevelingen geformuleerd.

INHOUDSOPGAVE

1. INLEIDING	8
1.1. Formulering Onderzoeksvraag.....	8
1.2. Methodiek en aanpak: observatie- en analysemethode(s).....	8
a) Uitdagingen bij de replicatie van het onderzoek uit 1983	8
b) Observatiemethode.....	9
c) Indeling in zones en ruimtelijke analyse.....	11
1.3. Verantwoording van de keuze van wijken.....	12
2. SOCIAAL-RUIMTELIJKE BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOCHE WIJKEN... ..	13
2.1. Wijk Seefhoek in Antwerpen.....	13
2.2. Hoogbouw Stuyvenbergplein in Antwerpen	15
2.3. Wijk 't Foort in Temse.....	17
2.4. Wijk P. Dierckxlaan in Temse	19
2.5. Burcht in Zwijndrecht	21
2.6. Wijk Predikherenvelden in Rumst.....	23
2.7. Wijk Terhagen in Rumst.....	25
2.8. Overzicht van demografische gegevens van de onderzochte wijken.....	27
2.9. Enkele sociaal-economische parameters van de onderzochte wijken	29
3. WIE SPEELT WAAR – ALGEMENE CIJFERS	31
3.1 Overzicht van de wijken	31
3.2. Overzicht van observaties	31
3.3. Genderverdeling	33
a) Cijfers huidig onderzoek	33
b) Vergelijking gegevens 1983 – 2008.....	34
3.4. Leeftijdsverdeling	35
a) Cijfers huidig onderzoek	35
b) Vergelijking met onderzoek 1983.....	35
3.5. Aantal kinderen onderweg / kinderen niet onderweg	36
3.6. Begeleid/niet begeleid.....	37
3.7 Georganiseerd spel	39
3.8. Spelvormen	39
3.9. Conclusies en opmerkingen.....	41
4. PUBLIEKE RUIMTE-SPEELINDEX.....	43
4.1. Wat is de 'publieke ruimte-speelindex'?	43
a) Cijfers huidig onderzoek	43
b) Vergelijking met onderzoek 1983.....	43
4.2. Beschouwing.....	44
5. VERBAND TUSSEN RUIMTE EN SPELEN	45
5.1. Methodiek en aanpak	45
5.2. Op zoek naar verbanden tussen spelobservaties en types publieke ruimte	47
5.2.1. Globale cijfers.....	48
5.2.1.1. Gemiddelde aantal spelobservaties per zone (of 'intensiteit' van bespeling)	49
5.2.1.2. Percentage per type publieke ruimte (of frequentie van bespeling)	49
5.2.1.3 Besluit.....	49
5.2.2. Zijn er verschillen per wijk? Zijn er verschillen tussen stedelijke en suburbane gebieden?	50
5.2.3. Verhouding jongens/meisjes per type publieke ruimte	53

5.2.4. Samenhang tussen soorten spel en publieke ruimte	55
1. Is er een verband tussen inrichtingsmaatregelen en geobserveerde speelfrequentie?	58
2. Is er een verband tussen wegfunctie/wegcategorie en geobserveerde speelfrequentie?	59
5.4. Synthesekaart per wijk en onderzoek meest bespeelde zones	60
5.4.1. Wijk Seefhoek in Antwerpen	60
5.4.2. Hoogbouw Stuyvenbergplein in Antwerpen	63
5.4.3. Wijk 't Foort in Temse	65
5.4.4. Wijk P. Dierckxlaan in Temse	68
5.4.5. Wijk Burcht in Zwijndrecht.....	70
5.4.6. Predikherenvelden in Rumst.....	72
5.4.7. Terhagen in Rumst.....	74
5.4.8. Algemene conclusies bij de synthesekaarten per wijk.....	77
5.5. Is er verband tussen woningtypes en buitenspelen?	79
BIJLAGEN	81

Inhoudstafel tabellen

Tabel 1.	Overzicht en eigenschappen van de observatiewijken 2008...	12
Tabel 2.	Totaal aantal kinderen woonachtig in de observatiewijken	27
Tabel 3.	Percentage meisjes en jongens woonachtig in de observatiewijken	27
Tabel 4.	Percentage kinderen met niet-Belgische nationaliteit woonachtig in observatiewijken	27
Tabel 5.	Percentage kinderen per leeftijdsgroep woonachtig in de observatiewijken	28
Tabel 6.	Percentage werkzoekenden per observatiewijk	29
Tabel 7.	Gemiddeld jaarinkomen in de observatiewijken	29
Tabel 8.	Percentage woningen zonder basiscomfort per observatiewijk	29
Tabel 9.	Gemiddelde oppervlakte per woning in de observatiewijken	30
Tabel 10.	Demografische samenstelling van de wijken in 2008	31
Tabel 11.	Overzicht van geobserveerde kinderen in 1983 en 2008 (absolute aantallen)	32
Tabel 12.	Percentage geobserveerde jongens en meisjes naar leeftijd in 1983 en 2008	32
Tabel 13.	Percentage geobserveerde kinderen volgens leeftijdscategorie in 2008 inclusief georganiseerde speelactiviteiten en inclusief 'kinderen onderweg'	33
Tabel 14.	Vergelijking van de demografische gegevens per wijk (2008) met de observatiedata	33
Tabel 15a.	Ontwikkeling van het buitenspelen van jongens en meisjes 1983-2008	34
Tabel 15b.	Ontwikkeling van het buitenspelen van jongens en meisjes 1983-2008 in Temse 't Foort	34
Tabel 15c.	Ontwikkeling van het buitenspelen van jongens en meisjes 1983-2008 in Antwerpen Seefhoek	34
Tabel 16.	Procentuele leeftjdsverdeling van geobserveerde kinderen per wijk	35
Tabel 17a.	Percentage geobserveerde kinderen per leeftijdscategorie in 1983 en 2008	35
Tabel 17b.	Percentage geobserveerde kinderen per leeftijdscategorie in 1983 en 2008 voor Antwerpen Seefhoek	35
Tabel 17c.	Percentage geobserveerde kinderen per leeftijdscategorie in 1983 en 2008 voor Temse 't Foort	35
Tabel 18.	Temse 't Foort: demografische samenstelling van de wijk (percentages)	36
Tabel 19.	Percentages van geobserveerde kinderen wel/niet onderweg per wijk	36
Tabel 20.	Rumst Terhagen: percentages kinderen wel/niet onderweg inclusief en exclusief georganiseerd spel	37
Tabel 21.	Percentages kinderen 'onderweg' per leeftijdsgroep per wijk	37
Tabel 22a.	Overzicht van percentages spelbegeleiding in 1983 en 2008	37
Tabel 22b.	Overzicht van percentages spelbegeleiding in Antwerpen Seefhoek in 1983 en 2008	38
Tabel 22c.	Overzicht van percentages spelbegeleiding in Temse 't Foort in 1983 en 2008	38
Tabel 23.	Overzicht van spelbegeleiding per wijk in 2008	38
Tabel 24.	Percentages jongens en meisjes in relatie tot spelbegeleiding in 2008	38
Tabel 25.	Percentages per leeftijdscategorie in relatie tot spelbegeleiding in 2008	38
Tabel 26.	Aandeel van jongens en meisjes in georganiseerd spel per wijkzone in 2008 (absolute aantallen)	39
Tabel 27.	Percentage kinderen per spelvorm per wijk in 2008 (inclusief georganiseerd spel)	39
Tabel 28a.	Absolute aantallen kinderen per groep spelvorm in 2008...	40
Tabel 28b.	Percentages per groep spelvorm in 2008	40
Tabel 29.	Vergelijking van de totale percentages spelvorm in 1983 en 2008	40
Tabel 30.	Vergelijking van percentages per spelvorm in Antwerpen Seefhoek en Temse 't Foort	41
Tabel 31.	Percentage per groepen spelvormen in 1983 en 2008	41
Tabel 32.	Speelindex per wijk in 2008	43
Tabel 33.	Speelindex per wijk in 1983	44
Tabel 34a.	Totale speelindex exclusief 'kinderen onderweg' en <i>inclusief</i> georganiseerd spel	44
Tabel 34b.	Ontwikkeling van de speelindex in Temse 't Foort 1983-2008	44
Tabel 35.	Categorisering van observatiezones volgens 'types publieke ruimte'	46
Tabel 36.	Aantal geobserveerde kinderen per type publieke ruimte (excl. 'kinderen onderweg')	48
Tabel 37.	Percentages geobserveerde kinderen per type publieke ruimte	50
Tabel 38.	Gemiddelde percentages geobserveerde kinderen volgens graad van stedelijkheid	51
Tabel 39.	Percentage jongens (t.a.v. percentage meisjes) per type publieke ruimte	53
Tabel 40.	Percentages soorten spel per type publieke ruimte	55
Tabel 41.	Verdeling van spelvormen over de verschillende types publieke ruimte (percentages)	56
Tabel 42.	Aantal geobserveerde kinderen per wegcategorie per wijk	57
Tabel 43.	Speelfrequentie in inrichtingsmaatregelen (lokaal verkeer en verbindingsverkeer samengenomen)	58
Tabel 44.	Overzicht van aantal kinderen per wegcategorie...	59
Tabel 45.	Speelindex per type woonomgeving per wijk	79

Inhoudstafel figuren

Figuur 1.	Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen Antwerpen Seefhoek	13
Figuur 2.	Pleinen, groene ruimten en voorzieningen Antwerpen Seefhoek	14
Figuur 3.	Bebouwing en tuinstructuur Antwerpen Seefhoek	14
Figuur 4.	Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen Antwerpen Stuyvenbergplein	15
Figuur 5.	Pleinen, groene ruimten en voorzieningen Antwerpen Stuyvenbergplein	16
Figuur 6.	Bebouwing en tuinstructuur Antwerpen Stuyvenbergplein	16
Figuur 7.	Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen Temse 't Foort	17
Figuur 8.	Pleinen, groene ruimten en voorzieningen Temse 't Foort	18
Figuur 9.	Bebouwing en tuinstructuur Temse 't Foort	18
Figuur 10.	Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen Temse P. Dierckxlaan	19
Figuur 11.	Pleinen, groene ruimten en voorzieningen Temse P. Dierckxlaan	20
Figuur 12.	Bebouwing en tuinstructuur Temse P. Dierckxlaan	20
Figuur 13.	Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen Zwijndrecht Burcht	21
Figuur 14.	Pleinen, groene ruimten en voorzieningen Zwijndrecht Burcht	22
Figuur 15.	Bebouwing en tuinstructuur Zwijndrecht Burcht	22
Figuur 16.	Wegenstructuur en (gebundelde) parkeerzone Rumst Predikherenvelden	23
Figuur 17.	Pleinen, groene ruimten en voorzieningen Rumst Predikherenvelden	24
Figuur 18.	Bebouwing en tuinstructuur Rumst Predikherenvelden	24
Figuur 19.	Wegstructuur en parkeerterreinen Rumst Terhagen	25
Figuur 20.	Pleinen, groene ruimten en voorzieningen Rumst Terhagen	26
Figuur 21.	Bebouwing en tuinstructuur Rumst Terhagen	26
Figuur 22.	Meest bespeelde zones in Antwerpen Seefhoek...	60
Figuur 23.	Meest bespeelde zones in Antwerpen Stuyvenbergplein	63
Figuur 24.	Meest bespeelde zones in Temse 't Foort	65
Figuur 25.	Meest bespeelde zones in Temse P. Dierckxlaan	68
Figuur 26.	Meest bespeelde zones in Zwijndrecht Burcht	71
Figuur 27.	Meest bespeelde zones in Rumst Predikherenvelden	73
Figuur 28.	Meest bespeelde zones in Rumst Terhagen	74

1. INLEIDING

1.1. Formulering Onderzoeksvraag

Dit document vormt een deelonderzoek binnen het '**Onderzoek met betrekking tot de relatie tussen (on)beschikbaarheid van speelbare ruimte, de mate van buitenspelen en de gevolgen daarvan op de fysieke, sociale, psychische en emotionele ontwikkeling van de Vlaamse kinderen en jongeren**', in opdracht van de Vlaamse overheid.

Dit deelonderzoek is een **observatieonderzoek**, waarbij het spel van kinderen in de woonomgeving wordt geobserveerd. Met observaties in en analyse van de concrete woonomgeving wordt het onderzoek ingebed in de dagelijkse buitenspelcontext van kinderen. Hiermee wordt gepoogd een antwoord te geven op de eerder, in de literatuurstudie gerapporteerde hiaten in bestaande onderzoeken.

Een gelijkaardig observatieonderzoek is in 1983 al eens uitgevoerd door de NDO-studiedienst, de 'voorloper' van Kind & Samenleving vzw.¹ Het huidige onderzoek is dus een (gereviseerde) replicatie van het onderzoek uit 1983. Het bestuderen van een evolutie over 25 jaar (1983-2008) kan een invulling geven aan de in het bestek geformuleerde vraag naar cijfers over de evolutie van het buitenspelen van kinderen in Vlaanderen.

1.2. Methodiek en aanpak: observatie- en analysemethode(s)

a) Uitdagingen bij de replicatie van het onderzoek uit 1983

In 1983 is door de toenmalige studiedienst van NDO een onderzoek opgezet in Vlaanderen dat peilde naar het speelgedrag van kinderen in 11 heel uiteenlopende wijken. Het huidige onderzoek bouwt hierop verder en ligt in dezelfde lijn als het onderzoek van spelen in de woonomgeving van o.m. Van Andel (1985).

Hieronder volgt een korte omschrijving van de NDO-studie uit 1983. Over de resultaten van het NDO-onderzoek wordt in de literatuurstudie dieper ingegaan (zie p. 15 e.v.).

Onderzoek *Spelen en spelen is twee. Een onderzoek naar de samenhang tussen het speelgedrag van kinderen en de 'speelkwaliteiten' van de woonomgeving.* (Brussel: NDO-studiedienst, 1984)

Via systematische observaties zijn toen in totaal 2846 spelende kinderen (3 tot 14 jaar) in hun woonomgeving geobserveerd.

Dit gebeurde in 11 erg uiteenlopende wijken (stedelijk, suburbaan, landelijk, woonerf, stadsherwaarderingsgebied, sociale woonwijk). Alle wijken werden opgedeeld in zones (homogeen qua inrichting). Vervolgens zijn deze zones verder kwantitatief geanalyseerd: voor elke zone zijn zogenaamde 'verkeersquotes', 'avontuurlijkheidsquotes', 'kwaliteitsquotes' en 'invulbaarheidsquotes' bepaald.

In elke wijk vonden 10 observatierondes plaats in de gehele wijk. Deze observaties vonden plaats tijdens de zomervakantie. Telkens werden alle kinderen geregistreerd die speelden in het publieke domein. Kinderen die onderweg waren en geen spelgedrag vertoonden, werden buiten beschouwing gelaten. Bij elke observatie zijn kenmerken genoteerd over het type kinderen (geslacht, leeftijd) en het spelgedrag (7 spelvormen, *cf. infra*).

Op die manier is de samenhang onderzocht tussen wonen en spelen, speelgedrag en speelkwaliteiten van de woonomgeving (avontuurlijkheid, verkeersveiligheid, kwaliteit...).

¹ *Spelen en spelen is twee. Een onderzoek naar de samenhang tussen het speelgedrag van kinderen en de 'speelkwaliteiten' van de woonomgeving.* (Brussel: NDO-studiedienst, 1984).

Naar een replicatie van het onderzoek uit 1983

Bovenstaand onderzoek werd **gereviseerd en selectief herhaald** om zo een vergelijking met 1983 te maken. Het onderzoek kan echter **niet zomaar worden overgedaan** in dezelfde wijken:

- De **demografische samenstelling** binnen deze wijken is inmiddels sterk veranderd: de toenmalige kinderen zijn intussen volwassenen geworden, terwijl nieuwe generaties in heel wat wijken nog op zich laten wachten.
- Ook een **woonomgeving staat niet stil**: in een aantal wijken zijn er heel wat ruimtelijke ontwikkelingen (zie bijv. stadsinbreidingsproject in de wijk 't Foort in Temse). Ook de ruimtelijke situatie en context zijn dus niet meer volledig vergelijkbaar.

Er moesten dus wijken geselecteerd worden met vergelijkbare ruimtelijke opbouw en met vergelijkbare aanwezigheid van de te observeren bevolkingsgroep. De criteria voor wijkselectie worden in een apart onderdeel omschreven (zie: 1.3. Verantwoording keuze wijken).

Daarenboven zijn de **onderzoeksvragen van toen niet meer helemaal dezelfde** als die van nu. De voorbije 25 jaar zijn er nieuwe ontwikkelingen in onderzoeksparadigma's en maatschappelijke bekommernissen vast te stellen. Het onderzoek uit 1983 concentreerde zich vooral op de frequentie, kenmerken en kwaliteiten van spel. In de studie uit 2008 wordt vooral relatie tussen (on)beschikbaarheid van bespeelbare ruimte en de mate van buitenspelen onderzocht. In 1983 was dit ook een uitdrukkelijk aandachtspunt, maar de ruimtelijke analyse situeerde zich in 1983 vooral op niveau van inrichting.

In het huidige onderzoek willen we ook uitdrukkelijk elementen van ruimtelijke planning, stedenbouw en ruimtelijke ordening onderzoeken, wat de schaal van inrichting overstijgt.

In het onderzoek van 1983 is bijv. etnische achtergrond of het al dan niet begeleid zijn door volwassenen niet meegenomen in de analyse. Momenteel zijn dit wel belangrijke bekommernissen en relevante interpretatiecontexten. In 2008 hebben we evenwel geen goede methode gevonden om de etnische achtergrond mee te nemen in observaties met betrekking tot buitenspelen. Dit is dus ook niet gedaan.

Het onderzoek uit 1983 wordt dus gerepliceerd, maar dit gebeurt in enigszins gewijzigde vorm.

b) Observatiemethode

Om de observatiegegevens uit 2008 te kunnen vergelijken met die uit 1983 volgt de observatiemethode in 2008 grotendeels de **methode en aanpak zoals die in 1983** zijn uitgewerkt.

In elke wijk vonden **10 observatierondes** plaats in de loop van de zomervakantie.² De observaties zijn door 2 personen uitgevoerd. Om er zeker van te zijn dat de twee observatoren dezelfde methode zouden gebruiken, zijn de eerste observatierondes samen uitgevoerd. Daarna hebben beide personen de observatierondes individueel uitgevoerd. Eén observatieronde omvatte een volledige rondgang door alle zones van de wijk. In principe gaat het om de observatie van één spelmoment: dus het spel dat de observator waarneemt op het moment van aankomst. Een observatie is dus een momentopname van speelactiviteiten.

In de praktijk kwam het er op neer dat één observatieronde ongeveer 1 à 2 uur in beslag nam. Dit was afhankelijk van de grootte van de observatiewijk en het aantal kinderen dat daar speelde.

Voor de observaties is een **observatieschema** gebruikt, dat in bijlage 1 terug te vinden is. De gegevens van deze ingevulde observatieschema's zijn vervolgens in syntheses Tabellen opgenomen voor verdere bewerking. Tijdens de observaties is per zone gekeken naar het **aantal kinderen dat buiten speelde in de publieke ruimte**. Het aantal **meisjes en jongens** is afzonderlijk genoteerd. Tevens is met de **4 leeftijdscategorieën** uit 1983 gewerkt. Deze categorieën zijn:

- 3-5 jaar
- 6-8 jaar
- 9-11 jaar
- 12-14 jaar

Er werd genoteerd of de kinderen **al dan niet onderweg** waren, of ze tijdens het buitenspelen actief begeleid werden in het spel door **volwassenen** en/of er volwassenen in de buurt waren voor passief toezicht op het spel.

² Wegens de timing van het huidige onderzoek heeft een klein deel van de observaties in de paasvakantie 2008 plaats gevonden.

Vervolgens maakten we in onze observaties onderscheid tussen **7 verschillende vormen van spel**, namelijk receptief spel, sociaal spel, fantasiespel, constructiespel, herhalend bewegen, explorerend spel en regelspel. Dit zijn diezelfde categorieën als in 1983, die we, omwille van de vergelijkbaarheid, zo goed mogelijk volgden. Deze categorisering was gebaseerd op uitgebreid literatuuronderzoek.³

1. **'Receptief spel'** werd in 1983 gedefinieerd als *"activiteiten gekenmerkt door relatieve grote lichamelijke rust, die op het eerste gezicht te herleiden zijn tot 'besluiteloosheid, verveling', maar waarbij de activiteiten als kijken naar, luisteren naar, indrukken opdoen of besluiten vormen een belangrijke rol spelen"*.
2. **'Sociaal spel'** omvatte vooral *"praten met elkaar"* (als hoofdactiviteit)
3. **'Fantasiespel'**, toen ook wel 'rollenspel' of 'imitatiespel' genoemd, is getypeerd als *"activiteiten gekenmerkt door het verplaatsen van de eigen persoon in een andere welke nagebootst wordt, wiens rol men speelt"*. De evidente voorbeelden die werden genoemd zijn: *"rovertje spelen, vadtje en moedertje spelen, met de poppen spelen, een doos als auto gebruiken, schooltje spelen, enz."*
4. **'Constructiespel'** is gedefinieerd als *"het samenvoegen van betekenisloze elementen als zand, water, stenen, hout, aarde tot een betekenisvol geheel"*. Concreet kwam dit vooral neer op: *"spelen en kliederen met zand, water, stenen, hout, aarde,..."*.

Binnen de noemer 'bewegingsspel' (met een klemtoon op het *"motorisch bezig zijn"*) werden meerdere types spel onderscheiden:

5. **'Herhaald bewegen'** of 'herhalend bewegen', wat o.m. omvatte: *"het herhaald tegen een muur oplopen, het doelloos fietsen, het doelloos rondlopen e.d."*
6. **'Explorerend/experimenterend bewegen'** wat o.m. omvatte: *"het in het klimrek klauteren, over een muurtje lopen, op de stoeprand evenwichtsoefeningen doen e.d."*
7. **'Regelspelen'**: *"gaande van het volgens de regels spelen van voetbal (...) tot en met touwtje springen, oude gezelschapsspelletjes met klappen in elkaars handen, ronddraaien e.d."*

Tevens werd aangegeven in welke zone van de wijk de observatie plaatsvond. Tenslotte werd genoteerd hoe (dit deel van de) zone in een wijk er uit zag – bijvoorbeeld stoep, voetpad, sportveld, speeltuin etc. – en wat er gedaan werd (voetballen, tikkertje, fietsen, kletsen etc.)

Enkele opmerkingen ten aanzien van de observaties

- Observaties blijven een kwestie van individuele interpretaties. Bij moeilijkere observaties zijn de richtlijnen gevolgd, zoals ze in het rapport van de studie uit 1983 zijn beschreven.⁴ Hier kan men bijvoorbeeld denken aan speelgedrag dat tot verschillende spelcategorieën kan behoren. Reeds in 1983 is benadrukt dat het **onderscheid tussen categorieën** niet altijd gemakkelijk te maken is. Zo kan het herhaald de bal tegen een muur trappen ofwel herhaald bewegen zijn (als het vrij doelloos is), maar ook regelspel (indien het spel door meerdere spelers wordt gespeeld en volgens bepaalde regels wordt gespeeld), of zelfs explorerend bewegen (bijv. als het kind zich aan het oefenen is om de bal naar een welbepaalde plek te shotten). Sommige observaties vergden dus enige interpretatie van de observatoren.
- Het **spel van kinderen beperkt zich niet altijd tot één bepaalde locatie of zone**. Sommige spelactiviteiten zijn zeer beweeglijk en spreidden uit over verschillende zones. Wanneer dit het geval was hebben de observatoren net zo lang staan observeren totdat duidelijk was waar (in welke zone) het zwaartepunt van het spel gesitueerd was. Vervolgens werden dan die zone en de karakteristieken van deze locatie ingevuld op het observatieblad. Indien er geen welbepaalde 'spelconcentratie' te observeren was, is willekeurig één van de zones genoteerd.
- **Spelactiviteiten duren in de regel langer dan de momentopname van de observator**. Natuurlijk is het mogelijk dat het geobserveerde spel binnen korte tijd (weer) verandert maar uit praktische overwegingen is dit soort veranderingen niet meegenomen in de observaties. Indien dit zou gebeuren zouden namelijk per observatierondes spelende kinderen dubbel geteld gaan worden. Wel was het op enkele locaties nodig om langer te blijven observeren om al het spel te noteren in het observatieschema. Tenslotte hebben we de locaties zo ingedeeld dat we per wijk de complete namiddag en het begin van de avond in de observatierondes hebben meegenomen.
- **'Leeftijd' was ook onderhevig aan de interpretaties van de observatoren**. We konden uit praktische en ethische overwegingen niet aan ieder kind vragen hoe oud het was. Daarom hebben we bij iedere observatie de leeftijd van de geobserveerde kinderen proberen te schatten. Dit is uiteraard niet helemaal vrij van vooronderstellingen. Wellicht is het al dan niet begeleid zijn een 'misleidende' factor. Zo verwacht men dat oudere kinderen meer zelfstandig spelen terwijl jongere kinderen eerder passief of actief begeleid zouden worden. Ook het soort spel dat gespeeld wordt

³ *Spelen en spelen is twee. Een onderzoek naar de samenhang tussen het speelgedrag van kinderen en de 'speelkwaliteiten' van de woonomgeving*. (Brussel: NDO-studiedienst, 1984), p. 11-19.

⁴ *Spelen en spelen is twee. Een onderzoek naar de samenhang tussen het speelgedrag van kinderen en de 'speelkwaliteiten' van de woonomgeving*. (Brussel: NDO-studiedienst, 1984), p. 16-18.

kan van invloed zijn geweest op onze schattingen met betrekking tot leeftijd. Het is dus mogelijk dat we op basis van begeleiding, spelsoort of andere veronderstellingen de leeftijden niet exact hebben ingeschat. Dit hebben we echter opgevangen door de eerste observaties gezamenlijk uit te voeren. Daardoor hebben de observatoren de eigen subjectieve schattingen van leeftijden op elkaar kunnen afstemmen. Dit is weliswaar geen garantie voor een foutloze schatting, maar het verkleint de kans op een structurele overschatting of onderschatting van leeftijden door één enkele observator.

- Er is discussie geweest over het noteren van **etnische afkomst** van de geobserveerde kinderen op het observatieblad. We hebben besloten hier van af te zien omdat het noteren van etniciteit een te subjectieve interpretatie zou zijn. Het is niet altijd duidelijk te zien waar iemand vandaan komt. Met het noteren van etnische verschillen tussen bijvoorbeeld Tunesiërs en Marokkanen – of tussen Belgen en Nederlanders – zouden we ons op zeer glad ijs begeven. Bovendien zou het noteren van etniciteit voorbijgaan aan waar kinderen geboren zijn en/of waar ze opgroeien. Daarom is besloten om de etnische achtergronden alleen op wijkniveau te interpreteren aan de hand van de demografische gegevens van de betrokken wijken.
- Observaties hebben dus hun **bependingen**. Ze staan en vallen met de subjectieve interpretatie van de persoon die de observaties uitvoert. We zijn hier **bewust** van en we hebben de subjectiviteit in de interpretaties zoveel mogelijk teruggedrongen door eerst de interpretaties van de twee observatoren op één lijn te krijgen. Dit is waarom de observatoren eerst gezamenlijk op stap zijn geweest. Ook de opmerkingen betreffende de zones en het al dan niet noteren van etnische herkomst laten zien dat observaties zeker geen perfecte methode zijn. Echter, zolang men zich bewust is van de beperkingen van observaties is deze methode een goede methode om een ruimtelijk inzicht te krijgen in waar kinderen spelen en wat voor spel kinderen doen op verschillende locaties.

c) Indeling in zones en ruimtelijke analyse

De methodiek voor ruimtelijke analyse is, in vergelijking met het onderzoek uit 1983, anders ingevuld. De basis blijft een **indeling van het openbaar domein in verschillende zones**. Voor de wijken die identiek zijn aan het onderzoek in 1983 is de zonering voor het grootste deel overgenomen. Deze indeling was vooral gebaseerd op inrichtingskenmerken. Omwille van ruimtelijke veranderingen zijn in deze twee wijken enkele aanpassingen doorgevoerd. Dit gebeurde echter op een manier waardoor vergelijking van zones toch mogelijk blijft.

Voor de afbakening in zones van nieuwe wijken is eveneens gezocht naar dominante ruimtelijke (inrichtings)kenmerken. Elke zonering is voor interpretatie en discussie vatbaar. We kozen voor een behoorlijk verfijnde indeling, soms tot op het niveau van wegsegment of tot de deelzone van een plein of groene ruimte (zie kaarten in Bijlage 3). Anderzijds is de verfijning niet extreem ver doorgedreven, anders wordt het moeilijk om tot conclusies te komen. Dit bleek dus een evenwichtsoefening.

De uiteindelijke onderverdeling is het resultaat van regelmatig overleg tussen de leden van het multidisciplinaire onderzoeksteam. Bij twijfel is gekozen voor de meest verfijnde zonering.

Voor de analyse op niveau van ruimtelijke planning en stedenbouw (wat een ander analyseniveau is dan dat van inrichting) zijn de zones gecodeerd en opnieuw geordend tot categorieën van publieke ruimte. Ook dit is het resultaat van overleg tussen onderzoekers.

1.3. Verantwoording van de keuze van wijken

Rekening houdend met stedenbouwkundige diversiteit en demografische gegevens zijn **7 wijken** geselecteerd voor spelobservaties: de Seefhoek (Antwerpen), Hoogbouwwijk Stuyvenbergplein (Antwerpen), Terhagen (Rumst), Predikheren (Rumst), Burcht (Zwijndrecht), 't Foort (Temse), Pieter Dierckxlaan (Temse). Deze wijken en hun afbakening worden verder beschreven onder 2. Sociaal-ruimtelijke analyse van de verschillende wijken.

Met het oog op replicatie is er vertrokken van de wijken die in 1983 zijn onderzocht. Zoals hierboven al gesteld, zijn deze wijken echter aan evolutie onderhevig, zowel demografisch als ruimtelijk.

Volgende criteria bepaalden mee de uiteindelijke wijkselectie:

- **Basisvoorwaarde:**
Voldoende **aantal kinderen en voldoende gelijke spreiding** over de leeftijdsgroepen: 3-5, 6-8, 9-11, 12-14 jaar.
- Voorkeur voor **zelfde wijken als 1983** (replicatie)
De wijken moeten echter nog steeds kindrijk genoeg zijn (zie basisvoorwaarde). Slechts 2 van de vroeger onderzochte wijken voldeden op dit criterium: met name Seefhoek in Antwerpen en 't Foort in Temse.
- **Ruimtelijke diversiteit:**
 - ruimtelijke context en ligging
 - planmatige en stedenbouwkundige kenmerken
 - woontypes, woondichtheden
 - inrichting van publieke ruimte
 - Wijken die een **voorbeeldfunctie** vervullen voor ruimtelijk planners. Hiervoor is uitgegaan van de wijken opgenomen in het voorbeeldenboek *Dichter wonen* van Vlaamse overheid.⁵ Aangezien veel van deze wijken nog heel jong zijn of een beperkt woongebied omvatten, kon enkel de wijk Burcht in Zwijndrecht weerhouden worden.
- **Sociaal-economische diversiteit:**
Bij de wijkbeschrijving en interpretatie zijn ook enkele sociaal-economische paramaters in rekening gebracht.
- **Praktische haalbaarheid:**
Voorkeur voor wijken die relatief dicht bij elkaar liggen. De wijken moesten immers 10 keer worden bezocht.

Tabel 1 Overzicht en eigenschappen van de observatiewijken 2008

	Wijk uit 1983	Ligging	Type wijk en woningen	Wijk uit voorbeeldenboek
Antwerpen Seefhoek	x	19 ^{de} eeuwse gordel	Grootstedelijke wijk. vnl. 19 ^{de} eeuwse woningen met zeer hoge dichtheid en sterk gemengde bevolking.	
Antwerpen Hoogbouw Stuyvenberg		19 ^{de} eeuwse gordel	Grootstedelijke modernistische hoogbouwwijk en aanpalend stedelijk park.	
't Foort (Temse)	x	Historische binnenstad	Oude kleinstedelijke wijk met recent stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding)	
Zwijndrecht Burcht		Stadsrand	oude kern met recent stadsvernieuwingsproject (wooninbreiding).	x
Temse P. Dierckxlaan		Stadsrand	Sociale woonwijk met ontwikkelingen uit verschillende periodes, met verschillende woontypes en dichtheden.	
Rumst Terhagen		Verstedelijkt buitengebied (woonkern nabij oude industrie)	Sociale woonwijk (tuinwijkachtig).	
Rumst Predikherenvelden		Verstedelijkt buitengebied	Residentieel (open en halfopen bebouwing).	

⁵ Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap. (2002) *Dichter Wonen Voorbeeldenboek*.

2. SOCIAAL-RUIMTELIJKE BESCHRIJVING VAN DE ONDERZOCHE WIJKEN

2.1. Wijk Seefhoek in Antwerpen

Plaats	Stad Antwerpen
Wijktype	Stedelijk – 19 ^e eeuwse gordel
Privé tuinen	Nauwelijks aanwezig
Type woningen	Rijwoning – Gestapeld - Meergezinswoning - Eénsgezinswoning

2.1.1. Situering van de wijk

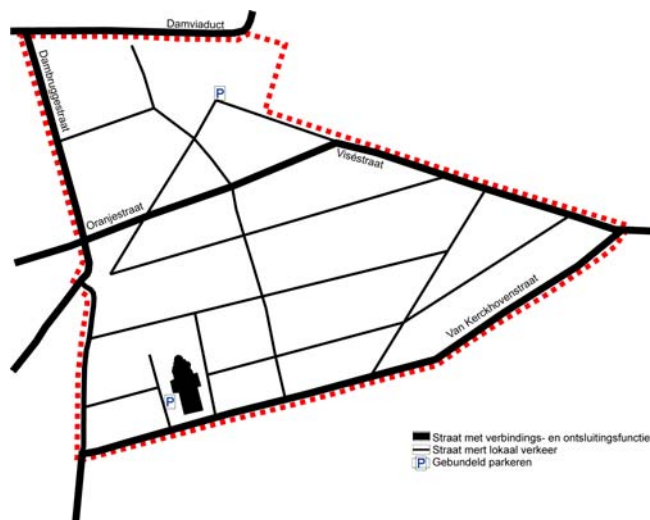
De Seefhoek is gelegen in het noorden van Antwerpen, binnen de Ring rond Antwerpen en in de nabijheid van de havendokken. Ten noordwesten van de wijk bevindt zich "Het Eilandje". Met recente stadsontwikkelingen zoals een museum, bijkomende woonegelegenheden in woontoren en een nieuw publiek domein. Ten noorden en aansluitend aan de wijk bevindt zich een oud-spoorwegemplacement dat momenteel wordt heringericht als Park Spoor Noord (stedelijk niveau). De wijk Dam en het gelijknamige treinstation bevinden zich ten noorden van de wijk Seefhoek. In het oosten en westen sluit de wijk aan bij een gelijkaardig wijktype. In het zuiden sluit de wijk aan bij enkele appartementsgebouwen, het Stuyvenbergplein en een scholencomplex.

De wijk wordt begrensd door:

- de Viséstraat en de viaduct Dam in het noorden,
- de Viséstraat en het Stuyvenbergplein in het zuidoosten,
- de van Kerckhovenstraat in het zuiden,
- de Dambruggestraat in het westen.

2.1.2. Typering van de wijk

Fig. 1. Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen

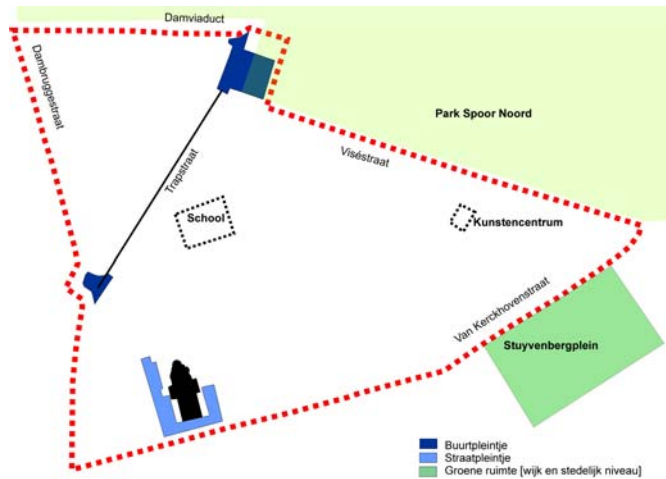

De wegenstructuur wordt gekenmerkt door een groot aantal parallelwegen aan de van Kerckhovenstraat.

De Viséstraat, Oranjestraat, van Kerckhovenstraat en de Dambruggestraat zijn de belangrijkste en drukste straten (met gemotoriseerd verkeer) binnen de wijk. Deze straten hebben tevens een ontsluitingsfunctie voor de gehele wijk. De andere straten in de wijk kennen een klassieke opbouw zonder veel aandacht of ingrepen gericht op de zwakke weggebruiker: vaak worden ze gekenmerkt door 2 maal 1 rijstrook, parkeren langsheen beide kanten van de rijweg (of parkeren aan 1 kant bij nauwere straten) en een minimaal voetpad. Door het ontbreken van garages, is de parkeerdruk hoog in de wijk. Groenvoorzieningen (bomen) langsheen de wegen zijn bijna niet aanwezig.

Een fietspad is enkel aanwezig langsheen de van Kerckhovenstraat. Een aanzienlijk aantal straten is recent opnieuw ingericht, vooral aan de westkant. Bij deze heringerichte straten is er beduidend meer aandacht voor de zachte weggebruiker.

Fig. 2. Pleinen, groene ruimten en voorzieningen

Binnen deze wijk zijn er twee buurtpleintjes aanwezig. Beiden zijn gelegen langsheen de Trapstraat. Een eerste is gelegen aan de kruising met de Dambruggestraat. Hier staan verschillende bankjes en zijn er wat groenaanplantingen. Dit pleintje is tevens autoluw. Het tweede pleintje bevindt zich ter hoogte van de kruising met de Viséstraat. Dit pleintje is het doodlopend einde van de Trapstraat ter hoogte van de viaduct Dam. Dit pleintje wordt in de toekomst uitgebreid en geïntegreerd in het nieuwe park Spoor Noord. Het park Spoor Noord kent een stedelijke uitstraling met heel wat uitdagende speelmogelijkheden. Gedurende de observaties was dit park omheind en in principe nog niet toegankelijk. Langsheen de van Kerckhovenstraat bevindt zich de Sint-Amanduskerk. Rondom deze kerk is er een uitgebreider publiek domein. Een deel van deze ruimte wordt ingenomen door parkeerplaatsen. Een ander deel fungeert als een kleinschalig straatplein. Aan de rand van de wijk bevindt zich het Stuyvenbergplein. Het Stuyvenbergplein functioneert op wijkniveau en kent verschillende spelaanleidingen in een avontuurlijke en natuurlijke omgeving. Daarnaast bevindt er zich in deze wijk nog een school aan de Oranjestraat en een kunstencentrum Extra-city in Tulpstraat.

Fig. 3. Bebouwing- en tuinstructuur

De wijk wordt getypeerd door een dense bebouwing met 19e eeuwse rijhuizen. Vele binnengebieden van de bouwblokken zijn volgebouwd en de private buitenruime (tuinen en koeren) is zeer beperkt en vaak niet aanwezig.

De huizen zijn vaak opgedeeld in verscheidene appartementen.

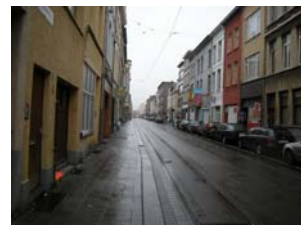
Binnen de afbakening van de wijk zijn er verschillende bedrijven en opslagplaatsen aanwezig (meubel, garages, sanitair). Deze situeren zich hoofdzakelijk in het noorden van de wijk (omgeving Viséstraat).

Straatplein aan de Sint-Amanduskerk

Buurtplein aan de Trapstraat

Van Kerckhovenstraat

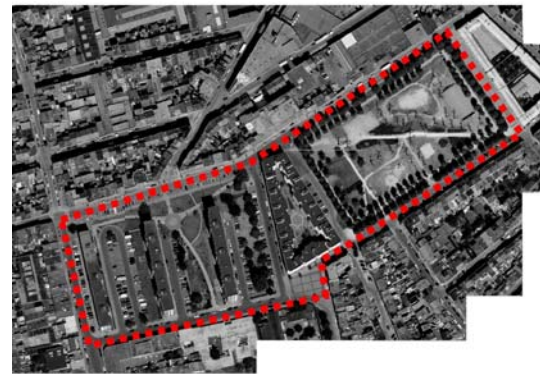

Sint-Jobstraat

2.2. Hoogbouw Stuyvenbergplein in Antwerpen

Plaats	Stad Antwerpen
Wijktype	Stedelijk – Hoogbouw – 19 ^{de} eeuwse gordel
Privé tuinen	Niet aanwezig
Type woningen	Hoogbouw - appartementsgebouwen

2.2.1. Situering van de wijk

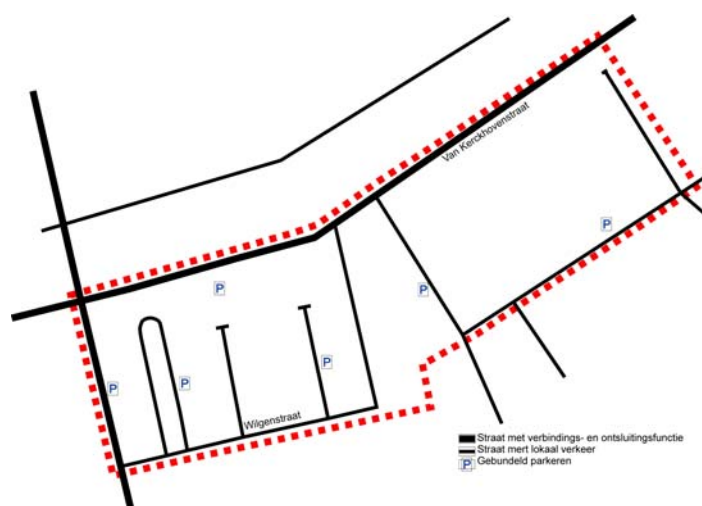
De wijk "Hoogbouw Stuyvenbergplein" (in het rapport ook wel "Stuyvenbergwijk" of "Hoogbouw Stuyvenberg" genoemd) ligt in de nabijheid (ten noordoosten) van de Ring rond Antwerpen, ten zuiden van de hierboven beschreven wijk Seefhoek. De wijk ligt dicht bij het afrittencomplex "Deurne" van de Ring rond Antwerpen. De wijk "Hoogbouw Stuyvenbergplein" is grotendeels omgeven door de 19e eeuwse bebouwing van Antwerpen-Noord. In het noorden, zuiden en westen sluit de wijk aan bij een kleinschaligere 19e eeuwse bebouwingstypes (type arbeiderswoningen).

De wijk wordt begrensd door:

- de van Kerckhovenstraat in het noorden,
- een schoolgebouwencomplex aan het Stuyvenbergplein in het oosten,
- de Wilgenstraat in het zuiden,
- de Gasstraat in het westen.

2.2.2. Typering van de wijk

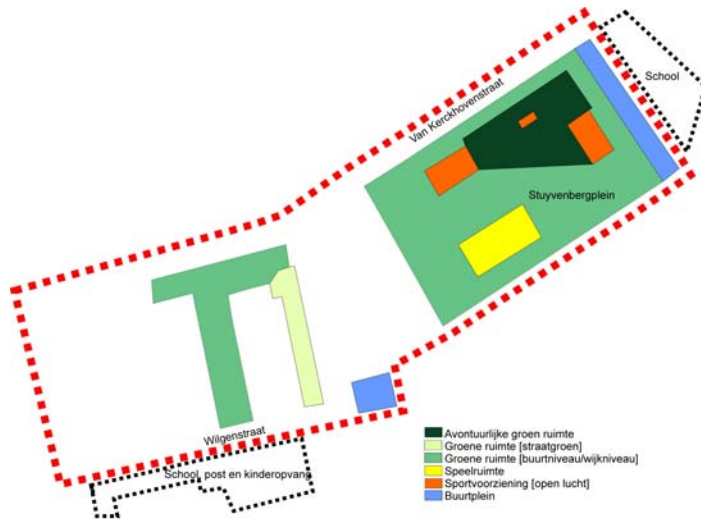
Fig. 4. Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen

De van Kerckhovenstraat – ten noorden van de wijk – is een drukke verkeersas richting het centrum van Antwerpen. Langsheen de van Kerckhovenstraat zijn er verschillende ingrepen voor de zwakke weggebruiker (een vrijliggend fietspad, een breed voetpad). De kruispunten zijn voorzien van duidelijke zebrapaden en verbredingen. Deze as omvat tevens een belangrijke tramverbinding.

De Wilgenstraat, rondom de drie hoogbouwblokken, is een lokale weg en kent een eerder klassieke wegindeling (2 maal 1 rijstrook, langsparkeren en een voetpad). De kleinere ontsluitingswegen van de vier appartementsgebouwen takken hierop aan. Verschillende parkeervoorzieningen zijn voorzien langsheen de Wilgenstraat.

Fig. 5. Pleinen, groene ruimten en voorzieningen

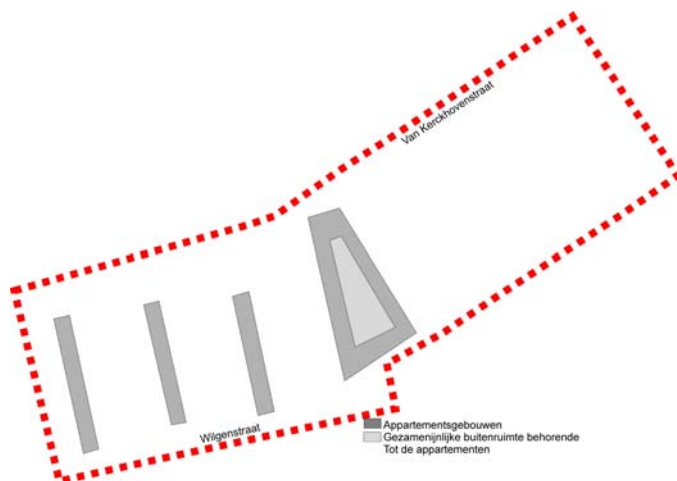
Binnen deze wijkafbakening zijn er verschillende groene ruimtes aanwezig. Het noordoostelijk deel van de wijk wordt grotendeels ingevuld door het Stuyvenbergplein. Dit plein wordt gekenmerkt door enkele formele speel- en sport ruimtes op wijkniveau (o.a. voetbalpleintje, basketbalplein, crossparcours, speeltuin,...). Een belangrijk deel van het Stuyvenbergplein bezit een groen en avontuurlijk speelkarakter. Het overige deel kan beschouwd worden als een groene ruimte op buurt en wijkniveau.

Ten zuiden van de wijk en grenzend aan de centrale hoogbouw (tussen Stuyvenbergplein en Wilgenstraat) bevindt zich een klein buurtplein. Dit pleintje is deels autoluw en kent geen noemenswaardige speelaanleidingen. Een ander langwerpig buurtpleintje bevindt zich aan de noordoostzijde van het Stuyvenbergplein, langs het scholencomplex.

Tussen de appartementsgebouwen bevindt zich buurt- en straatgroen. Deze groene ruimten zijn ingekleed met enkele zitbanken, graspartijen en aanplantingen. Verschillende gebundelde parkeervoorzieningen zijn gelinkt aan deze groenvoorzieningen.

Ten zuiden van de buurt bevinden zich enkele gemeenschapsvoorzieningen (een postkantoor, kinderopvang en school). In het oosten van deze wijk (aan het Stuyvenbergplein) ligt een school. Aanpalend aan de school bevindt zich het oude Badhuis. Deze site is in restauratie en zal in de toekomst een badencomplex worden.

Fig. 6. Bebouwing- en tuinstructuur

De bebouwing van deze wijkafbakening wordt gekenmerkt door vier hoge appartementsgebouwen (6 tot 10 verdiepingen).

Er zijn drie gelijkaardige langwerpige gebouwen (met verschillende terrassen). Een vierde appartementsgebouw, gelegen aan het Stuyvenbergplein, omvat een klein bouwblok en bezit een semi-privaat binnenplein.

Speelzone Stuyvenbergplein

Publieke ruimte aan de appartementsgebouwen

Avontuurlijke speelzone Stuyvenbergplein

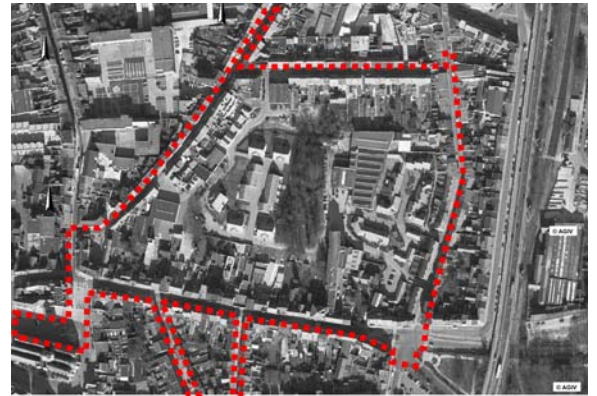
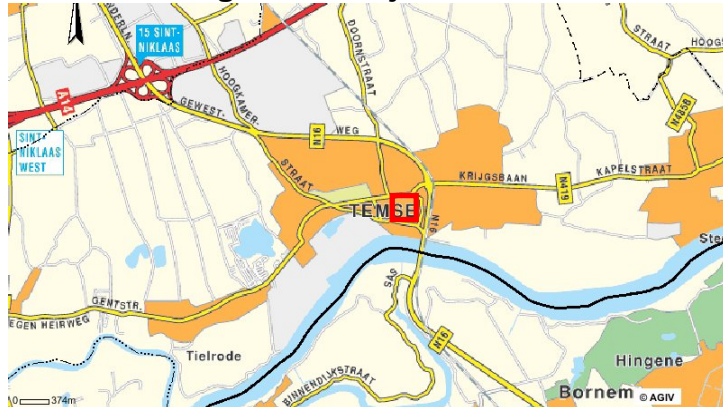

Buurtgroen aan de appartementsgebouwen

2.3. Wijk 't Foort in Temse

Plaats	Temse
Wijktype	Kleinstedelijk – Recent wijkinbreidingsproject
Tuinen	Hoofdzakelijk aanwezig aan de rand van de wijk. Centraal in het woongebied zijn gemeenschappelijke groene ruimten aanwezig.
Type woningen	Vrijstaand – Halfopen – Rijwoning – Gestapeld - Meergezinswoning – Eéngzinswoning

2.3.1. Situering van de wijk

De wijk 't Foort situeert zich ten noorden van de Schelde, nabij de Markt van de Temse,. Ten zuiden van de wijk bevindt zich de Kasteelstraat, met kerk en gemeentehuis. Ten oosten van de wijk bevindt zich de drukke Gewestweg N16 Sint-Niklaas – Willebroek.

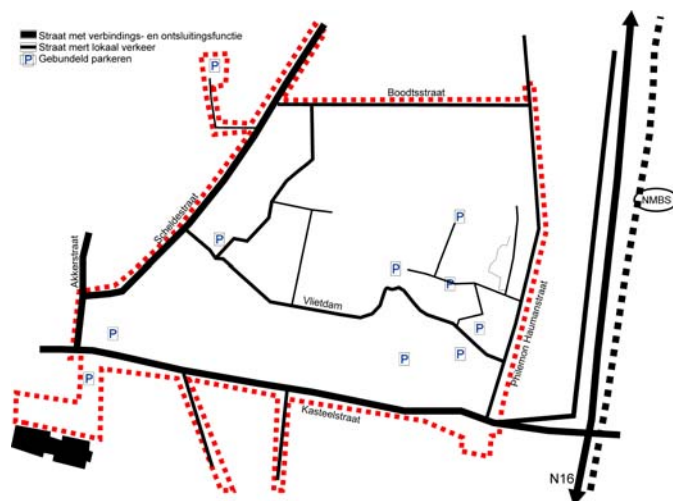
De wijk kan getypeerd worden als een kleinstedelijk woonwijk met verschillende handelsvoorzieningen en met een recent centraal gelegen inbreidingsproject.

'T Foort wordt begrensd door de:

- de Boodtsstraat in het noorden,
- de Ph. Haumansstraat in het oosten,
- de Kasteelstraat in het zuiden,
- de Scheldestraat in het westen.

2.3.2. Beschrijving van de wijk

Fig. 7. Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen

De Kasteelstraat en de Scheldestraat zijn de belangrijkste ontsluiting- en verbindingstraten. Langsheen deze twee straten bevinden zich ook verschillende winkels.

De Kasteelstraat is tevens een belangrijke verbindingsweg vanuit de kern van Temse naar de stationsomgeving en de N 16.

Doorheen het centrale gebied van de wijk 't Foort lopen verschillende wegen voor lokaal verkeer. Over de wijk zijn verschillende kleinere en grotere parkeerterreinen verspreid. De straten in het centrale stadsvernieuwingsproject hebben een sterk woonerf karakter. De Kasteelstraat en Boodtsstraat hebben een verouderde, auto-gerichte inrichting met smalle voetpaden.

Fig. 8. Pleinen, groen ruimten en voorzieningen

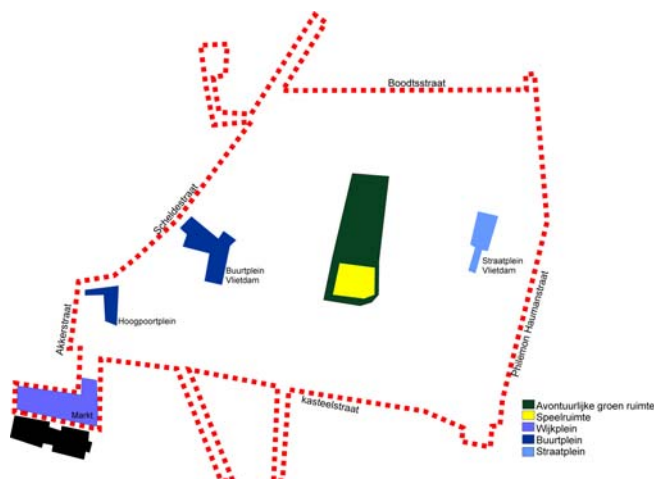
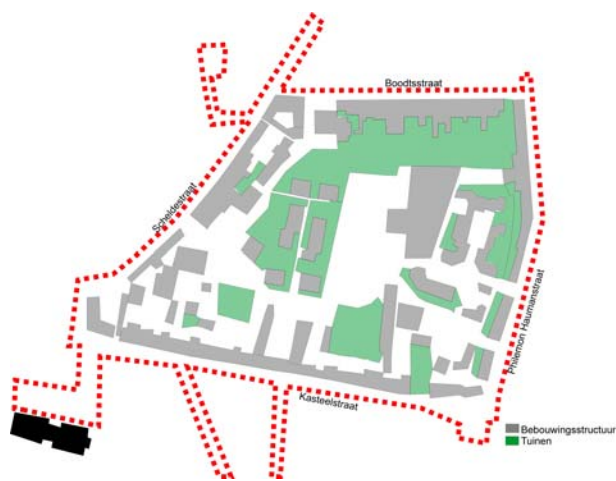

Fig. 9. Bebouwing- en tuin structuur

't Foort heeft verschillende pleinen. Het marktplein aan de kerk is een plein op wijkniveau. In de buurt, aan de westkant van de wijk, bevinden er zich twee nieuwe pleintjes op buurtniveau: het Hooftpoortplein nabij de winkelstraat Akkerstraat en het plein op het kruispunt van Scheldestraat en Vlietdam, nabij de brandweerkazerne. Aan de andere kant van de wijk, in het oosten, bevindt er zich nog een klein straatpleintje. In dit deel van de wijk staan veel bordjes 'balspelen verboden'. Centraal gelegen in de wijk ligt een kleine speelruimte. Deze is gelinkt aan een avontuurlijke groene ruimte. Naast deze groene ruimte ligt een grote parking en de gemeentelijke herstelplaats. De Kasteelstraat en de Scheldestraat zijn belangrijke winkelstraten voor de wijk en voor de gemeente Temse.

De bebouwingsstructuur van de wijk kan grosso modo opgedeeld worden in twee typen. Langs de Kasteelstraat, Scheldestraat en Boodsstraat bevinden zich hoofdzakelijk rijhuizen (ééngesinswoningen en appartementen). Verschillende van deze huizen hebben kleine koeren en tuinen. Aan deze huizen zijn vaak achtergebouwen of kleine opslagplaatsen voorzien. In het centrale woongebied bevinden zich hoofdzakelijk kleine ééngesinswoningen met tuinen van beperkte omvang. Deze zijn vaak georganiseerd rond of langs een woonerf. Her en der bevinden zich iets grotere appartementsgebouwen (vb. aan de Scheldestraat).

Kasteelstraat

Centrale groene ruimte met speeltuin

Vlietdam - woonerf

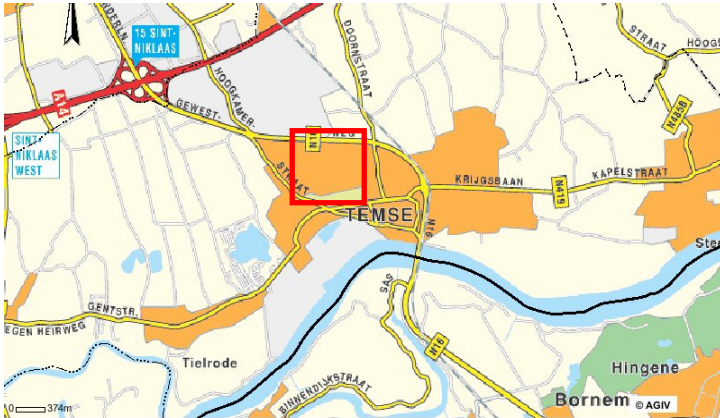

Het Foort - woonerf

2.4. Wijk P. Dierckxlaan in Temse

Plaats	Temse
Schaal	Suburbaan
Tuinen	De meeste huizen hebben een tuin
Type woningen	Vrijstaand – Halfopen – Rijwoning - Gestapeld Meergezinswoning - Eéngzinswoning

2.4.1. Situering van de wijk

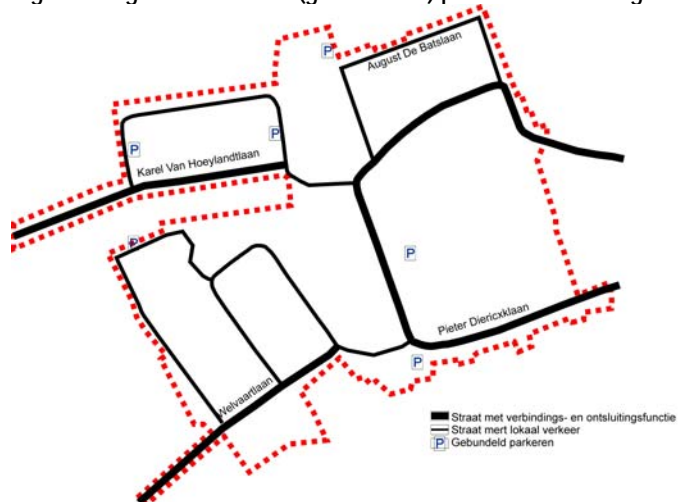
De sociale woonwijk aan de P. Dierckxlaan situeert zich ten noordoosten van de kern van Temse, ten zuiden van de gewestweg Sint-Niklaas – Willebroek. Het is als het ware een meer 'suburbane' uitloper van de dichtere woongebieden rond de kern van Temse. Deze woonwijk kent een eerder klassieke opbouw met veel aandacht voor de individuele woning en tuin. Er zijn verschillende fasen van (sociale) woningbouw te onderscheiden: aan de westzijde woonverkevelingen uit de jaren 1970-1980 met autogericht straatprofiel; aan de oostzijde meer recente woonontwikkelingen met appartementen en woonerven.

De wijk wordt begrensd door de:

- de Karel Van Hoeylandtlaan en de August De Batslaan in het noorden,
- de Pieter Dierckxlaan in het oosten,
- de Welvaartlaan in het zuiden,
- de Hendrik Heymanlaan in het westen.

2.4.2. Beschrijving van de wijk

Fig. 10. Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen

De Pieter Dierckxlaan, de Welvaartlaan en de Karel Van Hoeylandtlaan hebben een zekere verbindings- en ontsluitingsfunctie voor de aanpalende kleinere straten. Deze straten zijn breder geprofileerd en vele langspaarkeerstroken zijn voorzien. Her en der bevinden zich gebundelde dwarsparkeerzones.

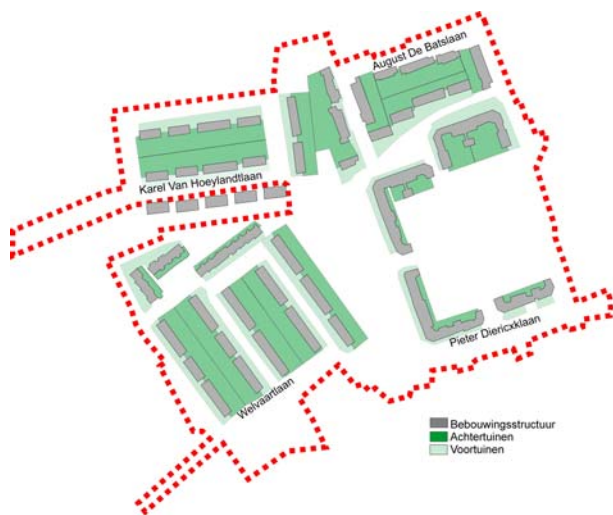
De overige straten hebben louter een lokale ontsluitingsfunctie. Enkele straten hebben een woonerf karakter (vb. August De Batslaan).

Fig. 11. Pleinen, groene ruimten en voorzieningen

De wijk omvat verschillende groene ruimtes met heel wat sport- en spelvoorzieningen. Gewone verharde pleintje zijn er niet aanwezig. In het oosten – gelegen aan de achterkanten van de bebouwing aan de Dierckxlaan – bevindt zich nog een groot stuk braakliggend terrein, wellicht bedoeld voor een verdere woonontwikkeling. Deze zone kan omschreven worden als een eerder avontuurlijke speelzone. Langsheen de Welvaartlaan situeert zich een weide en ten noordoosten van de Cardijnlaan bevindt zich een klein groene ruimte op buurniveau. Er zijn vier speelterreinen aanwezig: aan de Hendrik Heymanlaan, Welvaartlaan, Karel van Hoeylandtlaan en August De Batslaan. Zeer centraal gelegen, langsheen de Pieter Dierckxlaan, bevindt zich een ruim trapveld en basketveld en in het noorden ook een jongerenontmoetingsplaats (JOP) / jongerenhonk. De wijk heeft bovendien nog een buurthuis.

Fig. 12. Bebouwing- en tuinstructuur

De bebouwingsstructuur omvat een eerder klassiek patroon en is grotendeels gelijklopend voor het overgrote deel van de wijk. Het zijn hoofdzakelijk eengezinswoningen met een tuin en een voortuin, voornamelijk halfopen bebouwing.

Langsheen de Pieter Dierckxlaan bevinden zich verschillende appartementsgebouwen. Langsheen deze straat bevinden zich dan ook nauwelijks privétuinen noch voortuinen. Voortuinen zijn vervangen door verschillende parkeervoorzieningen (dwarsparkeren).

| Speelruimte

| K. Van Hoeylandtlaan

| P. Dierckxlaan

| August de Batslaan

2.5. Burcht in Zwijndrecht

Plaats	Zwijndrecht
Schaal	Sterk verstedelijkt – Recent wooninbreidingsproject
Tuinen	Private en gemeenschappelijke tuinen aanwezig
Type woningen	Halopen – Rijwoning – Gestapeld - Meergezinswoning – Eéengezinswoning

2.5.1. Situering van de wijk

De wijk bevindt zich in het centrum van Burcht (een deelgemeente van Zwijndrecht). Burcht situeert zich ten noordwesten van de stad Antwerpen en is een van oorsprong landelijke, maar sterk verstedelijkte gemeente langs de Schelde.

In het oosten wordt Burcht ontsloten door de Koningin Astridlaan richting Linkeroever. In het noorden sluit Burcht aan bij Zwijndrecht. Ten noorden van Burcht situeert zich eveneens de E-17 richting Gent en Rotterdam.

De wijk wordt begrensd door:

- de Dorpstraat in het noorden,
- het kerkplein en parking in het oosten,
- de Schelde en de Kerkstraat in zuiden,
- de Kapelstraat in het westen.

2.5.2. Beschrijving van de wijk

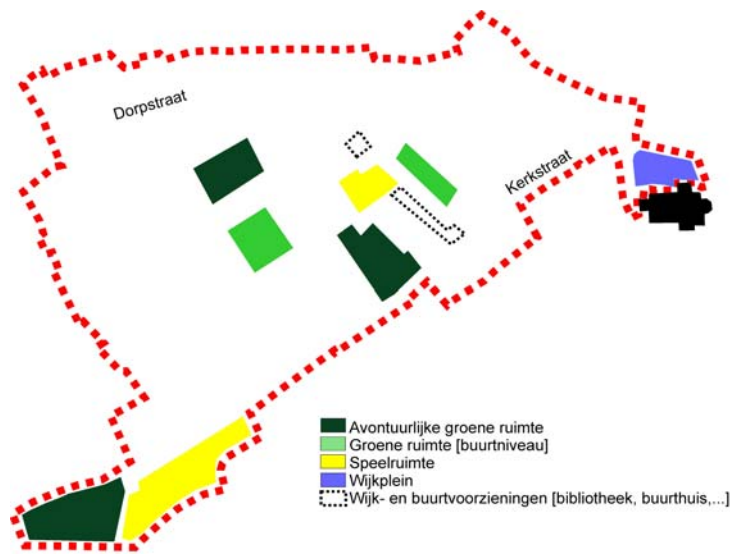
Fig. 13. Wegenstructuur en (gebundelde) parkeervoorzieningen

Twee historische straten met een verbindings- en ontsluitingsfunctie begrenzen de wijk, nl. de Kerkstraat en de Dorpstraat. Langs de beide straten kan er langsgeparkeerd worden. Beide straten lopen tevens richting het kerkplein van Burcht. Aan de Kerkstraat bevindt zich een groter parkeerterrein. Ook aan het kerkplein kan geparkeerd worden.

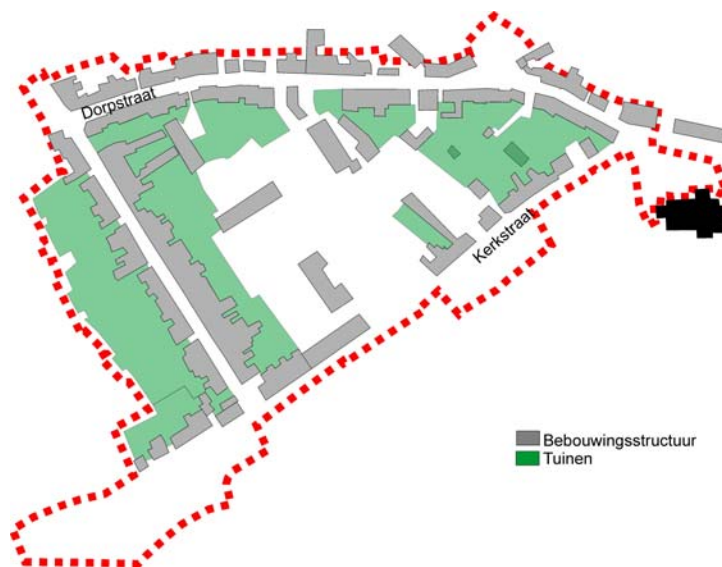
Centraal in de wijk bevinden zich verschillende straten met een lokale ontsluitingsfunctie. Deze doodlopende straten zijn woonerfstraten. Voetgangers en zwakke weggebruikers hebben hier duidelijk voorrang. Verschillende gebundelde (al dan niet overdekte) parkeerterreinen zijn hier aanwezig.

Fig. 14. Pleinen, groen ruimten en voorzieningen

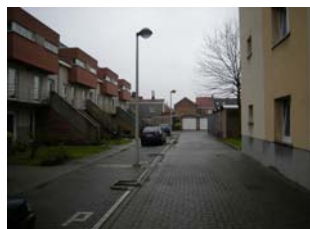

In de wijk zijn verschillende groene ruimten aanwezig. Ten zuiden, aan de oevers van de Schelde, bevindt zich een avontuurlijke groene ruimte. Een groot 'bespeelbaar' betonnen kunstwerk is er aanwezig. Deze zone is gekoppeld aan een speelterrein op wijkniveau. Daarnaast bevinden er zich in het centrale gedeelte van de wijk twee braakliggende terreintjes. Deze kunnen ook aanzien worden als een avontuurlijk speelterrein. Binnen dit centrale deel bevinden zich nog twee groene buurtspeelpleintjes en een speeltuin. In het centrale woongebied bevinden zich tevens enkele gemeenschapsvoorzieningen (namelijk kinderdagverblijf, bibliotheek, ontmoetingsruimte).

Fig. 15. Bebouwing- en tuinstructuur

Aan de randen van de wijk zijn voornamelijk rijhuizen te vinden (eengezinswoningen). De meeste huizen hebben een private buitenruimte (tuin, koer...). Centraal in de woonwijk bevinden zich recente nieuwbouwprojecten, met hedendaagse woontypologieën. Hier is een groot aandeel gemeenschappelijke buitenruimte (parkeervoorzieningen, groene ruimte, speelruimte,...). De meeste van deze nieuwe woningen hebben nauwelijks of geen private buitenruimte.

Centraal binnengebied

Overdekte gemeenschappelijke parkeervoorziening binnengebied

Groene ruimte - buurtniveau

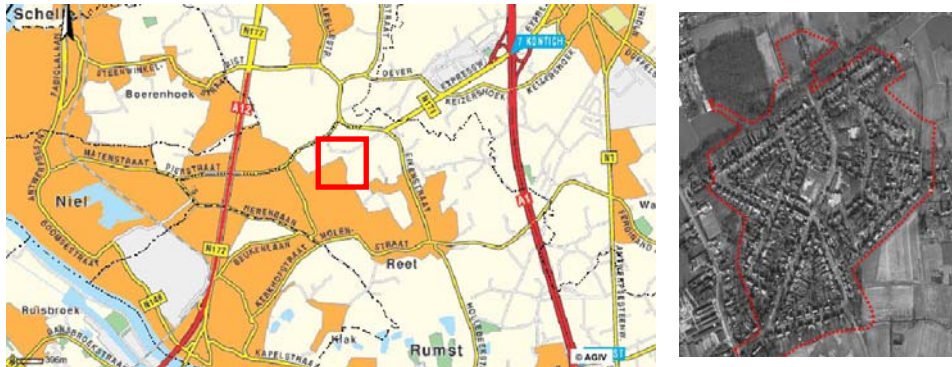

Avontuurlijke groene ruimte

2.6. Wijk Predikerenvelden in Rumst

Plaats	Reet (Gemeente Rumst)
Schaal	Suburbane wijk – Gemeentelijke tuinwijk
Tuinen	Aanwezig
Type woningen	Halfopen – Rijwoning – Eéngesinswoning

2.6.1. Situering

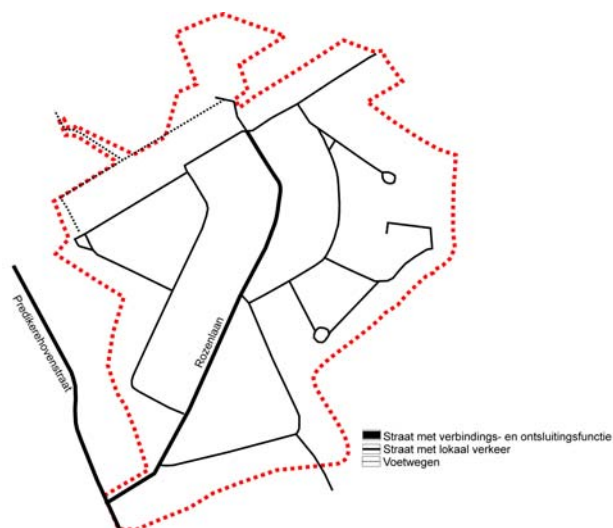
De wijk Predikerenvelden situeert zich in het noordwesten van de gemeente Rumst. De wijk wordt in het westen ontsloten door de Predikerenhoevestraat. Deze straat is de belangrijkste toegangsstraat voor de wijk. De Predikerenhoevestraat sluit in het noorden aan op de Pierstraat, die verder aansluiting geeft op de A12 en de E19.

De wijk wordt begrensd door de:

- de Zonnebloemlaan en het voetbalveld in het noorden
- een open ruimte (welke aansluit bij de kern van Reet) in oosten
- de bebouwing langsheen de Tulpenlaan in het zuiden
- de bebouwing langsheen de Predikerenhoevenstraat in het westen

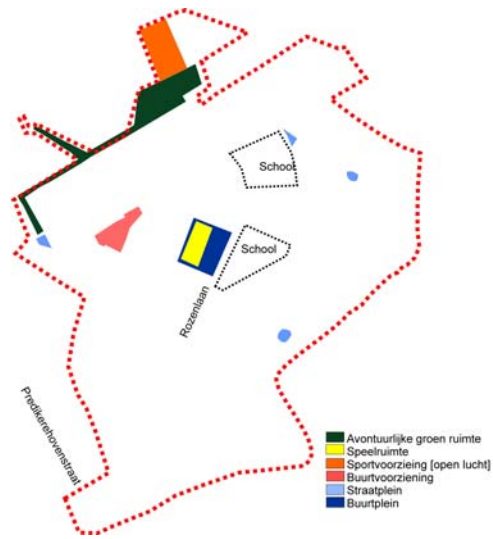
2.6.2. Beschrijving van de wijk

Fig. 16 Wegenstructuur en (gebundelde) parkeerzone

De verbindings- en ontsluitingsweg voor de wijk Predikerenvelden is de Rozenlaan. Deze straat sluit aan op de Predikerenhoevenstraat. De Rozenlaan kent verschillende langparkeerstroken. Hoewel alle straten een zeer breed en recht wegprofiel hebben, is er aandacht besteed aan de verkeersveiligheid van de zwakke weggebruiker. De vele voortuinstroken geven uit op een voetpad en groenvoorzieningen langsheen de straat. Op verschillende plaatsen zijn zitbaken en rustpunten ingebouwd. De andere straten van deze wijk hebben grosso modo dezelfde structuur (2 maal 1 rijstrook, groenstrook, voetpad en voortuin) en hebben een louter lokale verkeersfunctie. Ze sluiten dan ook allemaal aan op de centrale Rozenlaan. Vele straten eindigen op kleine ronde punten. Vaak zijn deze voorzien van bankjes en enkele groenaanplantingen. Parkeren gebeurt op de verschillende privé voortuinen of langsheen de rijweg. Er zijn geen gebundelde parkeerterreinen voorzien.

Fig. 17. Pleinen, groene ruimten en voorzieningen

Deze residentiële wijk kent een duidelijk centraal speelplein langsheen de Rozenlaan. Een geasfalteerd sportveldje, een speeltuin en een grasveldje typeren dit speelplein. Rondom plein bevindt zich een school, bibliotheek, een hangplek voor jongeren en enkelen buurtwinkels. De schoolspeelplaatsen van de twee scholen aan de Rozenlaan zijn ingericht als een speeltuin en zijn ook open na de schooluren. Verspreid over de wijk bevinden zijn verschillende ronde punten ingericht als kleine groene straatpleintjes (met bankjes en enkele groenaanplantingen).

In het noorden bevindt zich een avontuurlijke speelzone (bosje, wandelpad, beek) en aansluitend een voetbalveld. Tussen de Leliënlaan en de Salvialaan bevindt zich een kleine kerk en een jeugdlokaal.

Fig. 18. Bebouwing- en tuinstructuur.

Deze wijk is een voorbeeld van een residentiële tuinwijk. Het is een zeer groene wijk met veel aandacht voor de individuele woning met voor- en achtertuin. Ook langsheen de straten zijn verschillende groenaanplantingen aanwezig.

De wijk is omgeven door verschillende velden en akkers en vormt daarom een wooneiland binnen de open ruimte van Rumst.

| Centrale speelruimte

| Pleintje op straatniveau

| Rozenlaan

| Avontuurlijke speelruimte

2.7. Wijk Terhagen in Rumst

Plaats	Rumst
Schaal	Suburbane wijk – Tuinwijk aan de rand van een dorpskern
Tuinen	De meeste huizen uit de tuinwijk bezitten een tuin.
Type woningen	Tuinwijk (met ééngezinswoningen) & twee appartementsgebouwen

2.7.1. Situering

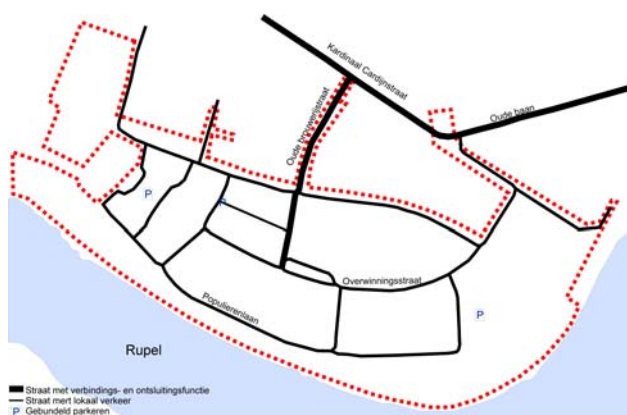
De wijk Terhagen is gelegen ten zuiden van de dorpskern van Terhagen. Terhagen is een deelgemeente van Rumst, ontstaan als nederzetting rond de kleiontginningen. Ten zuiden van de wijk Terhagen loopt de Rupel, met groene oevers en jaagpad op de dijk. Ten noorden van de wijk bevinden zich de Cardijnstraat en Nieuwstraat, die verder ontsluiting geven op de Boomsesteenweg en de E19.

De wijk wordt begrensd door:

- de Tuinwijklaan en Karl Marxlaan in het noorden
- de gemeenschapsvoorzieningen en de oevers van de Rupel in het oosten
- de oevers van de Rupel in het zuiden
- het parkgebied aan de kloosterstraat in het westen

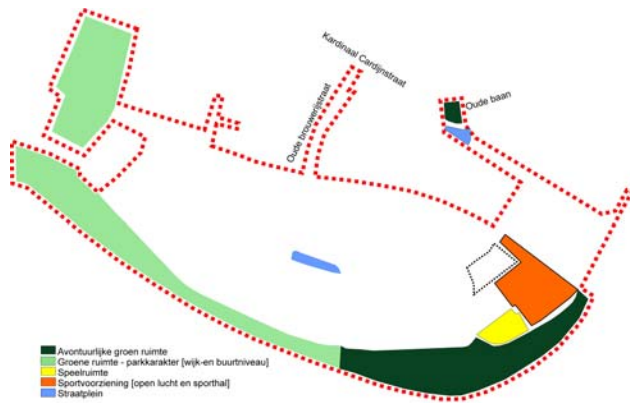
2.7.2. Beschrijving van de wijk

Fig. 19. Wegstructuur en parkeerterreinen

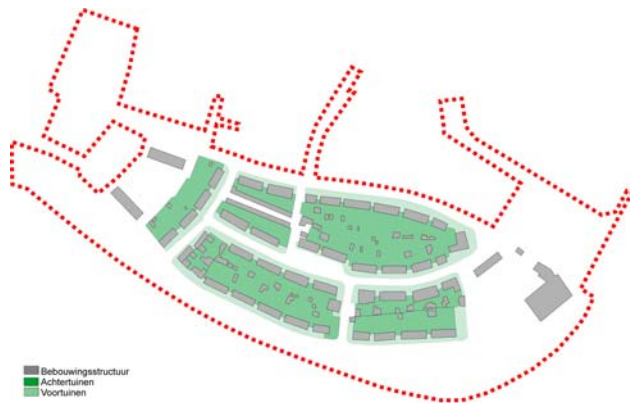
De wegstructuur van de woonwijk wordt opgehangen aan de Oude brouwerijstraat, Cardinaal Cardijnstraat en de Oude Baan. Deze hebben een verbindings- en ontsluitingsfunctie. Doorheen de wijk lopen verschillende straten met voornamelijk lokale verkeersfunctie. Langsheen de meeste straten kan er langsgeparkeerd worden. Verschillende huizen hebben bovendien een voorerfstrook waar geparkeerd kan worden. Binnen de wijk zijn er twee zones waar er een gebundeld parkeerterrein voorzien is. Een eerste bevindt zich in het westen, tussen de twee appartementsblokken aan de Uitbreidingsstraat. Een tweede bevindt zich ten oosten, aan het gemeentelijke sportcomplex aan de Populierenlaan.

Fig. 20. Pleinen, groene ruimten en voorzieningen

De wijk is in het zuiden en westen omgeven door de oevers van de Rupel. Deze groene gordel kent in het meest zuidelijk deel een eerder *avontuurlijk speelkarakter*. In het westelijk deel is dit eerder een *park-* en wandelkarakter. Centraal in de wijk is een klein straatpleintje aanwezig, zonder noemenswaardige inrichting. Aan de oostelijke rand van de wijk bevindt zich het gemeentelijk sportcomplex, kleuterschool en speeltuin.

Fig. 21. Bebouwing en tuinstructuur

Het bebouwingstype van de woonwijk leunt aan bij dit van een klassieke tuinwijk. De meeste huizen hebben een tuin en een voortuin. Vele tuinhuisjes, achterhuizen en garages zijn aanwezig binnen de verschillende binnengebieden. In het uiterst westelijk deel van de wijk bevinden zich twee appartementsgebouwen. Tussen deze twee gebouwen bevindt zich een parkeerzone voor auto's.

Speelterrein aan sportcomplex

Overwinningsstraat

Avontuurlijke groene ruimte aan de Rupeldijk

Karl Marxlaan

2.8. Overzicht van demografische gegevens van de onderzochte wijken

De demografische gegevens zijn bezorgd door de steden en gemeenten en omvatten de toestand begin 2008.

Vergelijken we de verschillende wijken op basis van het **totaal aantal kinderen** dan merken we grote verschillen op. De wijk Seefhoek heeft het grootste aantal kinderen. Hier wonen, volgens de demografische gegevens, 987 kinderen. Hierbij dient te worden opgemerkt dat dit wellicht een overschatting is van het aantal kinderen. We kregen de bevolkingsgegevens per straat aangeleverd. Een aantal straten (bijv. Dambruggestraat, Gasstraat) loopt verder door buiten het studiegebied, waardoor er in dit cijfer wellicht kinderen opgenomen zijn die eigenlijk niet in het studiegebied woonachtig zijn.

De wijk waar het minst aantal kinderen wonen is Zwijndrecht Burcht. In deze wijk wonen 84 kinderen. Het aantal kinderen in de andere wijken situeert zich binnen dezelfde grootorde. Dit wil zeggen tussen de 128 en 172 kinderen. In de wijk Predikherenvelden wonen er 128 kinderen. De wijk Terhagen telt 142 kinderen. De wijk Stuyvenbergplein heeft 148 kinderen. In 't Foort wonen er 172 kinderen en in de wijk Dierckxlaan 166 kinderen.

Tabel 2. Totaal aantal kinderen woonachtig in de observatiewijken

	Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Rumst Terhagen	Rumst Predikherenvelden	Temse 't Foort	Temse Dierckxlaan	Zwijndrecht Burcht
Totaal aantal kinderen	987	148	142	128	172	166	84

Vergelijken we het **percentage meisjes en jongens** binnen elke wijk dan valt op dat deze verdeling gelijklopend is, maar dat er toch verschillen kunnen zijn tussen wijken. Het percentage jongens schommelt tussen minimum 45,88 % (wijk Temse 't Foort) en maximum 54,05 % (Antwerpen Stuyvenbergplein).

Tabel 3. Percentage meisjes en jongens woonachtig in de observatiewijken

	Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Rumst Terhagen	Rumst Predikherenvelden	Temse 't Foort	Temse Dierckxlaan	Zwijndrecht Burcht
Percentage meisjes	52,68	45,95	47,18	44,53	54,12	46,99	48,81
Percentage jongens	47,32	54,05	52,82	55,47	45,88	53,01	51,19

Tussen de verschillende wijken is er een groot verschil betreffende het percentage kinderen met een **niet-Belgische nationaliteit**. Het percentage schommelt van 0 % (Rumst Predikherenvelden) tot ruim 31% (Antwerpen Seefhoek). De drie wijken waar het percentage het hoogst ligt zijn: de wijk Seefhoek (31, 81%), wijk 't Foort (25,88 %) en de Stuyvenbergwijk (23,65%). Deze drie wijken zijn gelegen in een meer stedelijke context. De ander wijken hebben een aanzienlijk lager percentage niet-Belgische kinderen: 9,64 % kinderen met niet-Belgische nationaliteit in de wijk P. Dierckxlaan; 3,57 % van de kinderen in de wijk Zwijndrecht Burcht. De laagste percentages bevinden zich in de twee wijken in Rumst: namelijk 2,11 % in de wijk Terhagen en 0% in de wijk Predikherenvelden.

Tabel 4. Percentage kinderen met niet-Belgische nationaliteit woonachtig in de observatiewijken

	Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Rumst Terhagen	Rumst Predikherenvelden	Temse 't Foort	Temse Dierckxlaan	Zwijndrecht Burcht
<i>percentage niet-Belgische nationaliteit</i>	31,81	23,65	2,11	0,00	25,88	9,64	3,57

De **verdeling volgens de leeftijdscategorieën** is telkens anders binnen de wijken. De onderstaande tabel geeft de verdeling per leeftijdscategorie en wijk aan. De volgende onderverdeling is gemaakt: kinderen tussen de 3 en 5 jaar, kinderen tussen 6 en 8 jaar, kinderen tussen 9 en 11 jaar en een laatste groep kinderen tussen de 12 en 14 jaar.

Tabel 5. Percentage kinderen per leeftijdsgroep woonachtig in de observatiewijken

Leeftijdsgroep	Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Rumst Terhagen	Rumst Predikheren- velden	Temse 't Foort	Temse Dierckxlaan	Zwijndrecht Burcht
3-5 jaar	28,98	36,49	24,65	17,19	26,47	25,30	22,62
6-8 jaar	23,40	27,03	26,06	30,47	28,23	24,10	35,71
9-11 jaar	25,63	21,62	25,35	26,56	24,71	25,90	23,81
12-14 jaar	21,98	14,86	23,94	25,78	20,59	24,70	17,86

In de wijken Rumst Terhagen en Temse Dierckxlaan is het aandeel van kinderen over de verschillende leeftijdsgroepen evenwichtig verdeeld.

In de wijken Antwerpen Stuyvenbergplein en Zwijndrecht Burcht ligt het aandeel van de oudste leeftijdsgroep (12 tot en met 14-jarigen) beduidend lager. Dit geldt in mindere mate ook voor Seefhoek in Antwerpen en de wijk 't Foort in Temse. In deze wijken is er een zeker overwicht van jongere kinderen.

In de wijk Rumst Predikherenvelden is de jongste leeftijdsgroep niet sterk vertegenwoordigd.

Opvallend is het hoge percentage 6 tot en met 8-jarigen in heel wat wijken (bijv. Zwijndrecht Burcht, Rumst Predikherenvelden, 't Foort in Temse) en het hoge aandeel aan de jongste leeftijdsgroep in Antwerpen Stuyvenbergplein.

2.9. Enkele sociaal-economische parameters van de onderzochte wijken

In dit onderdeel worden enkele sociaal-ecomische parameters weergegeven die de verschillende wijken typeren. Het is niet de bedoeling om de sociaal-economische toestand van de wijken omvattend in kaart te brengen. Het is in eerste instantie de bedoeling om een globaal beeld te schetsen van de verschillende wijken.

De parameters en de cijfers zijn gebaseerd op een interpretatie van de *Atlas van achtergestelde buurten in Vlaanderen en Brussel* (Christian Kesteloot, met medewerking van Sarah Meys, Instituut voor Sociale en Economische Geografie K.U.Leuven). De *Atlas* geeft verschillende sociaal en economische parameters weer van alle buurten in Vlaanderen en Brussel. Op basis van daarvan is er een lijst opgesteld van verschillende achtergestelde buurten. Er werd gekozen om voor de bestudeerde wijken volgende parameters weer te geven:

1. Percentage werkzoekenden
2. Gemiddeld inkomen per inwoner
3. Percentage woningen zonder basiscomfort
4. Gemiddelde oppervlakte per woning

De statistische sectoren, die de basis vormen voor deze *Atlas*, vallen niet volledig samen met de afbakening van de onderzochte wijken. De cijfers zijn dus enkel indicatief.

Aandeel werkzoekenden

Het percentage werkzoekenden wordt berekend ten opzichte van de totale beroepsbevolking. Het hoogst aandeel werkzoekenden bevindt zich in de wijk Seefhoek en Stuyvenberg. Het noordwestelijk deel van de wijk Seefhoek heeft een percentage van ongeveer 25 % werkzoekenden. Het meest oostelijke deel van de wijk Seefhoek en het Stuyvenbergplein heeft een percentage van 15 à 20 % werkzoekenden. Het percentage werkzoekenden in de wijken Burcht en 't Foort bedraagt 7 à 10%. De P. Dierckxlaan heeft een percentage van 5 à 7 % werkzoekenden. De wijken Terhagen en Predikherenvelden hebben het laagste percentage werkzoekenden namelijk 3 tot 5 %.

Tabel 6. Percentage werkzoekenden per observatiewijk

Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Temse 't Foort	Zwijndrecht Burcht	Temse Dierckxlaan	Rumst Terhagen	Rumst Predikherenvelden
15%-25%	15-20%	7-10 %	7-10 %	5-7 %	3-5 %	3-5%

Inkomen per inwoner

Het gemiddeld inkomen in de wijken Seefhoek, Stuyvenbergplein en P. Dierckxlaan ligt lager dan 12.000 euro. De wijken 't Foort en de Terhagen hebben een gemiddeld inkomen gelegen tussen de 12.000 en 13.000 euro. De wijk met het hoogste gemiddeld inkomen is Predikherenvelden in Rumst. Het gemiddelde inkomen situeert zich tussen 15.000 à 16.500 euro per jaar. In Burcht is er een gemiddeld inkomen van 14.000 à 15.000 euro.

Tabel 7. Gemiddeld jaarinkomen in de observatiewijken

Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Temse Dierckxlaan	Rumst Terhagen	Temse 't Foort	Zwijndrecht Burcht	Rumst Predikherenvelden
< € 12.000	< € 12.000	< € 12.000	€ 12.000 - 13.000	€ 12.000 - 13.000	€ 14.000 - 15.000	€ 15.000 - 16.500

Woningen zonder basiscomfort

Basiscomfort, of klein comfort, wordt in de atlas van de achtergestelde gebieden omschreven als woningen waar stromend water, privé-toilet en badkamer of douche aanwezig zijn. De percentages geven het aandeel woningen zonder basiscomfort aan ten opzichte van het totaal aantal woningen. De wijk Seefhoek heeft het hoogste percentage woningen zonder basiscomfort (5 à 13%). De wijk Stuyvenbergplein en 't Foort hebben een percentage van 5-10% woningen zonder basiscomfort. De andere wijken, Terhagen, Predikherenvelden, P. Dierckxlaan en Burcht, hebben een gelijkaardig percentage (<5%).

Tabel 8. Percentage woningen zonder basiscomfort per observatiewijk

Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Temse 't Foort	Temse Dierckxlaan	Zwijndrecht Burcht	Rumst Terhagen	Rumst Predikherenvelden
5-13 %	5-10%	5-10%	<5 %	<5%	<5%	<5%

Gemiddelde oppervlakte per woning

Verschillende wijken hebben gelijkaardig gemiddelde oppervlakte per woning. Het gaat om de wijken Predikherenvelden, 't Foort, Dierckxlaan en Burcht. De gemiddelde oppervlakte bedraagt 35-45 m². Stuyvenbergplein en Terhagen hebben een gemiddelde oppervlakte van 25-35 m². Seefhoek heeft de laagste gemiddelde oppervlakte namelijk 0-35 m².

Tabel 9. Gemiddelde oppervlakte per woning in de observatiewijken

Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Rumst Terhagen	Temse 't Foort	Temse Dierckxlaan	Zwijndrecht Burcht	Rumst Predikherenvelden
0-35 m ²	25-35 m ²	25-35 m ²	35-45 m ²	35-45 m ²	35-45 m ²	35-45 m ²

Besluit

Voor alle geselecteerde parameters scoort de wijk Antwerpen Seefhoek het minst gunstig. De wijk Antwerpen Stuyvenbergplein scoort eveneens zwak wat betreft sociaal-economische indicatoren, maar beter wat betreft woningkwaliteit en woonoppervlakte. De Wijk Rumst Predikherenvelden zit voor alle parameters in de betere categorieën. De andere wijken zitten in de middengroep. Voor deze wijken is er geen eenduidig beeld: de scores liggen tussen deze uitersten en afhankelijk van de parameter verschilt de onderlinge rangorde.

3. WIE SPEELT WAAR – ALGEMENE CIJFERS

3.1 Overzicht van de wijken

In de paasvakantie 2008 en zomervakantie 2008 hebben medewerkers van Kind & Samenleving in 7 verschillende wijken observaties gedaan met betrekking tot de locatie van spel en het soort spel dat wordt gespeeld. Iedere wijk is 10 keer bezocht, dus in totaal zijn er 70 observatierondes uitgevoerd.

In 1983 werden gelijkwaardige observaties uitgevoerd, deels in andere maar alleszins in gelijkaardige wijken. In 1983 werden deze wijken ook 10 keer bezocht, maar uitsluitend in de zomervakantie. Daarbij werden in 1983 alleen spelende kinderen – en niet kinderen die onderweg waren – geregistreerd.

Tenzij anders aangegeven hebben alle cijfers over observaties enkel betrekking op kinderen die niet onderweg zijn en op informeel spel. Dit wil zeggen dat georganiseerd spelactiviteiten niet in de observaties zijn meegenomen tenzij anders aangegeven.

Onderstaande tabel geeft nogmaals een overzicht van de demografische samenstelling van de verschillende wijken waar in 2008 de observaties werden uitgevoerd.

Tabel 10 Demografische samenstelling van de wijken in 2008

Wijk	Percentages (N = 1825)					
	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar	Jongens	Meisjes
Antwerpen Seefhoek	28,98 %	23,40 %	25,63 %	21,98 %	47,32 %	52,68 %
Antwerpen Stuyvenbergplein	36,49 %	27,03 %	21,62 %	14,86 %	54,05 %	45,95 %
Temse 't Foort	26,47 %	28,23 %	24,71 %	20,59 %	45,88 %	54,12 %
Temse P. Dierckxlaan	25,30 %	24,10 %	25,90 %	24,70 %	53,01 %	46,99 %
Rumst Terhagen	24,65 %	26,06 %	25,35 %	23,94 %	52,82 %	47,18 %
Rumst Predikherenvelden	17,19 %	30,47 %	26,56 %	25,78 %	55,47 %	44,53 %
Zwijndrecht Burcht	22,62 %	35,71 %	23,81 %	17,86 %	51,19 %	48,81 %
Totaal	27,56 %	25,48 %	25,21 %	21,75 %	49,42 %	50,58 %

3.2. Overzicht van observaties

Totaal aantal geobserveerde kinderen, inclusief georganiseerd spel in 1983 en 2008

Er is in 2008 – in tegenstelling tot 1983 – gekozen om een onderscheid te maken tussen kinderen die wel of niet onderweg zijn. Dit heeft de volgende redenen:

- Onderweg zijn is niet hetzelfde als spelen
- In het onderzoek uit 1983 is alleen uitgekeken naar de echt spelende kinderen. Om een vergelijking mogelijk te maken tussen de uitkomsten van de onderzoeken is het daarom noodzakelijk dat er in de gegevens uit 2008 alleen de spelende kinderen worden meegenomen in de vergelijkingen.
- Er is een verandering opgetreden in de benadering van de onderwerpen en dus in de methoden van observaties. In 1983 werd alleen gekeken naar spelactiviteiten, los van andere activiteiten. De mobiliteit van kinderen werd buiten beschouwing gelaten. Echter, 25 jaar wordt het spelen niet zo sterk geïsoleerd: de link met andere bezigheden – zoals mobiliteit – wordt sneller gemaakt.

Tabel 11 Overzicht van geobserveerde kinderen in 1983 en 2008 (absolute aantallen)

	1983	2008	2008
Wijk		Totaal aantal geobserveerde kinderen in 2008 inclusief kinderen onderweg	Totaal aantal geobserveerde kinderen in 2008 exclusief kinderen onderweg
Antwerpen Seefhoek	387	600	381
Antwerpen Stuyvenbergplein		570	494
Temse 't Foort	84	160	71
Temse P. Dierckxlaan		153	116
Rumst Terhagen		286	244
Rumst Predikherenvelden		81	48
Zwijndrecht Burcht		114	81
Rumst Beekvelden	441		
Puurs Fabiolapark	221		
Sint-Niklaas Stationsbuurt	46		
Deurne Langbaanvelden	360		
Bornem Brandheide	281		
Hove Vogeltjeswijk	319		
Brecht Kerkhovenakker	316		
Antwerpen Sint-Andries	160		
Sint-Katelijne-Waver 'Vogeltjeswijk'	233		
Totaal	2848	1964	1435

Tabel 12 Percentages geobserveerde jongens en meisjes naar leeftijd in 1983 en 2008

	1983	Totaal aantal geobserveerde kinderen in 2008 inclusief kinderen onderweg	Totaal aantal geobserveerde kinderen in 2008 exclusief kinderen onderweg
Aantal geobserveerde meisjes	34%	44,65%	44,60%
Aantal geobserveerde jongens	66%	55,35%	55,40%
Aantal geobserveerde 3-5 jaar	22,32%	22,71%	22,30%
Aantal geobserveerde 6-8 jaar	41,72%	40,43%	41,25%
Aantal geobserveerde 9-11 jaar	26,12%	26,53%	26,48%
Aantal geobserveerde 12-14 jaar	9,84%	10,34%	9,97%
Aantal kinderen geobserveerd in jeugdgroepen		10,18%	11,71%

Tabel 13 Percentages geobserveerde kinderen volgens leeftijdscategorie per wijk in 2008 inclusief georganiseerde speelactiviteiten en inclusief 'kinderen onderweg'

Wijk	Percentages			
	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar
Antwerpen Seefhoek	23,36	51,18	21,00	4,46
Antwerpen Stuyvenbergplein	25,91	41,90	22,87	9,31
Temse 't Foort	21,13	36,62	26,76	15,49
Temse P. Dierckxlaan	18,10	27,59	40,52	13,79
Rumst Terhagen	14,85	41,58	12,87	30,69
Rumst Predikherenvelden	22,92	37,50	33,33	6,25
Zwijndrecht Burcht	17,86	25,00	32,14	25,00
Totaal	22,81	42,15	24,15	10,89

Bespreking

In 1983 zijn geen georganiseerde speelactiviteiten geobserveerd. Daarom wordt vooral gewerkt met de dataset observaties zonder georganiseerd spel tenzij anders aangegeven.

In 1983 zijn er observaties uitgevoerd in 11 wijken tegenover 7 wijken in 2008. Gezien een wijk geen 25 jaar eenzelfde demografische samenstelling behoudt, kon voor het onderzoek in 2008 niet simpelweg afgestapt worden in dezelfde wijken als in 1983. Wel kon uitgekeken worden naar vergelijkbare wijken en die benaderen met dezelfde methodes.

De methodes zijn maximaal vergelijkbaar omdat de items die we wilden vergelijken op identieke wijze geobserveerd werden. Er werd naar vergelijkbare wijken uitgekeken in die zin, dat ze behoorlijk kinderrijk moesten zijn (in een wijk met weinig kinderen kan men te weinig kinderen observeren).

Naast deze algemene vergelijkbaarheid is er een bijkomende vergelijkbaarheid van twee wijken: zij werden in beide onderzoeken geobserveerd, zij het om verschillende redenen. Beide wijken zijn natuurlijk in ruimtelijk opzicht geëvolueerd. Nabij de Seefhoek is het westelijk deel van het Park Spoor Noord geopend. Hoewel van de wijk gescheiden door een zeer drukke weg (Viaduct Dam), is het mogelijk dat dit een effect kan gehad hebben op het aantal geobserveerde kinderen in de wijk. De wijk 't Foort is zeer fundamenteel gewijzigd door een groot inbreidingsproject in het kader van de stadsvernieuwing. We wilden hierbij wel eens zien of het spelen geëvolueerd is.

3.3. Genderverdeling

In de observatierondes is onderscheid gemaakt tussen jongens en meisjes om zo er achter te komen hoeveel jongens en meisjes per wijk buitenspelen en om een eventuele genderverdeling in de publieke ruimte te ontdekken. Eerst worden de gegevens van het huidig onderzoek getoond; om vervolgens een vergelijking te maken met de onderzoeksgegevens uit 1983.

a) Cijfers huidig onderzoek

Tabel 14 Vergelijking van de demografische gegevens per wijk (2008) met de observatiedata

Wijk	Observaties (Percentages)		Demografische gegevens
	% Jongens	% Meisjes	% Jongens
Antwerpen Seefhoek	48,29	51,71	47,32
Antwerpen Stuyvenbergplein	61,34	38,66	54,05
Temse 't Foort	50,70	49,30	45,88
Temse P. Dierckxlaan	62,93	37,07	53,01
Rumst Terhagen	65,35	34,65	52,82
Rumst Predikherenvelden	58,33	41,67	55,47
Zwijndrecht Burcht	50,00	50,00	51,19
Totaal	56,67	43,33	49,61

b) Vergelijking gegevens 1983 – 2008

Tabel 15a Ontwikkeling van het buitenspelen van jongens en meisjes 1983-2008

Jaar	Observaties ⁶ (%)	
	Jongens	Meisjes
1983	66,00	34,00
2008	55,40	44,60

Wanneer we de cijfers uit 1983 naast die van 2008 leggen zien we dat het percentage meisjes toeneemt. Dit is een opmerkelijke evolutie die men in het post-Dutroux tijdperk niet zou verwachten.

Vergelijking van twee dezelfde wijken

Tabel 15b Ontwikkeling van het buitenspelen van jongens en meisjes 1983-2008 in Temse 't Foort

Jaar	Observaties (%)	
	Jongens	Meisjes
1983	47,62	52,38
2008	50,70	49,30

Tabel 15c Ontwikkeling van het buitenspelen van jongens en meisjes 1983-2008 in Antwerpen Seefhoek

Jaar	Observaties (%)	
	Jongens	Meisjes
1983	67,96	32,04
2008	48,29	51,71

In beide wijken is het percentage meisjes dat speelt in de publieke ruimte toegenomen. In Temse 't Foort is deze verandering minder sterk dan in Antwerpen Seefhoek waar er zelfs meer meisjes in de publieke ruimte spelen dan jongens.

In de Seefhoek tekent zich een veel evenwichtiger balans jongens meisjes af dan in Stuyvenbergplein. Waaraan dit ligt is niet zo duidelijk. Het publiek van beide wijken mag dan gelijkaardig zijn (sterk allochtoon publiek), de Seefhoek is een stratenwijk, Stuyvenbergplein is een groot speelplein. Stuyvenbergplein heeft ook een veel jonger publiek: beduidend meer kinderen van 3-5 jaar en minder van 12-14 jaar dan het gemiddelde voor de 7 wijken. Deze laatste twee factoren doen eerder verwachten dat de meisjes nog stevig in aantal zouden zijn bij het spelen. Maar dat blijkt een verkeerde verwachting. Zo was er een duidelijk onderscheid tussen de locaties waar jongens speelden en waar meisjes speelden op het speelplein van Stuyvenbergplein. De jongens waren veelal aan het voetballen op een voetbalplein, terwijl de meisjes vooral speelden in de speeltuin.

In vergelijking met 1983 is het percentage meisjes dat speelt in de publieke ruimte toegenomen. Weliswaar spelen er in de meeste wijken in 2008 – net zoals in 1983 – nog steeds meer jongens dan meisjes in de publieke ruimte, het verschil tussen de percentages jongens en meisjes is afgenomen.

⁶ De gegevens van 2008 zijn inclusief georganiseerd spel

3.4. Leeftijdverdeling

Tijdens de observatierondes is er onderscheid gemaakt in dezelfde leeftijdscategorieën die gebruikt werden in het onderzoek uit 1983. Dit zijn de leeftijdscategorieën 3-5 jaar, 6-8 jaar, 9-11 jaar en 12-14 jaar. Hierbij is niet gedifferentieerd naar jongens en meisjes.

a) Cijfers huidig onderzoek

Tabel 16 Procentuele leeftijdsverdeling van geobserveerde kinderen per wijk in 2008⁷

Wijk	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar
Antwerpen Seefhoek	25,17	50,50	20,00	4,33
Antwerpen Stuyvenbergplein	25,44	41,58	23,86	9,12
Temse 't Foort	17,50	29,38	33,75	19,38
Temse P. Dierckxlaan	20,92	28,10	36,60	14,38
Rumst Terhagen	17,83	34,27	33,57	14,34
Rumst Predikherenvelden	14,81	34,57	37,04	13,58
Zwijndrecht Burcht	23,68	33,33	25,44	17,54
Totaal	22,71	40,43	26,53	10,34

b) Vergelijking met onderzoek 1983

Tabel 17a Percentage geobserveerde kinderen per leeftijdscategorie in 1983 en 2008⁸

Jaar	Leeftijdscategorie (%)			
	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar
1983	22,32	41,72	26,12	9,84
2008	22,30	41,25	26,48	9,97

Uit bovenstaande cijfers blijkt dat er geen noemenswaardig verschil is in leeftijd. Procentueel gezien is er geen verandering in de verhoudingen tussen de verschillende leeftijdscategorieën.

Als we de gegevens van 2008 van Antwerpen Seefhoek en Temse 't Foort vergelijken met die van 1983 zien we wel een ontwikkeling:

Tabel 17b Percentage geobserveerde kinderen per leeftijdscategorie in 1983 en 2008⁹ voor Antwerpen Seefhoek

Jaar	Leeftijdscategorie (%)			
	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar
1983	24,55	42,64	23,77	9,04
2008	23,36	51,18	21,00	4,46

Uit deze gegevens blijkt dat spelend Antwerpen Seefhoek verjongt. Was in 1983 67,19% van de spelende kinderen jonger dan 9 jaar, in 2008 is dat percentage opgelopen tot 74,54%.

In Temse 't Foort zien we juist een tegenovergestelde ontwikkeling. Daar vermindert het percentage spelende jonge kinderen: in 1983 was nog 78,57% van alle spelende kinderen jonger dan 9 jaar, in 2008 is dit percentage teruggelopen tot 57,75%.

Tabel 17c Percentage geobserveerde kinderen per leeftijdscategorie in 1983 en 2008¹⁰ voor Temse 't Foort

Jaar	Leeftijdscategorie (%)			
	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar
1983	28,57	50,00	14,29	7,14
2008	21,13	36,62	26,76	15,49

⁷ Inclusief 'kinderen onderweg' en inclusief georganiseerd spel

⁸ Gegevens van 2008 zijn inclusief georganiseerd spel en exclusief 'kinderen onderweg'

⁹ Gegevens van 2008 zijn inclusief georganiseerd spel en exclusief 'kinderen onderweg'

¹⁰ Gegevens van 2008 zijn inclusief georganiseerd spel en exclusief 'kinderen onderweg'

Deze ontwikkeling is merkwaardig te noemen omdat uit de demografische cijfers uit 1983 en 2008 van Temse 't Foort een duidelijke verjonging blijkt. In 1983 was 47,20% van alle kinderen die er wonen jonger dan 9 jaar. In 2008 is dit percentage toegenomen tot 54,71%.

Tabel 18 Temse 't Foort: demografische samenstelling van de wijk (percentages)

Jaar	Leeftijdscategorie (%)			
	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar
1983	20,80	26,40	20,80	32,00
2008	26,47	28,24	24,71	20,59

Demografisch is er een verjonging van het publiek, maar de leeftijd van de geobserveerde spelende kinderen is gestegen. Dit is opmerkelijk, aangezien deze wijk als stadsvernieuwingsproject met heel wat 'woonerfachtige' ingrepen in op het eerste gezicht als 'kindvriendelijk' beoordeeld zou kunnen worden.

3.5. Aantal kinderen onderweg / kinderen niet onderweg

Omdat in 1983 niet uitgekeken werd naar kinderen die onderweg waren, kan er, voor wat de gegevens van 2008 betreft, alleen de groep 'niet onderweg' vergeleken worden.

De data uit 2008 leveren enkele interessante punten op met betrekking tot het wel of niet onderweg zijn. Er is slechts een klein verschil te zien tussen het totaal percentage jongens of meisjes dat onderweg is in de totaliteit van de wijken. Hetzelfde geldt voor de uitsplitsing naar jongens en meisjes. Als we het gemiddelde van de wijken bekijken, dan is ruim 73% van alle geobserveerde kinderen buiten aan het spelen; bijna 27% was onderweg.

Er zijn wel grote verschillen tussen de wijken. Zo was in Temse 't Foort meer dan de helft van de geobserveerde kinderen onderweg, terwijl dit percentage in Antwerpen Stuyvenbergplein op 13% ligt. Het is belangrijk op te merken dat het hier niet gaat over de autonome mobiliteit van kinderen, vermits er geen onderscheid gemaakt is tussen het begeleid onderweg zijn en het niet begeleid onderweg zijn.

Tabel 19 Percentages van geobserveerde kinderen wel/niet onderweg per wijk¹¹

Wijk	Onderweg	Niet onderweg
Temse 't Foort	55,63	44,38
Rumst Predikherenvelden	40,74	59,26
Antwerpen Seefhoek	36,50	63,50
Zwijndrecht Burcht	28,95	71,05
Temse P. Dierckxlaan	24,18	75,82
Rumst Terhagen	14,69	85,31
Antwerpen Stuyvenbergplein	13,33	86,67
Totaal	26,93	73,07

Wanneer de mobiliteit per leeftijdscategorie bekeken wordt (zie volgende pagina) zijn er enkele verschillen tussen de wijken te ontdekken. Rechts van de wijknamen staat het percentage kinderen per leeftijdscategorie dat in die wijk onderweg is. Zo is bijvoorbeeld in Temse 't Foort 46,43% van alle geobserveerde kinderen in de leeftijdscategorie van 3-5 jaar onderweg. De percentages in de rij 'totaal' tonen welk percentage kinderen van het totaal per leeftijdscategorie onderweg is. Zo is bijvoorbeeld 28,25% van alle kinderen van 3-5 jaar die in alle wijken waargenomen zijn, onderweg.

In deze tabel is geen onderscheid gemaakt tussen kinderen die individueel onderweg zijn en kinderen die onderweg zijn onder begeleiding van een volwassene. Kinderen die vervoerd worden per auto of openbaar vervoer zijn niet geregistreerd tijdens de observatierondes.

Uit deze gegevens blijkt dat er 'verplaatsingswijken' zijn en 'verblijfswijken'. 't Foort is zonder twijfel een verplaatsingswijk voor kinderen daar meer dan de helft van de opgemerkte kinderen onderweg zijn. Rumst Terhagen en Antwerpen Stuyvenbergplein zijn zeker geen verplaatsingswijken. Misschien is er voor Rumst Terhagen een verband met de georganiseerde groepen die meer dan de helft van de geobserveerde kinderen uitmaken.

¹¹ Inclusief georganiseerd spel

Tabel 20 Rumst Terhagen: percentages kinderen wel/niet onderweg inclusief en exclusief georganiseerd spel

	Onderweg	Niet onderweg
Inclusief georganiseerd spel	14,69	85,31
Exclusief georganiseerd spel	29,37	70,63

Voor Antwerpen Stuyvenbergplein is duidelijk dat de pleinfunctie bijzonder dominant is. Verder zijn er niet meteen relaties te leggen met de ruimtelijke omgeving en zijn er wellicht andere factoren die het verschil bepalen (sociaal klimaat in de wijk?).

Het inbrengen van de leeftijdsverschillen geeft misschien een nauwkeuriger beeld.

Tabel 21 Percentages kinderen 'onderweg' per leeftijdsgroep per wijk¹²

Wijk	3-5 jaar	6-8 jaar	9-11 jaar	12-14 jaar
Temse 't Foort	46,43	44,68	64,81	64,52
Rumst Predikherenvelden	8,33	35,71	46,67	72,73
Antwerpen Seefhoek	41,06	35,64	33,33	34,62
Zwijndrecht Burcht	25,93	23,68	37,93	30,00
Temse P. Dierckxlaan	34,38	25,58	16,07	27,27
Rumst Terhagen	29,41	13,27	9,38	12,20
Antwerpen Stuyvenbergplein	11,72	12,66	16,91	11,54
Totaal	28,25	25,44	27,06	29,56

Opvallend is het totaalpercentage kinderen van 3-5 jaar dat onderweg is. Van alle 3 tot 5-jarigen is 28,25% onderweg tegenover 25,44% van alle 6 tot 8-jarigen. Wel lopen de totaalpercentages van de verschillende leeftijdscategorieën niet al te veel uiteen.

Temse 't Foort is voor alle leeftijdsgroepen een 'verplaatsingswijk' en Antwerpen Stuyvenbergplein voor geen van hen. Rumst Predikherenvelden blijkt een verplaatsingswijk, maar niet voor de jongste leeftijdsgroep, wat te verklaren is vanuit de demografische samenstelling. De Seefhoek, P. Dierckxlaan en Terhagen blijken dan weer een verplaatsingswijk te zijn voor de jongste leeftijdsgroep, maar ze volgen daarbij niet de demografische gegevens. Wij vinden geen relatie met de ruimtelijke kwaliteiten.

3.6. Begeleid/niet begeleid

Er werd ook gekeken naar de begeleiding van kinderen door volwassenen (bijvoorbeeld ouders, leraren, animatoren etc.) In onderstaande tabellen verstaan we onder 'onbegeleid' dat een kind zonder enig toezicht van volwassenen speelt. 'Toezicht' betekent dat een volwassene toezicht heeft, maar niet actief betrokken is in het spel, en onder 'begeleid' verstaan we dat een volwassene actief participeert in het spel.

Tabel 22a Overzicht van percentages spelbegeleiding in 1983 en 2008¹³

Jaar	Percentages		
	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid
1983	35,74	49,24	15,03
2008	45,78	38,47	15,75

In totaliteit is het percentage kinderen dat buiten speelt zonder enig toezicht toegenomen. Het percentage kinderen dat onder toezicht speelt is afgenomen en het percentage kinderen waarbij volwassenen actief participeren in het spel is weinig veranderd. De cijfers van Antwerpen Seefhoek en Temse 't Foort wijken hiervan af (zie tabellen 22b en 22c; gegevens voor 2008 zijn exclusief 'kinderen onderweg' en inclusief georganiseerd spel).

¹² Inclusief georganiseerd spel

¹³ Gegevens voor 2008 zijn exclusief 'kinderen onderweg' en inclusief georganiseerd spel

Tabel 22b Overzicht van spelbegeleiding in Antwerpen Seefhoek in 1983 en 2008

Jaar	Percentages		
	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid
1983	17,05	57,62	25,32
2008	47,51	48,03	4,46

Tabel 22c Overzicht van spelbegeleiding in Temse 't Foort in 1983 en 2008

Jaar	Percentages		
	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid
1983	1,83	68,20	29,97
2008	23,94	76,06	0,00

Als de gegevens uit 1983 en 2008 met elkaar vergeleken worden is er zowel in Antwerpen Seefhoek als in Temse 't Foort te constateren dat het percentage kinderen dat zonder toezicht in de publieke ruimte speelt spectaculair toegenomen is. Eenzelfde spectaculaire afname is te zien bij het percentage kinderen dat begeleid wordt in het spel.

Daarnaast is er in Antwerpen Seefhoek een daling te zien in het percentage kinderen dat onder toezicht buiten speelt, terwijl dit percentage in Temse 't Foort in dezelfde mate is toegenomen.

Tabel 23 Overzicht van spelbegeleiding per wijk in 2008¹⁴

Wijk	Percentages		
	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid
Antwerpen Seefhoek	47,51	48,03	4,46
Antwerpen Stuyvenbergplein	52,02	38,26	9,72
Temse 't Foort	23,94	76,06	0,00
Temse P. Dierckxlaan	71,55	23,28	5,17
Rumst Terhagen	26,23	26,64	47,13
Rumst Predikherenvelden	50,00	41,67	8,33
Zwijndrecht Burcht	38,27	17,28	44,44

Wanneer de wijken uit 2008 onderling vergeleken worden valt op dat vooral in Temse P. Dierckxlaan kinderen zonder toezicht spelen. In Temse 't Foort en in Rumst Terhagen ligt het percentage kinderen dat zonder toezicht speelt laag.

Wat betreft het spelen onder toezicht van volwassenen vallen het hoge percentage van Temse 't Foort en het lage percentage van Zwijndrecht Burcht op. De hoge percentages 'begeleid spelen' in Rumst Terhagen en Zwijndrecht Burcht zijn te verklaren door de verschillende georganiseerde spelactiviteiten die in deze twee wijken plaatsvonden. Voor de rest laten de percentages weinig participatie van volwassenen zien in de buitenspeelactiviteiten van kinderen.

Een uitsplitsing van de percentages (onbegeleid spelen, onder toezicht spelen en begeleid spelen) naar jongens en meisjes versterkt de hypothese dat jongens de meerderheid vormen onder de kinderen die zonder toezicht buiten mogen spelen. Meisjes worden vaker in de gaten gehouden tijdens het buitenspelen. De onderstaande tabel toont de percentages van alle wijken uit 2008.

Tabel 24 Percentages jongens en meisjes in relatie tot spelbegeleiding in 2008¹⁵

	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid
Jongens	65,60	47,46	45,13
Meisjes	34,40	52,54	54,87
Totaal	100%	100%	100%

Ook de verdeling naar leeftijdscategorie bevestigt de hypothese dat jongere kinderen meer begeleid worden dan oudere kinderen.

Tabel 25 Percentages per leeftijdscategorie in relatie tot spelbegeleiding in 2008¹⁶

Leeftijdscategorie	Onbegeleid	Toezicht	Begeleid	Totaal
3-5 jaar	16,88	57,81	25,31	100 %
6-8 jaar	40,20	43,07	16,72	100 %
9-11 jaar	63,95	24,74	12,59	100 %
12-14 jaar	85,31	12,59	2,10	100 %

¹⁴ Gegevens uit 2008 zijn exclusief 'kinderen onderweg' en inclusief georganiseerd spel

¹⁵ Gegevens zijn inclusief georganiseerd spel

¹⁶ Gegevens zijn inclusief georganiseerd spel

Opvallend hierbij is wel dat voor iedere leeftijdscategorie de percentages 'toezicht' hoger zijn dan de percentages 'begeleid'. Als volwassenen dus toezicht uitoefenen op het buitenspelen van kinderen dan doen ze dat vaker in een passieve rol dan dat ze actief participeren in de spelactiviteiten.

3.7 Georganiseerd spel

In totaal is er 9 keer georganiseerde spelactiviteiten geobserveerd. Hierbij moet opgemerkt worden dat het geobserveerd 'georganiseerd spel' in Temse 't Foort onderweg was: de kinderen waren niet aan het spelen.

Tabel 26 Aandeel van jongens en meisjes in georganiseerd spel per wijkzone in 2008 (absolute aantallen)

	Wijk	Zone	Jongens	Meisjes	Totaal aantal
Georganiseerd spel 1	Zwijndrecht Burcht	20	13	12	25
Georganiseerd spel 2	Temse 't Foort	4	15	17	32
Georganiseerd spel 3	Rumst Terhagen	9	11	8	19
Georganiseerd spel 4	Rumst Terhagen	19	12	20	32
Georganiseerd spel 5	Rumst Terhagen	9	16	7	23
Georganiseerd spel 6	Rumst Terhagen	8	3	7	10
Georganiseerd spel 7	Rumst Terhagen	9	3	10	13
Georganiseerd spel 8	Rumst Terhagen	19	10	13	23
Georganiseerd spel 9	Rumst Terhagen	9	9	14	23
Totaal			92	108	200

Ongeacht of we de observatie van 'georganiseerd spel' in Temse 't Foort meenemen is het duidelijk dat er meer meisjes dan jongens participeren in georganiseerd buitenspel in de geobserveerde georganiseerde spelactiviteiten en terwijl er over het algemeen nog steeds meer jongens dan meisjes buitenspelen.

Misschien vinden ouders het georganiseerd spelen meer geschikt voor meisjes. Wat betreft de leeftijd van de kinderen die meedoen aan georganiseerd spel is het merendeel tussen de 6 en de 11 jaar. In de observaties van 1983 werd geen georganiseerde spelactiviteit vastgesteld.

3.8. Spelvormen

Ook de aard van het spelen werd geobserveerd. Daarbij werden dezelfde observatiecategorïen gehanteerd als in 1983. Deze observatiecategorïen zijn beschreven in de inleiding.

Tabel 27 Percentage kinderen per spelvorm per wijk in 2008 (inclusief georganiseerd spel)

Wijk	Spelvorm						
	Receptief	Sociaal	Fantasie	Constructie	Herhaald bewegen	Explorerend	Regelspel
Antwerpen Seefhoek	9,97	41,21	3,67	4,46	17,85	4,20	18,64
Antwerpen Stuyvenbergplein	8,70	14,17	3,04	7,89	26,32	5,26	34,62
Zwijndrecht Burcht	3,70	30,86	0,00	2,47	12,35	4,94	45,68
Temse 't Foort	8,45	35,21	0,00	4,23	38,03	2,82	11,27
Temse P. Dierckxlaan	5,17	21,55	5,17	12,07	14,66	13,79	27,59
Rumst Terhagen	1,23	27,87	2,87	6,97	13,11	5,33	42,62
Rumst Predikherenvelden	12,50	22,92	4,17	6,25	31,25	22,92	0,00
Totaal	7,32	26,55	3,07	6,62	20,84	6,13	29,48

Om hierop meer zicht te krijgen, zijn de spelvormen gegroepeerd in een aantal groepen:

- De creatieve spelvormen: fantasie, constructie en explorerend
- De bewegingsspel: herhaald bewegen, explorerend en regelspel
- De sociale spelen: sociaal en regelspel
- Het passieve spel: receptief

Er is dus enige overlapping tussen de diverse categorieën. In de tabel hieronder staan de totalen van de verschillende spelcategorieën per groep vermeld. Hierdoor worden sommige spelcategorieën dubbel geteld: de totalen voor bijvoorbeeld explorerend spel staan zowel bij de groep 'creatieve spelvormen' als bij de groep 'bewegingsspelen'.

Tabel 28a Absolute aantallen kinderen per groep spelvorm in 2008¹⁷

Wijk	Creatief	Beweging	Sociaal	Passief
Antwerpen Seefhoek	47	155	228	38
Antwerpen Stuyvenbergplein	80	327	241	43
Zwijndrecht Burcht	6	51	62	3
Temse 't Foort	5	37	33	6
Temse P. Dierckxlaan	36	65	57	6
Rumst Terhagen	37	149	172	3
Rumst Predikherenvelden	16	26	11	6
Totalen over alle wijken	227	810	804	105

De algemene spreiding over de zeven wijken levert praktisch identieke waarden op voor het bewegingsspel en het sociaal spel. Samen nemen ze meer dan 80% voor hun rekening zoals vermeld in de tabel hieronder. Het creatief spel stijgt net boven de 10% uit, het passief spel bedraagt 5%.

De volgende tabel geeft de relatieve sterkte aan van bepaalde spelvormen per wijk.

Tabel 28b Percentages per groep spelvorm in 2008¹⁸

Wijk	Creatief	Beweging	Sociaal	Passief
Antwerpen Seefhoek	10,04	33,12	48,72	8,12
Antwerpen Stuyvenbergplein	11,58	47,32	34,88	6,22
Zwijndrecht Burcht	4,92	41,80	50,82	2,46
Temse 't Foort	6,17	45,68	40,74	7,41
Temse P. Dierckxlaan	21,95	39,63	34,76	3,66
Rumst Terhagen	10,25	41,27	47,65	0,83
Rumst Predikherenvelden	27,12	44,07	18,64	10,17
Totalen over alle wijken	11,66	41,62	41,32	5,40

Het bewegingsspel en het sociaal spel nemen het leeuwendeel van het spelen voor hun rekening. Het bewegingsspel is in elke wijk dominant met uitzondering voor de Seefhoek en voor Terhagen waar het sociaal spel het sterkst aanwezig is. De enige uitzondering op deze regels vormen de Predikherenvelden waar het sociaal spel uitzonderlijk laag scoort. Wellicht is er een samenhang met het lage aantal spelende kinderen: je moet minstens met 2 zijn voor sociaal spel.

De Predikherenvelden scoren in vergelijking tot de andere wijken dan weer hoog voor creatief spel en voor passief spel. Ook de Dierckxlaan scoort relatief hoog voor creatief spel.

Tabel 29 Vergelijking van de totale percentages per spelvorm in 1983 en 2008¹⁹

	Receptief	Sociaal	Fantasie	Constructie	Herhaald	Explorerend	Regel	Totaal
1983	15,80	18,60	12,90	6,10	19,60	16,60	7,40	97,00 ²⁰
2008	7,32	26,55	3,07	6,62	20,84	6,13	29,48	100,01

Deze cijfers tonen vooral:

- Een afname van het receptief spel, het fantasiespel en het experimenteel bewegen
- Een toename van het regelspel en het sociaal spel
- Het constructiespel en het herhaald bewegen blijven zowat hetzelfde

Tabel 30 toont de percentages voor de twee wijken die én in 1983 en in 2008 geobserveerd werden.

¹⁷ Exclusief 'kinderen onderweg', inclusief georganiseerd spel

¹⁸ Exclusief 'kinderen onderweg', inclusief georganiseerd spel

¹⁹ Gegevens voor 2008 zijn exclusief 'kinderen onderweg', inclusief georganiseerd spel

²⁰ Gegevens voor 1983 zijn letterlijk overgenomen uit het onderzoeksrapport *Spelen en Spelen is twee* van de NDO

Tabel 30 Vergelijking van percentages per spelvorm in Antwerpen Seefhoek en Temse 't Foort in 1983 en 2008²¹

		Receptief	Sociaal	Fantasie	Constructie	Herhaald	Explorerend	Regel
Seefhoek	1983	23,50	21,70	6,50	5,90	12,10	14,50	15,80
	2008	9,97	41,21	3,67	4,46	17,85	4,20	18,64
't Foort	1983	16,70	39,30	8,30	3,60	11,90	6,00	14,30
	2008	8,45	35,21	0,00	4,23	38,03	2,82	11,27

Globaal vinden we dezelfde tendensen voor wat betreft de teruggang van enkele spelvormen: afname van receptief spelen, fantasiespel en experimenteel bewegen. Vooral de afname van fantasiespel in Temse 't Foort valt op.

De toename van het sociaal spel en van het regelspel zien we wel in de Seefhoek, maar niet in 't Foort. Het herhaald bewegen daarentegen neemt toe in beide wijken.

Een groepering van de spelvormen tijdens de twee observatieperiodes bevestigt de teruggang van het creatief spel in het publieke domein (tot zowat 1/3). Er is ook een sterke teruggang van het passief spel. Het sociaal spel daarentegen verdubbelt bijna en ook het bewegingspel neemt toe. Kinderen zijn dus meer met elkaar bezig en zijn ook meer in beweging (minder passief), het creatieve karakter van het spelen gaat achteruit.

Tabel 31 Percentages per groepen spelvormen in 1983 en 2008²²

	Creatief	Beweging	Sociaal	Passief
1983	29,42	36,03	21,49	13,06
2008	11,66	41,62	41,32	5,40

Enkele opmerkingen

Het is de vraag of de afname van fantasiespel over de afgelopen 25 jaar verklaard kan worden door de (her)indeling van wijken en/of speelvoorzieningen voor kinderen. Bieden woonwijken tegenwoordig nog voldoende ruimte voor fantasiespel?

Ook het aandeel van explorerend spel in 2008 is een stuk lager dan in 1983. Zou deze afname te verklaren zijn vanuit de grotere rol van veiligheidskwesties in de maatschappij en dus mede gestimuleerd zijn door initiatieven met betrekking tot speelveiligheid?

3.9. Conclusies en opmerkingen

In deze paragraaf is een overzicht gegeven van het totaal aantal geobserveerde kinderen: kinderen die onderweg zijn, kinderen die niet onderweg zijn en kinderen die participeren in georganiseerd spel zoals georganiseerde spelactiviteiten.

Omdat de observaties uit 1983 alleen betrekking hebben op kinderen die in de publieke ruimte spelen is het niet mogelijk om op basis van bovenstaande gegevens een vergelijking te maken tussen 2008 en 1983. Wel zijn er al enkele trends te zien:

- Er spelen procentueel nog steeds meer jongens dan meisjes in de publieke ruimte waargenomen, maar in vergelijking met 1983 is dit verschil kleiner geworden. Was in 1983 de verhouding jongens – meisjes nog 66% – 34%, in 2008 is dit 55% – 45%. Interessant om hier bij te vermelden is dat in het georganiseerd spel in 2008 juist meer meisjes dan jongens participeerden en dat in Antwerpen Seefhoek het aantal meisjes groter is dan het aantal jongens. De beschermingshypothese t.a.v. meisjes moet wellicht genuanceerd worden: niet alleen het georganiseerd spelen, maar ook het spelen met vele kinderen op een groot speelterrein biedt de bescherming die ouders voor hun dochters willen.
- Wat betreft de verhoudingen tussen de leeftijdsgroepen is er geen noemenswaardige verschil te zien tussen de gegevens uit 1983 en de gegevens van nu. Het zwaartepunt ligt op de leeftijdscategorieën 6-8 jaar, op enige afstand gevolgd door de categorie 9-11 jaar.

²¹ Gegevens voor 2008 zijn exclusief 'kinderen onderweg', inclusief georganiseerd spel

²² Gegevens voor 2008 zijn exclusief 'kinderen onderweg', inclusief georganiseerd spel

- In 2008 spelen er meer kinderen in de publieke ruimte dan dat er kinderen onderweg zijn. Van alle geobserveerde kinderen gebruikte ruim 70% de publieke ruimte om te spelen. Er waren geen noemenswaardige verschillen te zien tussen de percentages jongens en meisje die wel/niet onderweg waren, maar wel waren er grote verschillen te zien tussen de wijken. Misschien heeft dit te maken met de ruimtelijke indeling en/of het aanbod van speelvoorzieningen in de verschillende wijken.

In de volgende paragrafen zal de nadruk komen te liggen op kinderen die buitenspelen en die niet meedoen aan georganiseerde activiteiten. Dit betekent dat – tenzij anders aangegeven – de gegevens ‘kinderen onderweg’ en ‘georganiseerde spelactiviteiten’ verder buiten beschouwing gelaten worden.

4. PUBLIEKE RUIMTE-SPEELINDEX

4.1. Wat is de 'publieke ruimte-speelindex'?

De 'publieke ruimte-speelindex' werd ontwikkeld om een vergelijking te kunnen maken tussen diverse wijken en diverse observatiejaren. De **speelindex** geeft het **aantal spelende kinderen aan dat gedurende de 10 observatierondes in de publieke ruimte is geobserveerd in verhouding tot de demografische gegevens** (het aantal kinderen dat in de betreffende wijk woont). De speelindex geeft dus een beeld van het relatief aantal kinderen dat speelt in de publieke ruimte.

Hieronder staat een overzicht van de speelindex per wijk. Kinderen die onderweg waren en/of kinderen die participeerden in georganiseerde spelactiviteiten zijn niet meegenomen in het aantal geobserveerde kinderen.

a) Cijfers huidig onderzoek

Tabel 32 Spielindex per wijk in 2008²³

Wijk	Aantal geobserveerde kinderen	Aantal kinderen woonachtig in de wijk	Speelindex
Antwerpen Seefhoek	381	847	0,45
Antwerpen Stuyvenbergplein	494	148	3,34*
Temse 't Foort	71	172	0,41
Temse P. Dierckxlaan	116	166	0,70
Rumst Terhagen	101	142	0,71
Rumst Predikherenvelden	48	128	0,38
Zwijndrecht Burcht	56	84	0,67
Totaal voor alle wijken	1267	1687	0,75

Opmerkingen met betrekking tot de speelindex

**De speelindex voor de wijk Antwerpen Stuyvenbergplein wordt vertekend doordat dit plein een bovenlokale functie heeft. Kinderen uit omliggende wijken komen hier ook spelen en dit zorgt voor een hoge speelindex.*

Bespreking

Als we alle wijken in ogenschouw nemen ligt de gemiddelde speelindex op 0,75. De wijken Temse P. Dierckxlaan, Rumst Terhagen en Zwijndrecht Burcht wijken nauwelijks af van dit gemiddelde.

De Hoogbouwwijk Stuyvenbergplein in Antwerpen heeft een zeer hoge speelindex, maar hierboven is in de opmerkingen al een mogelijke verklaring gegeven. De speelindex voor Antwerpen Seefhoek en Temse 't Foort ligt lager dan de gemiddelde speelindex. Dit zijn stedelijke wijken met een hoge dichtheid en (zeker voor de Seefhoek) minder gunstige indicatoren wat betreft sociaal-economische toestand en woonkwaliteit. Opvallend is de nog lagere speelindex voor de residentiële en meer 'begoede' wijk Rumst Predikherenvelden.

b) Vergelijking met onderzoek 1983

1. Vergelijking van gelijkaardige wijken

De tabel hieronder toont een overzicht van de speelindex in 7 van de 11 wijken waar in 1983 onderzoek werd gedaan. De keuze voor de wijken in 2008 is gebaseerd op de karakteristieken van de wijken waar in 1983 onderzoek werd gedaan. Omdat in de loop van de tijd de demografische samenstelling van een wijk kan veranderen zijn de wijken uit 2008 niet per definitie dezelfde wijken als uit 1983, maar qua demografische samenstelling en fysieke karakteristieken lijken de wijken uit 1983 en 2008 wel op elkaar.

²³ Exclusief 'kinderen onderweg' en exclusief georganiseerde spelactiviteiten

Tabel 33 Speelindex per wijk in 1983²⁴

Wijk	Aantal geobserveerde kinderen	Aantal kinderen woonachtig in de wijk	Speelindex
Rumst Beekvelden	441	155	2,84
Puurs Fabiolapark	221	93	2,38
Bornem Brandheide	281	135	2,08
Hove Vogeltjeswijk	318	231	1,38
Sint-Niklaas Stationsbuurt	46	34	1,35
Deurne Langbaanvelden	360	288	1,25
Temse 't Foort	84	106	0,79

Wanneer men de gegevens uit 2008 vergelijkt met die van 1983 moet vastgesteld worden dat in de tussenliggende 25 jaar de speelindex stevig gedaald is.

2. Vergelijking van globale cijfers

Van de 11 wijken die deel uitmaakten van het onderzoek in 1983 zijn van 7 wijken de toenmalige demografische gegevens bekend. In de tabel hieronder wordt de totale speelindex van deze 7 wijken vergeleken met de speelindex van alle wijken van het onderzoek in 2008.

Tabel 34a Totale speelindex exclusief 'kinderen onderweg' en *inclusief* georganiseerd spel

	Aantal geobserveerde kinderen	Aantal kinderen woonachtig in de wijk	Speelindex
Totaal voor 7 wijken 1983	1751	1042	1,68
Totaal voor alle wijken 2008	1435	1687	0,85

Deze tabel laat zien dat de speelindex in 25 jaar tijd gehalveerd is. In de wijken uit 2008 wonen meer kinderen dan in de 7 wijken uit 1983, maar er spelen in totaal in 2008 minder kinderen in de publieke ruimte dan in de 7 wijken uit 1983 die hier in de berekening van de speelindex zijn meegenomen. Het relatief aantal buitenspelende kinderen is dus gehalveerd.

3. Vergelijking van een identieke wijk

Van de twee wijken die zowel in het onderzoek uit 1983 als in het onderzoek van 2008 bezocht werden, zijn met betrekking tot 1983 alleen demografische gegevens bekend van Temse 't Foort. De onderstaande tabel toont de speelindex van Temse 't Foort in 1983 en in 2008.

Tabel 34b Ontwikkeling van de speelindex in Temse 't Foort 1983-2008

Jaar	Aantal kinderen geobserveerd	Aantal kinderen woonachtig	Speelindex
1983	84	106	0,79
2008	71	172	0,41

Deze tabel laat hetzelfde patroon zien zoals hierboven in een totaalbeeld over 7 wijken uit 1983 en alle wijken uit 2008 beschreven is: ook hier is sprake van een halvering van de speelindex.

4.2. Beschouwing

De gemiddelde 'publieke ruimte'-speelindex voor alle wijken in 2008 is gehalveerd ten opzichte van 1983. Dit betekent dat het aantal kinderen dat op straat speelt is afgenomen ondanks de bevolkingstoename.

In 2008 zijn er grote verschillen in speelindex tussen de wijken. Opvallend hierbij is dat een residentiële en 'begoede' wijk als Rumst Predikherenvelden een lagere speelindex heeft dan een aantal dichte en minder begoede stedelijke wijken, zoals Antwerpen Seefhoek en Temse 't Foort. Maar ook deze wijken scoren minder goed dan een aantal suburbane wijken zoals Temse P. Dierckxlaan, Rumst Terhagen en Zwijndrecht Burcht.

²⁴ Van de overige observatiewijken uit 1983 waren geen demografische gegevens beschikbaar

5. VERBAND TUSSEN RUIMTE EN SPELEN

In dit hoofdstuk wordt het verband onderzocht tussen ruimtelijke kenmerken en het buitenspeelgedrag van kinderen. Een oorzakelijk verband valt moeilijk aan te tonen; we kunnen enkel de samenhang onderzoeken. In de onderdelen 5.1. tot en met 5.3. worden voornamelijk doorsneden gemaakt over de wijken heen. In onderdeel 5.4. worden de wijken gebiedsgericht geanalyseerd.

5.1. Methodiek en aanpak

Voor dit onderzoek zijn alle onderzochte wijken opgedeeld in zones, volgens de dominante ruimtelijke (inrichtings)kenmerken (zie onderdeel '1.2.c. van de ' Inleiding', p. 11).

In een volgende stap is **elke zone gekwalificeerd als een welbepaald 'type publieke ruimte'**. Er zijn geen mengvormen: elke zone kon slechts gecodeerd worden als één type publieke ruimte.

De **hoofddeling** is die van 'pleinen', 'groene ruimte', 'gemeenschapsvoorzieningen', 'straten', en 'parkeerterreinen'.

Subcategorisering gebeurde volgens:

1. **een typologie van schaalniveau** voor de pleinen en groene ruimtes
bijv. plein van straat-, buurt- en wijkniveau
(uiteindelijk zijn pleinen van buurt- en wijkniveau samengenomen)
bijv. groene ruimte van straat-, buurt- of wijkniveau
(uiteindelijk zijn groene ruimtes van buurt- en wijkniveau samengenomen)
2. **een functionele typologie** voor de categorie 'gemeenschapsvoorzieningen': nl. 'sportvoorziening', 'speelruimte', 'buurthuis',...

Bij de **categorie 'straten'** is met een **dubbele subcategorisering** gewerkt:

1. **een categorisering volgens functie in het wegennetwerk**
'straten met enkel lokaal verkeer' vs. 'straten met een verbindings- en ontsluitingsfunctie'
2. **een categorisering volgens inrichtingskenmerken:**
'Autogericht inrichtingsprofiel zonder maatregelen'; Autogericht inrichtingsprofiel met puntsgewijze maatregelen, 'Inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers'

Voor deze categorisering is vooral vertrokken van de onderzoeksvragen. Ze werd vervolgens getoetst aan de data en is een resultaat van grondig overleg tussen de onderzoekers.

In tabel 35 worden de categorieën verder toegelicht (zie ook de opmerkingen in voetnoot). In de tabel wordt verder aangegeven welke zone correspondeert met welke categorie. In bijlage 2 van dit onderzoek is een fotomontage te vinden, die een aantal voorbeelden geeft van elke categorie.

Tabel 35 Categorisering van observatiezones volgens 'types publieke ruimte'

In de linkerkolom zijn de types publieke ruimte terug te vinden. De tweede kolom geeft het aantal zones weer bij elke categorie publieke ruimte.

De cijfers in de tabel verwijzen naar het cijfer van de observatiezones in de wijken (zie Bijlage 3).

	Aantal zones	Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg plein	Zwijndrecht Burcht	Temse 't Foort	Temse P. Dierckx- laan	Rumst Terhagen	Rumst Predikheren- velden
PLEINZONE								
Buurt- of wijkplein	8	zone nr. 14A, 14B, 19	26	23	11, 16, 30			
Straatpleintje	11	1B,1C,14C, 5	28		23		1, 21	15, 21, 24
GROENE RUIMTE (zonder gemeenschaps- voorzieningen)								
Avontuurlijke groene ruimte ²⁵	14	20A	30	1, 8, 20, 21	21	3, 4, 22	22, 7	2, 27
Groene ruimte: straatniveau ²⁶	3		25	14		8		
Groene ruimte: buurt- of wijkniveau ²⁷	5		24, 29	5			6, 19	
GEMEENSCHAPS- VOORZIENINGEN								
Formele speelruimte ²⁸	12		31	13, 19	20	1, 2A, 11, 14, 14A, 18	9	1
Sportvoorzieningen ²⁹	7		30B, 32, 33			2	8, 10	3
Buurthuis, parochiezaal, jeugdlokalen en omgeving	2					10		28

²⁵ Kenmerken: Minstens een aantal van volgende kenmerken: weinig doorzicht, heuvels en bergjes, weinig intensief onderhoud, aanwezigheid van water of toegang verboden (bijv. Park Spoor Noord).

²⁶ Deze categorie omvat meestal: kleinere grasperk(en) met wandelpad(en). Straatbomen en bloembakken worden als onderdeel van de categorie 'straten' beschouwd (zie verder).

²⁷ Deze ruimtes onderscheiden zich van de vorige categorie door het schaalniveau (buurt- of wijkniveau eerder dan straatniveau). Zij hebben doorgaans ook een meer gevarieerde 'parkachtige' aanleg.

²⁸ Deze categorie omvat voornamelijk ruimtes met speeltoestellen. Onder dit type is tevens 1

Jongerenontmoetingsplaats opgenomen (JOP, een klein afdak, bedoeld voor hangjongeren, in de wijk P. Dierckxlaan in Temse).

²⁹ Bijv. sportcentrum, sportveldjes (voetbal, basket), inclusief skate op sportcentrum (Terhagen in Rumst).

Tabel 35 (vervolg)

STRATEN		Aantal zones	Antwerpen Seehoek	Antwerpen Stuyvenberg- plein	Zwijndrecht Burcht	Temse + Foort	Temse P. Dierckxlaan	Rumst Terhagen	Rumst Preciikheren- velden
Straat met enkel lokaal verkeer	Autogericht ³⁰ inrichtingsprofiel zonder maatregelen	27	2, 8, 7, 11, 12		18	1, 2, 6, 8	9, 13	4, 5, 11	8, 11, 12, 13, 14, 17, 18, 20, 22, 23, 25, 26
	Autogericht inrichtingsprofiel met puntsgewijze maatregelen ³¹	7					6	2, 3, 12, 14, 16	7
	Inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers	26	4, 6, 9, 10, 14D, 15, 16, 17, 18, 20B		3, 7, 9, 10, 12, 15	3, 17, 18, 19, 25, 29	15, 19	20	16
Straat met verbindings- en ontsluitings-functie ³²	Autogericht ³³ inrichtingsprofiel zonder maatregelen	8	20		16, 17	4, 5, 7, 15		13	
	Autogericht inrichtingsprofiel met puntsgewijze maatregelen ³⁴	7	3				5, 12		4, 5, 6, 9
	Inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers	7	13,1A	22		12, 10	16	18	
Trage weg ³⁵		6					7A	15, 23, 24	10, 19
PARKEER-TERREINEN³⁶		20		21, 23, 27	2, 4, 6, 11, 22	9, 13, 14, 22, 24, 26, 27, 28, 31	7, 17	17	

³⁰ Bijv. overmaat aan auto's toebedeeld, gericht op doorstroom van auto's (bijv. rechtlijnigheid)

³¹ Bijv. asverschuiving door bloembak, wisselende parkeerstroken die zorgen voor asverschuiving,...

³² Meer dan enkel de erftoegangen van de eigen straat.

³³ Bijv. overmaat aan auto's toebedeeld, gericht op doorstroom van auto's (bijv. rechtlijnigheid)

³⁴ Bijv. asverschuiving door bloembak, wisselende parkeerstroken die zorgen voor asverschuiving,...

³⁵ Een 'trage weg' is in principe enkel toegankelijk voor voetgangers en fietsers (met uitzondering van dienst- en landbouwvoertuigen).

³⁶ Dit zijn ruimtes die overwegend op parkeren zijn afgestemd en omvatten zowel parkeerterreinen in open lucht, garageboxen als voorzieningen voor gegroepeerd parkeren. Inclusief fietsenstalling (bijv. zone 17 in Temse, Dierckxlaan)

5.2. Op zoek naar verbanden tussen spelobservaties en types publieke ruimte

5.2.1. Globale cijfers

Hoe is het geobserveerde spel verdeeld over de verschillende types publieke ruimte? Kunnen we een verband vaststellen tussen plannings- en inrichtingskenmerken enerzijds en de frequentie van spel anderzijds?

Onderstaande tabel geeft het aantal geobserveerde kinderen weer per type publieke ruimte. Het gaat om kinderen die daadwerkelijk aan het spelen zijn (dus exclusief kinderen die onderweg zijn). De vier laatste kolommen geven gemiddelden per zones, respectievelijk exclusief en inclusief de groepen georganiseerd spel.

- **'Gemiddelde per zone'**: Aangezien het aantal onderzochte zones per type publieke ruimte kan verschillen (in alle bestudeerde wijken zijn er bijvoorbeeld een groter aantal avontuurlijke groene ruimtes aangetroffen en bestudeerd dan het aantal groene ruimtes van straatniveau), wordt er een gemiddelde per zone weergegeven. Dit geeft een idee van de intensiteit van bespeling.
- **Het percentage** houdt geen rekening met dit verschillend aantal zones per type publieke ruimte, maar geeft een beeld van de algemene spreiding van de observaties over de verschillende types publieke ruimte.

Noot: er worden subtotaal gemaakt per hoofdcategorie publieke ruimte.

Tabel 36 Aantal geobserveerde kinderen per type publieke ruimte (exclusief kinderen onderweg)

TYPES PUBLIEKE RUIMTE:	Absolute cijfers per wijk:								Exclusief georganiseerd spel		Inclusief georganiseerd spel	
	Antwerpen Seef-hoek	Antwerpen Stuyvenberg	Zwijndrecht Burcht	Temse 't Foort	Temse P. Dierckxlaan	Rumst Terhagen	Rumst Predikheren	Totaal	Gem. per zone	%	Gem. per zone	%
PLEINZONE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)								235	12,37	18,42	12,37	16,27
Buurt- of wijkplein (in totaal 8 zones)	75	70	11	30				186	23,25	14,58	23,25	12,88
Straatpleintje (11 zones)	38	4				6	1	49	4,45	3,84	4,45	3,39
GROENE RUIMTE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)								180	7,83	14,11	11,30	18,01
Avontuurlijke groene ruimte (14 zones)	10	16			5	9	5	45	3,21	3,53	5	4,85
Groene ruimte: buurt- of wijkniveau (5 zones)		101				18		119	23,80	9,33	34,80	12,05
Groene ruimte: straatniveau (3 zones)		16						16	5,33	1,25	5,33	1,11
GEMEENSCHAPS- VOORZIENINGEN								393	18,71	30,80	22,96	33,31
Formele speelruimte (12 zones)		132	27	13	34	33	12	251	20,92	19,67	27,42	22,78
Sportvoorzieningen (7 zones)		103			24	12	2	141	20,14	11,05	21,57	10,46
Buurthuis, parochiezaal, jeugdlokalen en omgeving (2 zones)					1			1	0,50	0,08	0,50	0,07
STRATEN (88 zones)	258	19	18	23	48	22	28	416	4,73	32,60	4,73	28,81
PARKEERTERRAINEN (20 zones)		33		5	4	10		52	2,60	4,08	2,60	3,60
Totaal: 170 zones	381	494	56	71	116	110	48	1276	Alg. Gem.: 7,51	100		100

5.2.1.1. Gemiddelde aantal spelobservaties per zone (of 'intensiteit' van bespeling van elk type publieke ruimte)

De groepen georganiseerd spel niet in acht genomen, kunnen we constateren dat het gemiddelde aantal spelobservaties per zone het grootst is bij 'gemeenschapsvoorzieningen'. **Formele speelruimte en sportvoorzieningen** halen de hoogste percentages (ruim 20%). **Pleinzones** volgen op zekere afstand. Opvallend is dat de score voor grotere pleinen (buurt- of wijkniveau) beduidend hoger ligt dan voor straatpleintjes.

Hetzelfde geldt voor **groene ruimte**: het grootste aantal spelende kinderen is in grotere groenzones geobserveerd (buurt- of wijkniveau). Het algemene gemiddelde voor 'groene ruimte' scoort net iets meer dan het totale gemiddelde, wat beduidend minder is dan gemeenschapsvoorzieningen en pleinzones. 'Avontuurlijke groene ruimte', een categorie die nochtans heel wat zones omvat, scoort laag.

Wanneer we groepen georganiseerd spel wél meenemen in de analyse (zie laatste twee kolommen), dan zien we het gemiddelde per zone **voor groene ruimte en gemeenschapsvoorzieningen (vooral formele speelruimte) gevoelig toenemen**. Hiermee komt het gemiddelde voor groene ruimte (vooral avontuurlijke groene ruimte en groene ruimte van buurt- of wijkniveau) bijna op eenzelfde niveau als pleinzones. Dus hier geldt: hoogste speelintensiteit op gemeenschapsvoorzieningen; groene ruimte en pleinzones op de tweede plaats.

5.2.1.2. Percentage per type publieke ruimte (of frequentie van bespeling van elk type publieke ruimte)

De facto wordt er echter ook heel veel in **straten** gespeeld. Het aantal straten maakt immers meer dan de helft uit van het aantal bestudeerde zones. Er zijn heel veel spelende kinderen waargenomen in straten. Het aandeel van spelobservaties voor straten loopt zelfs op tot ruim 32% wanneer we groepen georganiseerd spel niet meetellen. Dit is zelf een paar procenten meer dan het aandeel voor **gemeenschapsvoorzieningen!** Op de derde plaats komen de **pleinzones** op ruim 18%, gevolgd door **groene ruimte** (14%). Ook hier vooral ruimtes van buurt- of wijkniveau en niet van straatniveau.

Als we groepen georganiseerd spel wél meerekenen, krijgen we een iets ander beeld: het aandeel voor **gemeenschapsvoorzieningen** ligt hoger dan voor straten; het aandeel geobserveerde kinderen in **groene ruimte** (vooral buurt- of wijkniveau en avontuurlijke zones) is belangrijker dan op pleinzones.

5.2.1.3 Besluit

Uit deze tabel blijkt dat gemeenschapsvoorzieningen (vnl. formele speelruimtes) het meest intensief werden bespeeld. Maar ook straten blijken een heel belangrijke speelplek, zij het minder intensief.

Voor niet-georganiseerde kinderen bleken pleinen ook belangrijke speelplekken, zelfs meer dan groene ruimte. Voor groepen georganiseerd spel ligt dit anders: zij maken meer gebruik van groene ruimte.

5.2.2. Zijn er verschillen per wijk? Zijn er verschillen tussen wijken in stedelijke en suburbane gebieden?

In onderstaande tabel wordt de **verdeling van het aantal geobserveerde kinderen (percentages) weergegeven volgens het type publieke ruimte**. We gaan hier vooral op zoek naar de verschillen tussen de wijken. We geven de cijfers weer exclusief groepen georganiseerd spel. Bij de interpretatie geven we de verschillen aan wanneer we groepen georganiseerd spel wel mee verrekenen.

Noot: er worden subtotaal gemaakt per hoofdcategorie publieke ruimte.

Tabel 37 Percentages geobserveerde kinderen per type publieke ruimte

	Antwerpen Seefhoek	Antwerpen Stuyvenberg	Zwijndrecht Burcht	Temse 't Foort	Temse P. Dierckxlaan	Rumst Terhagen	Rumst Predik- heren- velden
PLEINZONE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	29,66	14,98	19,64	42,25	0,00	5,45	2,08
Buurt- of wijkplein	19,69	14,17	19,64	42,25	0,00	0,00	0,00
Straatpleintje	9,97	0,81	0,00	0,00	0,00	5,45	2,08
GROENE RUIMTE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	2,62	26,92	0,00	0,00	4,31	24,55	10,42
Avontuurlijke groene ruimte	2,62	3,24	0,00	0,00	4,31	8,18	10,42
Groene ruimte: buurt- of wijkniveau	0,00	20,45	0,00	0,00	0,00	16,36	0,00
Groene ruimte: straatniveau	0,00	3,24	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
Weide of akkerland	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GEMEENSCHAPSVOORZIENINGEN	0,00	47,57	48,21	18,31	50,86	40,91	29,17
Formele speelruimte	0,00	26,72	48,21	18,31	29,31	30,00	25,00
Sportvoorzieningen	0,00	20,85	0,00	0,00	20,69	10,91	4,17
Buurthuis, parochiezaal, jeugdlokale en omgeving	0,00	0,00	0,00	0,00	0,86	0,00	0,00
STRATEN	67,72	3,85	32,14	32,39	41,38	20,00	58,33
PARKEERTERRAINEN	0,00	6,68	0,00	7,04	3,45	3,95	0,00
<i>Totaal:</i>	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %	100 %
<i>(n)</i>	381	494	56	71	116	110	48

- In de **Antwerpse Seefhoek** wordt bijna uitsluitend op straat (67%) en op pleinen (bijna 30%) gespeeld. Andere voorzieningen zijn dan ook nauwelijks voor handen. In vergelijking met andere wijken is de score voor straatpleintjes relatief hoog.
- In de hoogbouwwijk van **Antwerpen Stuyvenbergplein** wordt er weinig in de straten rond de woontorens gespeeld. Spelende kinderen zijn vooral terug te vinden in het Stuyvenbergpark, bijna evenveel op de formele speelruimtes als in de meer parkachtige zones (ca. 27%). Ook de sportvoorzieningen halen hoge scores (20%), echter iets minder dan de speelruimte en parkachtige zones.
- In de **wijk Burcht te Zwijndrecht** speelde bijna de helft van de kinderen in de formele speelruimtes (48%). De andere helft op straten en in iets mindere mate op pleinzones. Het totaal aantal geobserveerde kinderen is hier wel zeer laag, wat kanttekeningen zet bij deze conclusies. Wanneer wij bijvoorbeeld de spelende kinderen van een groepen georganiseerd spel meetellen (niet opgenomen in de tabel), dan krijgt groene ruimte plots een aandeel van 30%.

- In de **wijk 't Foort in Temse** zijn vooral de pleinzones populair voor spelende kinderen (42%). Daarna volgen de straten (ruim 32%) en, toch beduidend minder, de formele speelruimte (18%). Ook in deze wijk is het totaal aantal geobserveerde kinderen zeer laag.
- In de **wijk P. Dierckxlaan in Temse** is de helft van de spelende kinderen geobserveerd op gemeenschapsvoorzieningen, in het bijzonder op de formele speelruimte (bijna 30%), maar ook de sportvoorzieningen (ruim 20%). Deze formele voorzieningen maken ook het grootste deel uit van de open publieke ruimte. Nog zo'n 41% van de spelende kinderen is op straat geobserveerd; ruim 4% in een groene ruimte. Noot: in de zone met het JOP is geen enkel kind of tiener geobserveerd.
- In de **wijk Terhagen te Rumst**, is ruim 40% van de spelende kinderen op gemeenschapsvoorzieningen geobserveerd, vooral op de formele speelruimte (30%) en aanliggende skate- en sportvoorzieningen (10%). Ook de grote groene ruimte bleek tot 25% van de spelende kinderen aan te trekken. Op straten is 20% van de spelende kinderen geobserveerd, slechts 5% op de pleinen. De groepen georganiseerd spel verhogen de percentages voor de gemeenschapsvoorzieningen en groene ruimte sterk: tot 52% voor gemeenschapsvoorzieningen en 32% voor groene ruimte (percentages niet opgenomen in de tabel).
- In de wijk **Predikherenvelden te Rumst** is bijna 60% van de spelende kinderen op straat geobserveerd, 30% op de gemeenschapsvoorzieningen en ruim 10% in de groene ruimte. Opmerkelijk is dat we nauwelijks kinderen zien spelen hebben op de straatpleintjes. Maar ook hier is het totaal aantal geobserveerde kinderen in de wijk zeer laag, wat deze conclusies relativeert.

Een manier om het geringe aantal observaties in sommige wijken te corrigeren, is het **clusteren van wijken**, bijvoorbeeld **volgens graad van stedelijkheid**. Hieronder berekenen we het gemiddelde percentage van de wijken (bijv. de gemiddelde percentage van de 2 grootstedelijke wijken optellen en delen door 2). Dit zijn de cijfers exclusief groepen georganiseerd spel.

Tabel 38 Gemiddelde percentages geobserveerde kinderen volgens graad van stedelijkheid

	Gem. percent. Grootstedelijk	Gem. percent. Kleinstedelijk	Gem. percent. Suburbaan	Gem. percent. Stedelijk	Gem. percent. Suburbaan
PLEINZONE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	22,32	30,95	2,51	26,63	2,51
Buurt- of wijkplein	16,93	30,95	0,00	23,94	0,00
Straatpleintje	5,39	0,00	2,51	2,70	2,51
GROENE RUIMTE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	14,77	0,00	13,09	7,39	13,09
Avontuurlijke groene ruimte	2,93	0,00	7,64	1,47	7,64
Groene ruimte: buurt- of wijkniveau	10,22	0,00	5,45	5,11	5,45
Groene ruimte: straatniveau	1,62	0,00	0,00	0,81	0,00
Weide of akkerland	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00
GEMEENSCHAPSVOORZIENINGEN	23,79	33,26	40,31	28,52	40,31
Formele speelruimte	13,36	33,26	28,10	23,31	28,10
Sportvoorzieningen	10,43	0,00	11,92	5,21	11,92
Buurthuis, parochiezaal, jeugdlokalen en omgeving	0,00	0,00	0,29	0,00	0,29
STRATEN	35,78	32,27	39,90	34,02	39,90
PARKEERTERRAINEN	3,34	3,52	2,47	3,43	2,47
	100% (n=875)	100% (n=127)	100% (n=274)	100% (n=1002)	100% (n=276)

Een eerste mogelijke onderscheid is een **driedeling** (zie eerste 4 kolommen):

1. **Grootstedelijke wijken:** Antwerpen Seefhoek en Antwerpen Stuyvenberg. Dit zijn tevens de wijken met een hoog aandeel kinderen met niet-Belgische nationaliteit (23% of meer) en de minst gunstige sociaal-economische indicatoren (zie wijkbeschrijvingen in 2.8. en 2.9, p. 27 e.v.).
2. **Kleinstedelijke wijken:** Temse 't Foort en Zwijndrecht Burcht. Dit zijn wijken met een minder afgelijnd sociaal-economisch en demografisch profiel.
3. **Suburbane wijken:** Temse P. Dierckxlaan, Rumst Terhagen, Rumst Predikherenvelden. De wijk Predikherenvelden is duidelijk een 'betere' wijk in sociaal-economisch opzicht. De wijken Terhagen en zeker ook P. Dierckxlaan hebben een minder duidelijk sociaal-economisch profiel.

Wat hier opvalt, is dat het **aandeel geobserveerde spelende kinderen op straat in het algemeen heel groot is, en niet zo veel verschilt voor de drie categorieën**. In de suburbane wijken zijn wel iets meer spelende kinderen op straat geobserveerd.

Er zijn wél **grote verschillen vast te stellen voor pleinzones, groene ruimte en gemeenschapsvoorzieningen**. In suburbane wijken zijn er weinig spelende kinderen op pleinen geobserveerd, in tegenstelling tot klein- en grootstedelijke wijken. In suburbane wijken lijken spelende kinderen meer voor te komen op gemeenschapsvoorzieningen en in formele speelruimtes. Hierbij dient echter te worden opgemerkt dat de pleinen en groene ruimtes in de bestudeerde suburbane wijken voornamelijk ingericht zijn als formele speelruimte en sportvoorzieningen, wat zou kunnen verklaren waarom de scores voor pleinen zo laag zijn. In een wijk als de Seefhoek bijvoorbeeld is er geen formele speelruimte, wat het gemiddelde voor speelruimte in grootstedelijke wijken naar omlaag haalt, en het gemiddelde voor pleinzones in grootstedelijke wijken naar omhoog. In kleinstedelijke wijken is nauwelijks spel vastgesteld in groene ruimtes, hoewel die nochtans aanwezig waren.

Aangezien het onderscheid tussen grootstedelijke en kleinstedelijke wijken misschien niet zo groot is (het gaat telkens om wijken met een heel hoge dichtheid), is ook een **tweedeling** mogelijk, waarbij we de twee 'stedelijke' categorieën (nl. groot- en kleinstedelijk) **samenvoegen tot 1 categorie 'stedelijke wijken'**.

Deze categorie omvat: Antwerpen Seefhoek, Antwerpen Stuyvenberg, Temse 't Foort en Zwijndrecht Burcht. Hierdoor kunnen we verschillen met de eerder gegroepeerde 'suburbane wijken' nog scherper stellen. Bij dergelijke tweedeling constateren we het volgende:

- Zowel in stedelijke als suburbane wijken is vastgesteld dat er veel in **straten** werd gespeeld.
- **In de bestudeerde suburbane wijken zijn nauwelijks spelende kinderen op pleinen waargenomen**. Dit in tegenstelling tot stedelijke wijken, waar dit tot één vierde van de spelobservaties oploopt. Een belangrijke verklaring hiervoor is dat het aantal 'echte' pleinen (vnl. stenig en zonder formele voorzieningen) in de bestudeerde suburbane wijken minimaal was.
- **In suburbane wijken** zijn vooral spelende kinderen geobserveerd op **gemeenschapsvoorzieningen**, in het bijzonder **formele speelruimtes en sportterreinen**.
- **In suburbane wijken wordt iets méér in groene ruimtes gespeeld** dan in stedelijke wijken.

Deze laatste twee vaststellingen worden versterkt wanneer we de spelende kinderen van groepen georganiseerd spel meerekenen. Deze groepen zijn uitsluitend in suburbane wijken geobserveerd en speelden vooral in groene ruimtes en formele speelruimtes. Dit verhoogt de percentages voor gemeenschapsvoorzieningen en groene ruimte.

Besluiten

In vrijwel alle wijken is het grootste aandeel van spelende kinderen op formele speelruimte en in straten geobserveerd. Formele speelruimtes werden het meest intensief bespeeld, maar een groot aandeel van de spelende kinderen is ook op straat waargenomen. Op straat is het spel doorgaans meer verspreid.

In stedelijke wijken zijn ook veel spelende kinderen waargenomen op pleinen. In de bestudeerde suburbane wijken werd beduiden meer gespeeld op formele speelruimtes en in groene ruimtes dan in stedelijke wijken.

Globaal genomen was het aandeel van spel in groene ruimtes, en zeker dat van avontuurlijke groene ruimtes, niet zo hoog. Groene ruimte blijkt echter wel aantrekkelijk voor groepen georganiseerd spel.

Groenvoorzieningen van buurt- en wijkniveau blijken belangrijker voor kinderen dan groenvoorzieningen van straatniveau. Hetzelfde geldt voor pleinen: straatpleintjes werden niet vaak bespeeld, met uitzondering van de Seefhoek.

5.2.3. Verhouding jongens/meisjes per type publieke ruimte

Eerder kon worden vastgesteld dat het aandeel van jongens en meisjes die spelen in de publieke ruimte beter in evenwicht is dan 25 jaar geleden (cf. paragraaf 3.3 (Genderverdeling) op p. 33 e.v.). Maar geldt dit voor elke publieke ruimte?

In onderstaande tabel wordt het aandeel van geobserveerde spelende jongens en meisjes in relatie gebracht tot de verschillende types publieke ruimte. In de tweede kolom wordt het percentage van jongens voor alle wijken weergegeven.

Het aantal observaties in de wijken Seefhoek en Stuyvenbergplein te Antwerpen is echter veel groter dan dat van de andere wijken. Bovendien is daar een grotere allochtone bevolking, waardoor men er grotere genderverschillen zou kunnen verwachten. Deze wijken kunnen daardoor een groot effect hebben op de globale resultaten.

Daarom wordt het percentage jongens van deze 2 Antwerpse wijken afzonderlijk weergegeven (zie derde kolom) met rechts daarvan het resultaat voor de overige wijken.

Tabel 39 Percentage jongens (t.a.v. percentage meisjes) per type publieke ruimte³⁷

	% Jongens in alle wijken	% Jongens in de 2 Antwerpse wijken	% Jongens in overige wijken	(n) ³⁸
PLEINZONE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	54,04 %	57,22 %	41,67 %	235
Buurt- of wijkplein	52,69 %	56,55 %	39,02 %	186
Straatpleintje	59,18 %	59,52 %	57,14 %	49
GROENE RUIMTE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	69,01 %	69,23 %	67,86 %	171
Avontuurlijke groene ruimte	91,67 %	88,46 %	100,00 %	45
Groene ruimte: buurt- of wijkniveau	63,87 %	66,34 %	50,00 %	119
Groene ruimte: straatniveau	56,25 %	56,25 %	0,00%	16
GEMEENSCHAPSVOORZIENINGEN	63,77 %	62,55 %	65,48 %	393
Formele speelruimte	44,62 %	37,12 %	52,94 %	251
Sportvoorzieningen	95,39 %	95,15 %	95,92 %	141
STRATEN	46,63 %	43,32 %	53,24 %	416
PARKEERTERREINEN	52,38%	42,42 %	88,89 %	52
Totaal	56,67 %			

Het percentage voor parkeerterreinen laten we buiten beschouwing omdat er te weinig kinderen geobserveerd zijn om met percentages te kunnen werken. Om diezelfde reden vergelijken we vooral de grote categorieën.

³⁷ Exclusief 'kinderen onderweg' en exclusief groepen georganiseerd spel

³⁸ (n) omvat het totaal aantal kinderen (jongens en meisjes).

Vanuit het **aandeel van jongens voor alle wijken** (tweede kolom), kunnen we volgende conclusies formuleren:

1. Er werden beduidend méér jongens dan meisjes aangetroffen in **groene ruimtes**, in het bijzonder avontuurlijke groene ruimte (tot ruim 91%) en groene ruimte van buurt- of wijkniveau (ruim 63%)
2. Er werden beduidend méér jongens dan meisjes aangetroffen op **sportvoorzieningen** (tot ruim 95%)
3. Meisjes zijn enkel in de meerderheid op **speelruimtes** (ruim 55%) en in **straten** (ruim 53%)

De eerste twee algemene vaststellingen blijven overeind wanneer we de **2 Antwerpse grootstedelijke wijken buiten beschouwing** laten (zie kolom '% Jongens in overige wijken'): ook dan er zijn beduidend meer jongens dan meisjes geobserveerd in groene ruimtes en sportvoorzieningen.

Voor speelterreinen en straten is er wél een verschil: daar is in de Antwerpse wijken het aandeel van meisjes groter; in de andere wijken is er daarentegen een licht overwicht van jongens op die types publieke ruimte.

In de 2 Antwerpse wijken zijn dan weer meer spelende jongens aangetroffen op pleinen, terwijl er in de overige wijken een overwicht aan meisjes is. Het verschil is vooral vast te stellen in de buurt- of wijkpleinen.

Tenslotte is er moeilijk een lijn te trekken in de cijfers voor parkeerterreinen. Dit kan te maken hebben met het geringe aantal observaties voor dit type publieke ruimte.

Conclusies

In groene ruimtes en op sportvoorzieningen is er een duidelijk overwicht aan jongens vastgesteld.

In de Antwerpse grootstedelijke wijken zijn er bovendien ook meer jongens dan meisjes geobserveerd op pleinen. Spelende meisjes zijn in de Antwerpse wijken vooral terug te vinden op de speelruimte en in de straten.

In de andere wijken is dit niet het geval. Meisjes zijn daar enkel in het overwicht op pleinen van buurt- of wijkniveau.

5.2.4. Samenhang tussen soorten spel en publieke ruimte

Hierboven is vooral de kwantiteit van spel onderzocht in relatie tot het soort publieke ruimte. Maar hoe zit het met de kwaliteit van spel? Welk soort spel komt het meest frequent voor per type publieke ruimte?

Hiervoor is een synthesesetabel opgemaakt die een beeld geeft van de verhouding tussen de verschillende soorten spel per type publieke ruimte (zie Tabel 40). Dit leidt tot enkele vaststellingen vanuit een ruimtelijke analyse.

Daarna volgt een tabel met de verdeling van elk type spel over de verschillende types publieke ruimte (zie Tabel 41). Dit leidt tot een reeks vaststellingen vanuit de spelvormen.

Tabel 40 Percentages soorten spel per type publieke ruimte³⁹

	receptief	sociaal	fantasie	constructie	exploratie	herh bew	regelspel	tot:	(n)
PLEINZONE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	6,81	39,15	4,68	5,11	4,68	17,45	22,13	100 %	235
Buurt- of wijkplein	4,84	42,47	5,38	4,30	5,38	16,13	21,51	100 %	186
Straatpleintje	14,29	26,53	2,04	8,16	2,04	22,45	24,49	100 %	49
GROENE RUIMTE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	5,26	16,96	8,19	11,11	7,60	16,96	33,92	100 %	171
Avontuurlijke groene ruimte	0,00	11,11	8,33	8,33	11,11	19,44	41,67	100 %	36
Groene ruimte: buurt- of wijkniveau	4,20	17,65	9,24	13,45	5,04	17,65	32,77	100 %	119
Groene ruimte: straatniveau	25,00	25,00	0,00	0,00	18,75	6,25	25,00	100 %	16
GEMEENSCHAPS-VOORZIENINGEN	7,20	12,16	0,99	9,93	9,43	28,78	31,51	100 %	403
Formele speelruimte	2,79	12,35	1,59	15,94	14,74	45,42	7,17	100 %	251
Sportvoorzieningen	14,57	11,92	0,00	0,00	0,66	0,66	72,19	100 %	151
Buurthuis, parochiezaal, jeugdlokalen en omgeving	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	100,00	0,00	100 %	1
STRATEN	11,06	40,38	3,13	4,57	4,33	22,60	13,94	100 %	416
PARKEERTERREINEN	11,90	38,10	0,00	0,00	0,00	35,71	14,29	100 %	42
(n)	105	354	42	90	80	295	301	1267	
% spelvorm t.a.v. geheel	8,29	27,94	3,31	7,10	6,31	23,28	23,76	100 %	

Vaststellingen vanuit de ruimtebeschrijving (zie Tabel 40)

Enkele ruimtelijke voorzieningen betrekken we niet in de besluiten omdat er minder dan 50 kinderen werden geobserveerd, een te laag aantal (geen 4%) om conclusies op te baseren. Het gaat om het 'straatpleintje', de 'avontuurlijke groene ruimte', de 'groene ruimte op straatniveau' en 'buurthuis, parochiezaal, jeugdlokalen en omgeving' en de 'parkeerterreinen'. Ze werden wel meegeteld in de groep waartoe ze behoorden.

Hieronder zetten we de belangrijkste verbanden op een rijtje voor die voorzieningen waar er wél voldoende kinderen zijn geobserveerd:

- Bij **pleinzones** valt vooral het grote aandeel aan sociaal spel op (bijna 40%). Het aandeel van regelspel en herhaald bewegen hangt rond de 20%. Receptief spel haalt bijna 7 %. De meer 'creatieve spelvormen' (constructiespel, exploratiespel en fantasiespel) sluiten de rij met ca. 5%.
- Ook binnen de categorie '**straten**' is het sociaal spel dominant (ruim 40%). Herhaald bewegen (22%) haalt iets meer dan de helft van dit percentage. Regelspel en receptief spel volgen. Het aandeel aan 'creatieve spelvormen' is beperkt voor straten (minder dan 5%).
- Bij **groene ruimte** is regelspel dominant (bijna 34%). Herhaald bewegen en sociaal spel komen elk op de helft van dit percentage (ca. 17%). Bij groene ruimte is het aandeel van 'creatieve spelvormen' hoger dan in voorgaande categorieën, die meer stenige omgevingen omvatten (pleinen, straten, parkeerterreinen). Constructiespel gaat bij groene ruimte boven de 10%; het aandeel van fantasie- en exploratiespel hangt rond de 8%. Het is blijkbaar vooral de subcategorie avontuurlijke groene ruimte die het aandeel aan exploratiespel naar omhoog haalt. Voor constructiespel is dit eerder het buurt- en wijkgroen.

³⁹ Exclusief kinderen onderweg en exclusief jeugdgroepen

- Op **formele speelruimtes** is het aandeel van herhaald bewegen zeer hoog, tot 45%. Ook constructiespel, exploratiespel en sociaal spel scoren behoorlijk (tussen de 10 en 15%). Het aandeel fantasiespel is echter laag, evenals dat van receptief spel. Sociaal spel en regelspel scoren hoger (resp. ca. 12 en 7%).
- Zoals te verwachten valt, is het aandeel aan regelspel zeer hoog voor **sportvoorzieningen** (ruim 72%). Het aandeel aan receptief en sociaal spel is echter niet te verwaarlozen.
- Gezien het kleine aantal observaties voor de categorieën '**parkeerterrainen**' en '**buurthuis, parochiezaal, jeugdlokalen**', is het niet aangewezen om hiervoor conclusies te formuleren.

Tabel 41 Verdeling van de spelvormen over de verschillende types publieke ruimte (percentages)

	receptief	Sociaal	fantasie	constructie	herh bew	exploratie	regelspel	
PLEINZONE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	15,24	25,99	26,19	13,33	13,90	13,75	17,28	18,55
Buurt- of wijkplein	8,57	22,32	23,81	8,89	10,17	12,50	13,29	14,68
Straatpleintje	6,67	3,67	2,38	4,44	3,73	1,25	3,99	3,87
GROENE RUIMTE (zonder gemeenschapsvoorzieningen)	8,57	8,19	33,33	21,11	9,83	16,25	19,27	13,50
Avontuurlijke groene ruimte	0,00	1,13	7,14	3,33	2,37	5,00	4,98	2,84
Groene ruimte: buurt- of wijkniveau	4,76	5,93	26,19	17,78	7,12	7,50	12,96	9,39
Groene ruimte: straatniveau	3,81	1,13	0,00	0,00	0,34	3,75	1,33	1,26
GEMEENSCHAPS-VOORZIENINGEN	27,62	13,84	9,52	44,44	39,32	47,50	42,19	31,81
Formele speelruimte	6,67	8,76	9,52	44,44	38,64	46,25	5,98	19,81
Sportvoorzieningen	20,95	5,08	0,00	0,00	0,34	1,25	36,21	11,92
Buurthuis, parochiezaal, jeugdlokalen en omgeving	0,00	0,00	0,00	0,00	0,34	0,00	0,00	0,08
STRATEN	43,81	47,46	30,95	21,11	31,86	22,50	19,27	32,83
PARKEERTERRAINEN	4,76	4,52	0,00	0,00	5,08	0,00	1,99	3,31
	100%	100%	100%	100%	100%	100%	100%	

Vaststellingen vanuit de spelvormen (zie Tabel 41)

- Van het **receptief spel** gaat meer dan 40% door op de straten; de sportvoorzieningen zorgen voor 21%.
- Het **sociaal spel** vind je voor de helft terug op de straten en voor 22% ook op buurt- of wijkplein
- Omwille van het kleine aantal, is het niet aangewezen uitspraken te doen over de typische locatie voor **fantastiespel**.
- Het **constructiespel** is voor 44% op de speelruimten geobserveerd. Daarnaast telkens ook zo'n 21% op straten en in groene ruimte.
- Ook het **herhaald bewegen** is vooral op speelruimtes geobserveerd (ruim 38%), maar toch ook op straat (32%).
- Ook voor het **exploratiespel** is de speelruimte the place to be (ruim 47%), gevolgd door straten (ca. 22%).
- Het **regelspel** is vooral teruggevonden op de sportvoorzieningen (36%). Dit verschilt nauwelijks voor straten, groene ruimte of pleinzones (17 à 19%).

5.3. Onderzoek naar het verband tussen mobiliteit en spelobservaties

Aangezien straten een belangrijke speelplek blijken te zijn (zie hierboven, onder 5.2.1.), is de **categorie 'straten' nader onderzocht**. Spelen kinderen méér in straten die een goede verkeersinrichting kennen? Spelen kinderen minder in drukke straten of zoeken ze rustigere straten op?

In deze paragraaf proberen we een antwoord te geven op deze vragen:

1. Is er een verband tussen het aantal geobserveerde spelende kinderen enerzijds en **wegfunctie/wegcategorie** anderzijds?
2. Is er een verband tussen het aantal geobserveerde spelende kinderen enerzijds en **inrichting van de weg** anderzijds?

Onderstaande basistabel kan hier een antwoord op geven. In de eerste twee kolommen staan de wegcategorieën telkens omschreven. De cijfers in de 'wijkkolommen' (derde tot en met zevende kolom) geven het aantal geobserveerde kinderen weer per wegcategorie. In de laatste twee kolommen zijn gemiddeldes en percentage te zien, die het mogelijk maken om de wegcategorieën met elkaar te vergelijken (zie 5.2.1. voor meer toelichting voor gemiddeldes en percentages, p. 48 e.v.).

Tabel 42 Aantal geobserveerde kinderen per wegcategorie per wijk

STRATEN Categorisering volgens functie	Categorisering volgens inrichting	A'pen Seef- hoek	A'pen Stuyven- berg	Zwijndrecht Burcht	Temse 't Foort	Temse P. Dierckx- laan	Rumst Ter- hagen	Rumst Predik- heren- velden	TOT.	Gem. per zone	% t.a.v. straat- totaal (n=416)
Straat met enkel lokaal verkeer	Autogericht inrichtingsprofiel zonder maatregelen (27 zones)	116		3	7	17	1	25	169	6,26	40,63%
	Autogericht inrichtingsprofiel met puntsgewijze maatregelen (7 zones)						10		10	1,43	2,40%
	Inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers (26 zones)	133	19	7	2	16			177	6,81	42,55%
Straat met verbindings- en ontsluitings-functie	Autogericht inrichtingsprofiel zonder maatregelen (8 zones)			8	11		6		25	3,13	6,01%
	Autogericht inrichtingsprofiel met puntsgewijze maatregelen (7 zones)	5				6		3	14	2,00	3,37%
	Inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers (7 zones)	4			3	9	1		17	2,43	4,09%
Trage weg	(6 zones)						4		4	0,67	0,96%
TOTAAL									416	4,73	100%

Commentaar bij tabel 42

Straten met enkel lokaal verkeer, zowel het 'autogerichte profiel zonder maatregelen' als het 'inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers' scoren opvallend hoog, zowel wat de gemiddelden per zones betreft als het percentage in het straat totaal. Het aantal geobserveerde kinderen in andere categorieën is veel lager.

Op basis van bovenstaande basistabel, gaan we vervolgens op zoek naar een antwoord op bovengenoemde onderzoeksvragen.

1. Is er een verband tussen inrichtingsmaatregelen en geobserveerde speelfrequentie?

In onderstaande tabel wordt geen onderscheid gemaakt tussen lokaal verkeer en verbindingsverkeer. De resultaten van deze functionele categorieën worden samengenomen, omdat we het mogelijke effect van inrichtingsmaatregelen onderzoeken.

Het enige onderscheid dat wordt weergegeven, is het verschil in inrichtingsmaatregelen.

Tabel 43 Speelfrequentie en inrichtingsmaatregelen (lokaal verkeer en verbindingsverkeer samengenomen)

Soort inrichtingsmaatregelen:	Aantal zones bestudeerd	Aantal geobserveerde spelende kinderen	Gemiddelde per zone	Verdeling van de geobserveerde kinderen over type straten (Percentage)	
Autogericht ⁴⁰ inrichtingsprofiel zonder maatregelen	35 zones	194	5,54	46,63	} 53,37 % Mét inrichtings- maatregelen
Autogericht inrichtingsprofiel met puntsgewijze maatregelen ⁴¹	14 zones	24	1,71	5,77	
Inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers	33 zones	194	5,88	46,63	
Trage wegen	6 zones	4	0,67	0,96	
		416		100 %	
				46,63 %	Zonder inrichtings- maatregelen

Opvallend is dat het aantal spelobservaties nagenoeg identiek is bij straten met een autogericht inrichtingsprofiel en straten met meer voetgangersgericht inrichtingsprofiel.

Hieruit zou besloten kunnen worden dat er weinig verband is tussen inrichtingsmaatregelen en spelobservaties.

Wanneer we clusteren en trage wegen, straten met 'inrichtingsprofiel met uitdrukkelijke aandacht voor voetgangers' en straten 'met puntsgewijze maatregelen' samen nemen tot een nieuwe categorie, de 'straten met inrichtingsmaatregelen', krijgen we een resultaat dat iets gunstiger uitvalt voor deze wegen. Het verschil is echter niet zo groot.

Hieruit zou besloten kunnen worden dat er weinig verband is tussen inrichtingsmaatregelen en het aantal geobserveerde spelende kinderen.

⁴⁰ Bijv. overmaat aan auto's toebedeeld, gericht op doorstroom van auto's (bijv. rechtlijnigheid)

⁴¹ Bijv. asverschuiving door bloembak, wisselende parkeerstroken die zorgen voor asverschuiving,... Enkele voorbeelden zijn in de fotocollage in bijlage terug te vinden.

2. Is er een verband tussen wegfunctie/wegcategorie en geobserveerde spelfrequentie?

In onderstaande tabel nemen we alle straten samen, die onder eenzelfde wegcategorie ressorteren.

Tabel 44 Overzicht van aantal kinderen per wegcategorie

Wegcategorie	Aantal zones bestudeerd	Aantal geobserveerde spelende kinderen	Gemiddelde per zone	Verdeling van de geobserveerde kinderen over type straten (Percentage)
Straten met enkel lokaal verkeer + trage wegen	68 zones	360	5,29	86,54
Straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie	22 zones	56	2,54	13,46
				100%

Slechts 13,46 % van de op straat geobserveerde kinderen speelde in een 'straat met een verbindings- en ontsluitingsfunctie'. Ruim 86,54% van de geobserveerde kinderen speelde dus in een straat met louter lokaal verkeer. Er zijn wel tweederde meer zones met lokaal verkeer, wat deze opmerkelijke cijfers deels kan verklaren. Maar ook de gemiddeldes per zone laten er geen twijfel over bestaan: **er werden beduidend meer kinderen geobserveerd in straten met louter lokaal verkeer.**

De functie van een straat binnen het stratenplan ('functionele wegcategorie') lijkt dus veel markanter voor het buitenspelen dan de inrichting van de weg. Mobiliteitsplanning lijkt dus belangrijker dan weginrichting.

5.4. Synthesekaart per wijk en onderzoek meest bespeelde zones

In dit onderdeel wordt de verdeling van de spelobservaties in de wijken gebiedsgericht en per wijk geanalyseerd. Aspecten van inrichting en planning worden daarbij in overweging genomen.

Zie ook Bijlage 3, met kaarten van de wijk met het aantal geobserveerde spelende kinderen per zone.

5.4.1. Wijk Seefhoek in Antwerpen

a) Meest bespeelde zones

Er zijn een tweetal ruimtes waar opvallend veel spelende kinderen zijn geobserveerd in Seefhoek (zie ook bijhorende kaart in Bijlage 3):

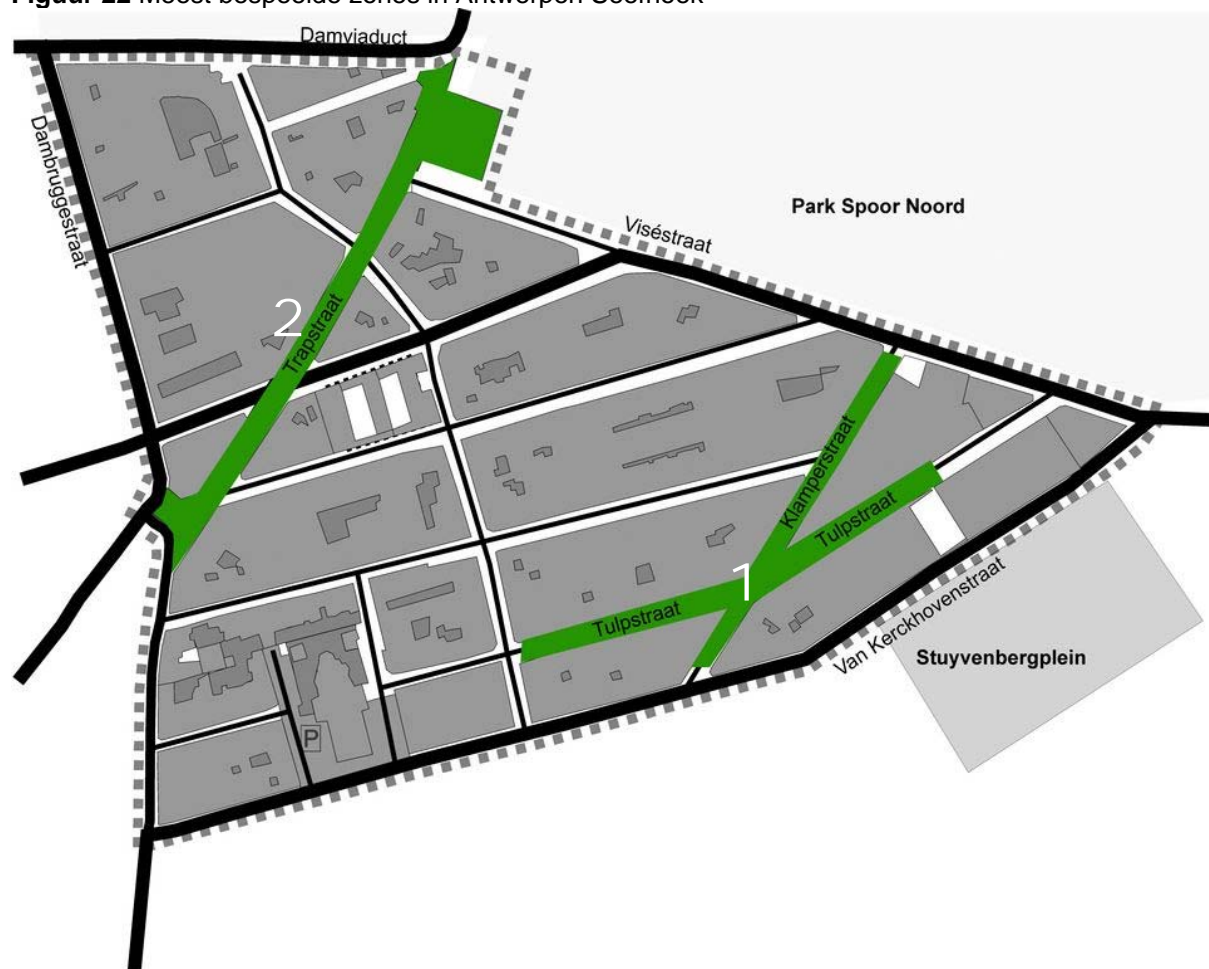
1. Het kruispunt en de onmiddellijke omgeving van de Klamperstraat en de Tulpstraat:

In totaal zijn 163 spelende kinderen geobserveerd in deze straten, voornamelijk op het kruispunt van deze straten, maar ook verder uitwaaiierend in de straten. Hierin was er een beduidend overwicht van meisjes: 90 meisjes tegenover 63 jongens

2. Buurtpleintjes aan de uiteinden van de Trapstraat:

In totaal zijn 98 kinderen geobserveerd op de buurtpleintjes en in de Trapstraat (zones 14A, 4B, 14C en 14D). Op het buurtpleintje aan de Dambruggestraat was er een duidelijk overwicht van jongens (14 tegen 2). Op het buurtpleintje aan Spoor Noord en in de Trapstraat zelf was de verhouding zo goed als in evenwicht (zelfs iets meer meisjes: 44 tegen 38).

Figuur 22 Meest bespeelde zones in Antwerpen Seefhoek

Er zijn op het eerste gezicht weinig inrichtingskwaliteiten vast te stellen op het **kruispunt van de Klamperstraat en Tulpstraat**. Het kruispunt en aanpalende straten hebben een heel duidelijk autogericht inrichtingsprofiel. Het betreft evenwel echt lokale wegen, met weinig doorgaand verkeer. Aan het kruispunt van de Klamperstraat met de Van Kerckhovenstraat is er een verkeersplateau, waardoor de Klamperstraat duidelijk als lokale weg wordt gedefinieerd. Meer naar het noorden zijn enkele leegstaande bedrijfspanden gevestigd, waardoor ook het bestemmingsverkeer beperkt is. Het kruispunt omvat extra ruimte die elders wellicht veel minder voor handen is.

De **Trapstraat en de aanpalende buurtpleintjes** hebben wél duidelijke inrichtingskwaliteiten. De pleintjes zijn recent heraangelegd met kleinschalige materialen, bomen en zitbanken. De pleintjes zijn autovrij (kant Dambruggestraat) of autoarm gemaakt (kant Viséstraat). Het pleintje in het noorden bleek het meest succesvol en zal binnenkort ook aansluiting geven op het park van Spoor Noord, dat op het ogenblik van de observaties nog in de steigers stond.

Opvallend is dat de twee intensief bespeelde assen de enige wegen zijn die op die manier het dambordpatroon van het stratenplan doorkruisen. Het zijn daarmee ook **centrale straten** voor de verschillende buurten in de Seefhoek.

Tenslotte moeten ook het **Stuyvenbergplein** en het reeds geopende deel van het **Park Spoor Noord** genoemd worden als sterk bespeelde zones. Dit zijn bovenlokale publieke ruimtes met heel wat voorzieningen, die ook een aantrekkingskracht zou kunnen hebben voor kinderen uit de onderzochte Seefhoek. De beschrijving van het Stuyvenbergplein is opgenomen in de wijk Hoogbouw Stuyvenbergplein (zie 5.4.2., p. 63). Het westelijk deel van Park Spoor Noord wordt weliswaar gescheiden van de Seefhoek door de drukke Damviaduct, toch is het mogelijk dat dit park een belangrijke speelvoorziening is geworden voor deze wijk.

b) Minder intensief bespeelde zones

Een aantal **straten** wordt eveneens bespeeld, zij het iets minder intensief:

- De straten rond de kerk: in totaal 37 spelende kinderen geobserveerd. Belangrijke opmerkingen hierbij is dat het niet zozeer de straatpleintjes rond de kerk waren die werden bespeeld, maar eerder de straten (stoepen) zelf.
- De Everaertstraat: in totaal 30 spelende kinderen geobserveerd
- De Biekorfstraat: in totaal 21 spelende kinderen geobserveerd

De verhouding jongens-meisjes is soms in enkele straten in evenwicht, en een enkele keer sterk in onevenwicht (bijv. oostelijk deel Everaertsstraat, met een overwicht aan meisjes).

Deze straten zijn lokale wegen en heraangelegd met aandacht voor voetgangers (snelheidswerende maatregelen, kleinschalige materialen of straatpleintjes).

Er zijn ook enkele kinderen geobserveerd in het **toekomstige park Spoor Noord**, hoewel dit officieel nog niet toegankelijk was en over de gehele lengte afgeschermd was met een hek. Deze zone wordt beschouwd als een avontuurlijke zone, omdat het park op het ogenblik van de observaties nog in aanleg was en omdat door de hekken glippen een spanningselement omvat.

c) Nauwelijks bespeelde zones

Het betreft hoofdzakelijk straten met een **ontsluitingsfunctie**: Oranjestraat, Viséstraat, Dambruggestraat en Van Kerckhovenstraat. Nochtans wonen heel veel kinderen in deze straten.

Ook in het noordelijk deel zijn enkele minder bespeelde straten terug te vinden. Dit geldt in mindere mate ook voor de as Gasstraat-Sint-Jobstraat, die dwars door het gebied loopt.

d) Vergelijking met onderzoek uit 1983

Doordat Seefhoek ook in 1983 is bestudeerd, is een vergelijking mogelijk (zie ook bijhorende kaart in bijlage 3). **In grote lijnen zijn de vaststellingen dezelfde.** In 1983 waren de meest bespeelde zones:

- Tulpstraat-Klamperstraat: in totaal 150 spelende kinderen geobserveerd (van de 387 geobserveerden in totaal). In het oostelijk deel van de Tulpstraat, waar vroeger de bedrijfjes wellicht nog actief waren, zijn toen geen kinderen geobserveerd.
- Trapstraat en noordelijk buurtpleintje: in totaal 67 spelende kinderen geobserveerd.
- Het voorplein van de kerk: 59 spelende kinderen geobserveerd⁴².

Ook de Everaertsstraat en Biekorfstraat behoorden toen tot de middelmaat wat spelintensiteit betreft.

Er lijkt sinds 1983 wel een **zekere verschuiving van de ontsluitingsstraten naar de meer lokale straten** plaatsgevonden te hebben, wellicht het gevolg van een duidelijkere wegcategoryering en -profilering. In de Oranjestraat zijn toen bijvoorbeeld 25 spelende kinderen geobserveerd; in 2008 – nu deze weg als verbindingfunctie is geprofileerd – slechts 1 spelend kind. Ook in de Viséstraat zijn in 1983 enkele spelende kinderen geobserveerd. In 2008 is daar geen enkel kind aangetroffen.

⁴² Deze zone valt echter samen met de Van Kerckhovenstraat.

e) Besluiten:

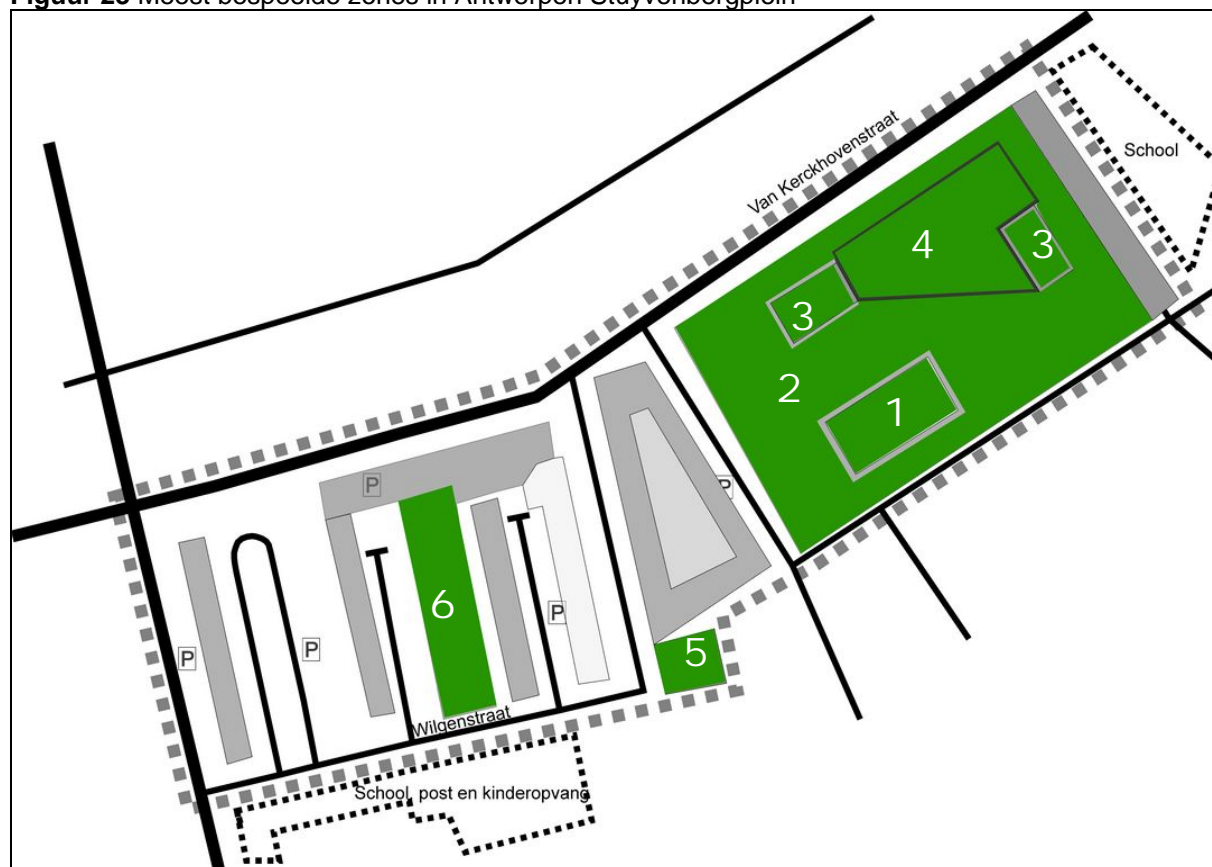
In de Seefhoek zijn geen formele voorzieningen en is er (nog) geen groene ruimte. Het spel vindt er dus voornamelijk plaats op straten en pleintjes. Het spel is behoorlijk sterk verspreid. Toch zijn er gebieden aan te duiden met een hogere spelintensiteit. Een eerste van die plekken lijkt logisch: twee autovrije/autoluwe buurtpleintjes, verbonden door een straat met voetgangersgericht profiel. Een andere plek is – eerder verrassend – het kruispunt van twee wegen met autogericht profiel. Daarnaast worden ook de straten rond de kerk en enkele lokale wegen bespeeld. Dit verschilt weinig van de vaststellingen in 1983. De drukke straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie worden duidelijk gemeden door de kinderen. Dit verschilt enigszins van de observaties in 1983.

5.4.2. Hoogbouw Stuyvenbergplein in Antwerpen

a) Meest bespeelde zones

In de Stuyvenbergwijk zijn heel wat spelende kinderen geobserveerd op de **bovenlokale publieke ruimte** ten oosten van de woontorens. In totaal zijn daar meer dan 300 spelende kinderen geobserveerd. Op het groene plein kunnen **verschillende soorten zones** worden onderscheiden.

Figuur 23 Meest bespeelde zones in Antwerpen Stuyvenbergplein

1. De meeste kinderen zijn terug te vinden op de **formele speelruimte**. Daar zijn 132 spelende kinderen geobserveerd, waarvan een grote meerderheid aan meisjes (83 meisjes, tegenover 49 jongens). De uitrusting van deze speelruimte oogt nochtans niet spectaculair. Het betreft een basisuitrusting met kleine klimtoren, glijbaan, schommels e.d. De oppervlakte van deze formele speelruimte is wel aanzienlijk.
2. Daarnaast werd ook de **groene pleinachtige ruimte rondom de speelruimte** sterk bespeeld. Er zijn 61 spelende kinderen waargenomen, met bijna dubbel zoveel jongens als meisjes (40 tegenover 21).
3. De **formele sportvoorzieningen** (basketterrein, voetbalkooi, minivoetbalkooi) zijn ook goed voor een 100-tal spelende kinderen. Het betreft bijna uitsluitend jongens (slechts 5 meisjes).

4. Rond de minivoetbalkooi is er ook een crossparcours aangelegd met heuvels en struikgewas. Dit beschouwen we als een meer **avontuurlijke zone**. Hier speelden in verhouding iets minder kinderen, ook bijna uitsluitend jongens.

5. Niet te verwaarlozen is verder het spel op het **buurtplein in het zuiden van de wijk**. Hier werden 60 spelende kinderen geobserveerd, waaronder iets meer jongens (38) dan meisjes (32). Het plein is autovrij maar heeft een zeer minimale inrichting met enkele banken en bomen. Wellicht spelen hier ook kinderen afkomstig uit het gebied ten zuiden van de onderzochte wijk.
6. Iets minder, maar nog steeds heel wat spelende kinderen zijn aangetroffen in de **centrale groene buurtruimte tussen de woontorens** (40 spelende kinderen). Hier speelden dubbel zoveel jongens (27) als meisjes (12). De inrichting biedt nochtans weinig speelaanleidingen: enkel wat banken, gazon en een ontmoetingsplein.

b) Minder intensief bespeelde zones

In vergelijking met de grotere centrale groene buurtruimte tussen de woontorens zijn op de **kleinere groene ruimtes nabij de parkeervoorzieningen** minder spelende kinderen geobserveerd. De groene ruimte is er eerder van straatniveau en functioneert vooral als zichtgroen. Toch zijn daar in totaal 31 spelende kinderen aangetroffen, ongeveer evenveel meisjes als jongens.

c) Nauwelijks bespeelde zones

In de wijk Stuyvenbergplein zijn slechts weinig zones waar niet of nauwelijks wordt gespeeld. Enkel de parkeervoorzieningen aan de Van Kerckhovenstraat en het buurtpleintje in het uiterste noordoosten worden beduidend minder bespeeld.

d) Besluiten

In de wijk Hoogbouw Stuyvenbergplein zijn heel veel spelende kinderen geobserveerd. Dit heeft zeker te maken met de aanwezigheid van het **Stuyvenbergplein, een publieke ruimte met bovenlokale uitstraling en heel wat voorzieningen expliciet op kinderen afgestemd**: formele speelruimte, sportveldjes, parkachtige ruimtes en zelfs een avontuurlijk crossparcours. We kunnen aannemen dat het vooral de diversiteit van voorzieningen, de grote oppervlakte, de goede inplanting en bereikbaarheid zijn, die dit plein voor kinderen zo interessant maken. Wat zeker opvalt in de cijfers, is dat **genderverschillen** het gebruik van het plein sterk beïnvloeden: de meisjes zijn enkel in de meerderheid op de formele speelruimte, waar ze bijna tweederde van de gebruikers uitmaken. In de overige zones zijn de jongens sterk in de meerderheid, in het bijzonder op de sportvoorzieningen.

Niet alle spelende kinderen zijn terug te vinden op het Stuyvenbergplein. In de wijk wordt er blijkbaar ook **aan de voet van de woontorens** gespeeld. Vooral de ruimtes van zekere omvang (buurt- of wijkniveau) blijken het meeste spelende kinderen aan te trekken. Het **buurtplein** ten zuiden van één van de woonblokken, en de centrale groene ruimte zijn wellicht complementair ten opzichte van elkaar. Op het plein zijn de genderverschillen wel meer in evenwicht dan in de groene parkruimte.

5.4.3. Wijk 't Foort in Temse

a) Meest bespeelde zones

Binnen de wijk 't Foort zijn er een 3-tal zones waar de meeste kinderen werden geobserveerd, nl. het noordelijk deel van de Scheldestraat, een buurtpleintje aan de Vlietdam en het formele speelterrein aan de Vlietdam.

1. Het **buurtplein aan de Vlietdam** kent het hoogst aantal observaties van spelende kinderen. In totaal werden hier 26 spelende kinderen geobserveerd. De verhouding jongens meisjes is zo goed als evenwichtig verdeeld nl. 11 jongens en 15 meisjes.
2. De **centrale speelruimte aan de Vlietdam** is een tweede zone waar een groot aantal kinderen (in het totaal 13) werd geobserveerd. 6 jongens en 7 meisjes. Ook hier is een evenwichtige verspreiding tussen jongens en meisjes.
3. In het **noordelijk deel van de Scheldestraat** (zone 15) werden 10 kinderen geobserveerd: 7 jongens en 3 meisjes.

Figuur 24 Meest bespeelde zones in Temse 't Foort

De inrichting van het **buurtpleintje** aan de Vlietdam is niet echt opmerkelijk. Het is een woonerf zonder specifieke spelaanleidingen. Er is een grote 'vrije' verharde ruimte. Een grote 'blinde' muur bakent het pleintje af. Dit pleintje dient tevens als in- en uitgang van het aanpalende brandweergebouw. De aantrekkingskracht van het pleintje ligt wellicht eerder in de **strategische ligging** (stapsteen op weg naar het centrum van Temse) en de grote oppervlakte aan verharding, dan in een 'speelse' inrichting.

De eveneens **centraal gelegen speelruimte** is een eerder klassieke speelruimte met slechts enkele toestellen, opgenomen in een groene zone. Dit speelterrein is gelegen naast een avontuurlijke groene ruimte met reliëf en struikgewas. Binnen deze groene ruimte zelf werden er geen spelende kinderen waargenomen, maar vermoedelijk maakt ze integraal deel uit van het speelterrein.

Het **noordelijk deel van de Scheldestraat** is sterk op auto's afgestemd met een smal voetpad en geen specifieke voorzieningen voor voetgangers of spelende kinderen. Wellicht is het grote aandeel aan spelende kinderen hier niet toe te schrijven aan ruimtelijke kwaliteiten, maar aan het grote aantal kinderen dat er woont (ongeveer één vierde van het totale aantal kinderen in de wijk).

		
Buurtpleintje Vlietdam	Centrale speelruimte gezien vanuit de aanpalende avontuurlijke groene ruimte	Noordelijk deel van de Scheldestraat

b) Minder bespeelde zones

Binnen de afbakening van deze wijk zijn er enkele zones waar enkele spelende kinderen zijn opgemerkt, echter minder dan in bovenstaande zones. Het gaat om het zuidelijk deel van de Scheldestraat, de Kasteelstraat, en enkele lokale wegen (Boodtsstraat, noordelijk deel van Philemon Haumanslaan, Veerstraat). Het gaat nochtans om **oude wegen, met heel slechte voetgangersvoorzieningen** (bijv. Boodtsstraat: voetpad van nauwelijks een halve meter). Dit geldt minder voor het Hoogpoortplein (buurtpleintje aan het kruispunt van Akkerstraat en Scheldestraat) dat eveneens beschouwd kan worden als een minder bespeelde zone, maar wél een meer voetgangersgerichte inrichting kent.

c) Nauwelijks bespeelde zones

't Foort kent ook verschillende niet of nauwelijks bespeelde zones. Drie gebieden vallen hierbij op:

1. Een eerste zone behelst het gebied rondom de kerk met het Marktplaatsplein. Deze zone is grotendeels autovrij, al zijn er ook heel wat parkeervoorzieningen.
2. Een tweede zone is het gebied aan de straat 't Foort, ten westen van het binnengebied. Ondanks de inrichting als woonerf en eerder autoluw karakter zijn hier nauwelijks spelende kinderen waargenomen in de straten. Misschien trekken deze kinderen allemaal naar de centrale speelruimte of naar het buurtplein aan de Vlietdam (wat de meest bespeelde zone is in de wijk)? In dit deel van de wijk zijn ook heel wat bordjes aangebracht met de boodschap 'balspelen verboden'.
3. Centraal in de wijk 't Foort bevindt zich een centrale groene ruimte. Deze is in de analyse van de wijk omschreven als een groene ruimte met een eerder avontuurlijk karakter. Ze is tevens gelegen aanpalend aan het speelterrein. Zoals eerder gezegd werden binnen deze groene ruimte geen spelende kinderen waargenomen; wel op het speelterrein.

d) Vergelijking met onderzoek uit 1983

Er kan een vergelijking gemaakt worden met het onderzoek "Spelen en spelen is twee" uit 1983. De ruimtelijke situatie zag er toen enigszins anders uit (zie ook Kaartnr. 4A in Bijlage 3). Het toen nog voornamelijk open binnengebied was in 1983 een afgesloten en niet toegankelijke zone. In de huidige

toestand is dit gebied ontsloten door verschillende straten (Vlietdam en 't Foort) en voorzien van heel wat bebouwing (woningen, centrale werkplaats, brandweer,...). Bij de stadsvernieuwing zijn tevens een aantal pleintjes gecreëerd (aan Vlietdam en Akkerstraat). Het binnengebied werd in 1983 dus niet in het onderzoek opgenomen. Het studiegebied omvatte enkel de omkaderende straten.

Kijken we naar de meest bespeelde zone in 1983 dan kunnen we *grosso modo* twee gebieden onderscheiden met verschillende speelintensiteit:

- a) **Meest bespeelde zones:** de Philemon Haumanstraat (38+5=43 spelende kinderen) en Scheldestraat (6+5+17=28 spelende kinderen),
- b) **Minder bespeelde zones:** Boodsstraat (5 spelende kinderen), K. Wauterstraat⁴³ (4 spelende kinderen), Akkerstraat (3 spelende kinderen)
- c) **Nauwelijks bespeelde zones:** Kasteelstraat en kleine zijstraatjes.

Vergelijken we deze observaties uit 1983 met de huidige observaties, dan kan vooral de **grote daling in de Philemon Haumanstraat** worden opgemerkt, toen dé straat bij uitstek waar er gespeeld werd. Nochtans wonen hier in 2008 toch nog heel wat kinderen (tot één derde van het totale aantal kinderen in de wijk) en is het zuidelijk gedeelte recent opnieuw aangelegd als woonerf. Anno 2008 zijn in de Philemon Haumanstraat maar 2 spelende kinderen aangetroffen. Gaan deze kinderen die hier wonen nu spelen in de meer open ruimtes in het binnengebied (speelruimte, buurtplein aan Vlietdam)?

Voor de overige straten zijn er geen noemenswaardige verschillen. De Scheldestraat is nog steeds een druk bespeelde straat (maar in absolute aantallen toch iets minder) en in heel wat andere straten wordt er sporadisch en verspreid gespeeld.

e) Besluiten:

Er kan besloten worden dat in de wijk 't Foort er het meest gespeeld wordt op twee strategisch gelegen plekken: de centrale speelruimte en het buurtpleintje aan de Vlietdam. Daarnaast is wat verspreid spel geobserveerd in de straten. Hierbij is nauwelijks een onderscheid te maken tussen ontsluitingswegen en eerder lokale wegen. Tevens valt op dat heel wat woonerven uit het recent ontwikkelde binnengebied nauwelijks worden bespeeld.

Wat betreft de vergelijking met het onderzoek uit 1983 kan het volgende besloten worden:

- Het meest opvallend is de sterke daling van spelende kinderen in de Philemon Haumanstraat.
- De nieuwe woonontwikkelingen in het binnengebied (na 1983 dus) hebben bijkomende observaties opgeleverd op twee specifieke plekken nl. de centrale speelruimte en het buurtpleintje aan de Vlietdam.
- De nieuwe woonontwikkelingen hebben daarentegen geen (amper 2) bijkomende observaties teweeggebracht in de nieuw aangelegde straten en woonerven van dit binnengebied.

Een mogelijke verklaring voor deze vaststellingen, is de aanwezigheid van het centrale speelterrein en het buurtpleintje die misschien de meeste spelende kinderen aantrekken. De kinderen worden misschien ook afgeschrikt om op straat te spelen als gevolg van de vele bordjes 'balspelen verboden'.

⁴³ Deze straat is verdwenen door herstructurering van de bebouwing rond het Hoogpoortplein.

5.4.4. Wijk P. Dierckxlaan in Temse

a) Meest gespeelde zones

De meest gespeelde zones in de wijk P. Dierckxlaan zijn de volgende:

1. **Zone met sportvoorzieningen:** Deze zone kent het hoogst aantal observaties. In totaal werden er 24 kinderen geobserveerd. Het betreft allemaal jongens.
2. **Formele speelruimte ten noorden van de sportvoorzieningen:** Hier zijn 11 spelende kinderen geobserveerd waarvan 5 jongens en 6 meisjes.
3. **Formele speelruimte ten zuiden van de sportvoorzieningen:** Hier zijn 16 spelende kinderen geobserveerd waarvan 10 jongens en 6 meisjes.

Deze drie zones zijn **zeer centraal gelegen in de wijk**, op het punt waar de verschillende buurten samenkomen. Langs- of doorheen de formele speelruimtes loopt telkens een lokale weg (vroeger volledig autovrij, maar nu lokaal verkeer toegestaan), die de verschillende buurten verbindt. In velerlei opzichten zijn deze ruimtes strategisch gelegen.

De drie zones sluiten bij elkaar aan en vormen één ruimtelijk geheel. Ten tijde van het onderzoek werden er echter werken uitgevoerd en waren deze drie zones letterlijk van elkaar gescheiden door nadarhekken.

De zone met **sportvoorzieningen** bestaat uit een voetbalveld en een basketveld, telkens met behoorlijk ruime afmetingen. De inrichting van de **formele speelruimtes** is eerder klassiek. In de grootste speelruimte, ten noorden van de sportvoorzieningen, zijn er wel enkele avontuurlijke elementen (heuvels met betonnen buis, struiken aan de tuinkant).

4. Een vierde zone waar veel gespeeld werd is de **August De Batslaan**. Hier werden 12 spelende kinderen geobserveerd waarvan 6 jongens en 6 meisjes. De August de Batslaan is ingericht als woonerf.

Figuur 25 Meest gespeelde zones in Temse P. Dierckxlaan

		
Zuidelijke speelruimte met sportvoorzieningen op de achtergrond.	Noordelijke speelruimte met enkele avontuurlijke elementen.	August de Batslaan: woonerf

b) Minder intensief bespeelde zones

Her en der in de wijk zijn ook spelende kinderen op **straat** geobserveerd, voornamelijk in lokale straten. In vergelijking met de centrale sport- en speelruimtes en het woonerf, werden deze straten echter minder intensief bespeeld:

- Kardinaal Cardijnlaan: Binnen deze zone werden er 8 kinderen geobserveerd waarvan 1 jongens en 7 meisjes. De Kardinaal Cardijnlaan is een lokale weg, maar heeft nochtans een sterk autogericht profiel (breed wegvak en rechtlijnig profiel).
- Eduard De Sutterlaan: Langsheen deze straat werden er 9 kinderen geobserveerd waarvan 6 jongens en 3 meisjes. De Eduard De Sutterlaan is een eerder lokale weg en kent eveneens een breed wegvakprofiel.
- P. Dierckxlaan: Langsheen deze straat werden 9 kinderen geobserveerd waarvan 4 jongens en 55 meisjes. De P Dierckxlaan is een ontsluitingsweg voor de wijk en het inrichtingsprofiel heeft een duidelijke aandacht voor voetgangers.
- Straten in nieuwe woonontwikkeling ten noordoosten. Hier werden 4 kinderen geobserveerd. 2 jongens en twee meisjes.
- Welvaartstraat: Binnen deze zone werden er 5 spelende kinderen geobserveerd waarvan 3 jongens en 2 meisjes. De Welvaartstraat heeft ook een ontsluitingsfunctie voor de wijk en heeft enkele kleinschalige ingrepen voor de voetgangers (bloembakken die zorgen voor asverschuiving). De Karel van Hoeylandtlaan heeft een gelijkaardig wegprofiel. Daar werd slechts één jongen geobserveerd.

In het noorden van de wijk (gelegen achter de Eduard De Sutterlaan) bevindt zich een **smalle groene zone, achter de woningen, met een formele speelvoorziening**. Dit pleintje kan tevens gecatalogeerd worden onder minder intensief bespeelde zone. Hier werden 7 spelende kinderen geobserveerd. 4 jongens en 3 meisjes.

In het oosten van de wijk bevindt zich een braakliggend en drassig terrein, het **onbebouwde binnengebied van de Pieter Dierckxlaan**. Dit terrein kan getypeerd worden als een avontuurlijk binnengebied. Hier werden 5 jongens geobserveerd.

			
Kardinaal Cardijnlaan	Braakliggend terrein achter de P. Dierckxlaan	P. Dierckxlaan	Karel van Hoeylandtlaan met bloembakken als snelheidsremmers

c) Nauwelijks bespeelde zones

Opvallend is dat er op 2 formele speelterreintjes geen spelende kinderen zijn geobserveerd.

- De smalle strook naast de Hendrik Heymanlaan, in het uiterste zuidwesten van de wijk, met enkele toestellen (zone 18).
- Een groen achterpleintje in het noorden van de wijk met een klimtoestel (zone 14).

Ook nabij het buurthuis (weinig in gebruik) zijn geen spelende kinderen waargenomen. Hetzelfde geldt voor een groen pleintje, aan de achterkant van een aantal woningen tussen de Hendrik Heymanlaan en de Kardinaal Cardijnlaan. Ook aan de aanpalende garages zijn geen kinderen gezien.

Een tweede zone is een groen gebied achter de Karel Van Hoeylandtlaan. Hier bevindt zich tevens een buurthuis. Hier werd slechts één jongen geobserveerd.

		
Hendrik Heymanlaan met onbespeeld smal speelterreintje.	Groen achterpleintje met klimtoestel	Groen pleintje aan de achterkant van woningen tussen Hendrik Heymanlaan en Kardinaal Cardijnlaan.

e) Besluiten

Er kan besloten worden dat er in deze wijk hoofdzakelijk gespeeld werd op de **centraal gelegen formele voorzieningen** (sportveldjes, speelreinen). Op een aantal speelterreintjes in de rand werden slechts enkele spelende kinderen waargenomen.

Er wordt daarnaast ook nog gespeeld in de verschillende **straten** van de wijk. Hierbij is er geen duidelijk patroon te vinden naargelang type weg, al lijkt er een lichte voorkeur voor lokale wegen en wegen met een voetgangersgericht inrichtingsprofiel. Dit geldt in het bijzonder voor het woonerf van de August De Batslaan, waar bijna evenveel kinderen geobserveerd werden als op de speelruimtes.

5.4.5. Wijk Burcht in Zwijndrecht

a) Meest bespeelde zones

In de wijk Burcht in Zwijndrecht zijn, in absolute cijfers, niet zo veel spelende kinderen geobserveerd. Er zijn slechts 4 plekken waar er beduidend meer werd gespeeld:

1. De meest bespeelde zone is de **wijkspelruimte** op de Scheldoevers: 18 geobserveerde kinderen, met een evenwicht tussen jongens en meisjes. De eerder klassieke speeltoestellen zijn verspreid over een grote oppervlakte, die wat avontuurlijke elementen omvat: heuvels, keermuren, betonnen buis,... Deze speelruimte waaiert verder uit in een avontuurlijke groene ruimte.
2. In deze **avontuurlijke groene ruimte** aan de Scheldoevers is een groep georganiseerd spel van 25 kinderen geobserveerd (13 jongens, 13 meisjes). In deze zone zijn evenwel geen individueel spelende kinderen aangetroffen. De heuvelachtige open groene ruimte wordt afgeboord door een rij van betonnen kunstwerken aan de zuidoostzijde en een weg doorheen een bosstrook aan de noordzijde.
3. Vervolgens zijn ook spelende kinderen aangetroffen op het kerkplein, een **plein van buurt of wijkniveau**: 11 geobserveerde kinderen, waaronder 5 jongens en 6 meisjes. Dit plein met parkeerfunctie bevat enkele autoluwe gedeelten (woonerf) maar heeft weinig straatmeubilair en expliciete speelaanleidingen.
4. Ook op de formele **spelruimte**, centraal in de nieuwe woonontwikkelingen, zijn enkele spelende kinderen aangetroffen: 9 kinderen geobserveerd, voornamelijk meisjes (7 meisjes tegen 2 jongens). Deze speelruimte is goed gelegen ten aanzien van de bewoning en heeft een uitrusting met speeltoestellen van buurt- of wijkniveau.

Figuur 26 Meest bespeelde zones in Zwijndrecht Burcht

<p>Bovenlokale speelruimte aan de Scheldeoevers</p>	<p>Bovenlokale speelruimte aan de Scheldeoevers vloeit over in avontuurlijke groene ruimte</p>	<p>Avontuurlijke groene ruimte aan de Scheldeoevers met bespeelbare kunst</p>
<p>Centrale formele speelruimte in de nieuwe wijk</p>	<p>Centrale formele speelruimte in de nieuwe wijk</p>	<p>Marktplaats</p>

b) Minder intensief bespeelde zones

In de wijk Burcht wordt er **ook her en der op straten gespeeld, zij het met lage intensiteit**. Er lijkt geen groot onderscheid tussen de straten met verbindings- en ontsluitingsfunctie en de meer lokale straten. In de Kerkstraat, die nochtans een ontsluitende functie heeft voor de wijk en niet echt op zwakke weggebruikers is afgestemd, waren het er een zestal. Dit is meer dan de lokale Kapelstraat en de recent aangelegde doodlopende straten in het binnengebied. Ook op de parkeervoorzieningen nabij de nieuwe woningen, zijn enkele spelende kinderen gezien.

c) Nauwelijks bespeelde zones

De nieuwe wijk bevat ook heel wat groene ruimte, soms met een avontuurlijk en soms met een parkachtig karakter. Er zijn hier echter geen spelende kinderen geobserveerd. In een drassige braakliggende zone is wel een boomhut aangetroffen. Spelende kinderen zijn er echter niet in actie gezien. Ook in een aantal andere open ruimtes in het binnengebied (parkeerruimte, trage wegen) zijn geen kinderen aangetroffen.

d) Besluiten

In Burcht zijn vooral spelende kinderen waargenomen op grotere ruimtes: een bovenlokale speelruimte, de aanpalende avontuurlijke zone (enkel georganiseerd spel), het Marktplein. Ook het formele speelterrein middenin de wijk lijkt spelende kinderen aan te trekken. Op de andere, nochtans aantrekkelijke groene ruimtes in de wijk, is er geen spel geobserveerd. Er werd ook wat verspreid in straten gespeeld, maar dit is veel minder frequent.

5.4.6. Predikherenvelden in Rumst

a) Meest bespeelde zones

In de wijk Rumst Predikherenvelden is er slechts 1 ruimte waar regelmatig spelende kinderen zijn geobserveerd. Het betreft het **wijkspelerrein, zeer centraal gelegen in de wijk** en met heel wat voorzieningen: een grote heuvel, speeltoestellen, een sportveldje en aanliggend ook een wijkwinkeltje en school. Het gaat echter maar om 12 kinderen, waarvan dubbel zoveel jongens als meisjes.

Figuur 27 Meest bespeelde zones in Rumst Predikerenvelden

b) Minder intensief bespeelde zones

Her en der in de wijk vond ook verspreid spel plaats. In de meeste **straten** zijn wel enkele spelende kinderen aangetroffen. Er zijn ook een viertal **pleintjes van straatniveau** in de wijk. Hier zijn echter niet opvallend veel kinderen geobserveerd. Deze pleintjes zijn inderdaad eerder als rustplek voor volwassenen dan als speelplek vormgegeven. De banken, het zichtgroen, de kassei of kiezel als ondergrond bieden weinig kansen voor spel.

Straatpleintjes

Dit geldt niet voor **de groene ruimtes de en sportvoorziening in het noorden van de wijk**. De avontuurlijke ruimte omvat een boszone, water, een zelfgemaakt BMX-parcours en een weide met dieren. Op het crossparcours en op de sportterreinen zijn enkele kinderen aangetroffen, allemaal jongens. In vergelijking met de observaties op straten zijn dit echter niet opvallend veel kinderen.

Avontuurlijk groen met water

Dieren

Zelfgemaakt BMX-crossparcours

c) Nauwelijks bespeelde zones

In een aantal straten zijn geen spelende kinderen geobserveerd. Bij deze groep zit ook een straat afgewerkt met meer kleinschalige materialen (Irislaan) en een straatpleintje (Varenlaan).

d) Besluiten

Het spel in de wijk Predikherenvelden is sterk gespreid. Er is slechts 1 centralere plek waar wat meer kinderen zijn geobserveerd, met name het centrale wijkspiegelplein.

5.4.7. Terhagen in Rumst

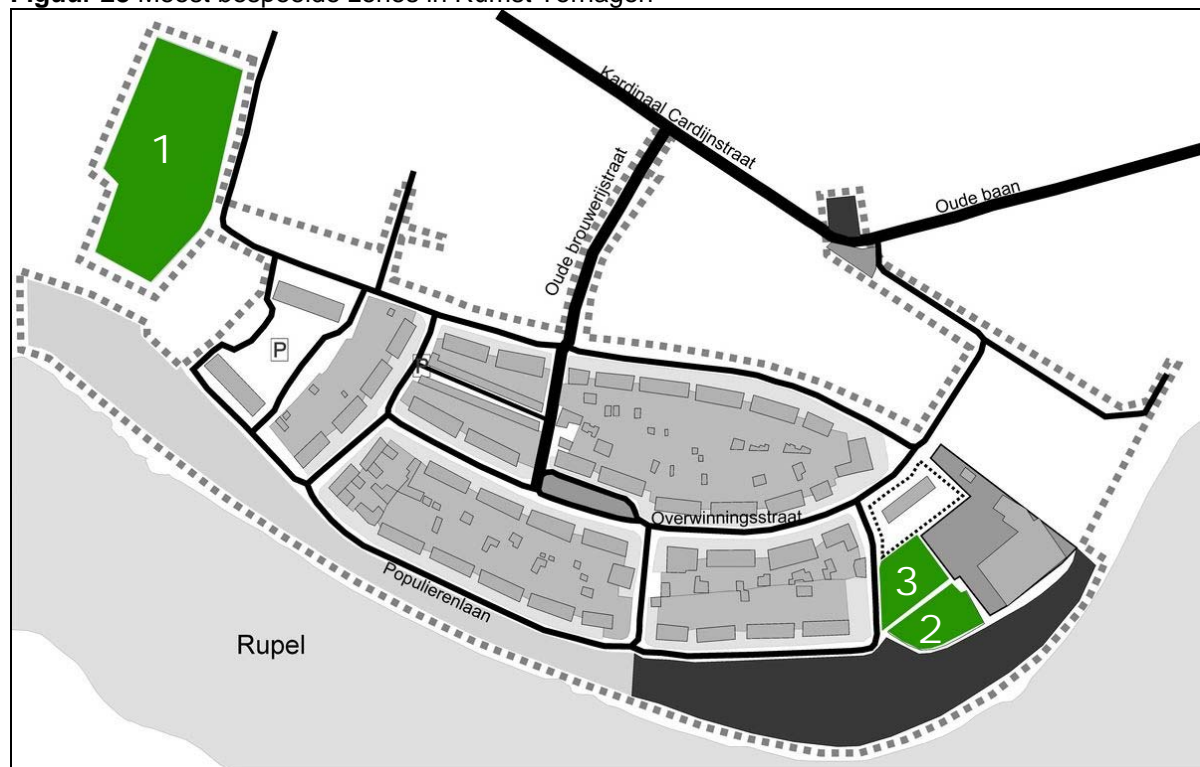
a) Meest bespeelde zones:

In Terhagen zijn enkele zones te onderscheiden waar het spelen geconcentreerd voorkomt. Dit zijn ook de plekken waar groepen georganiseerd spel zijn geobserveerd.

Het gaat om volgende plekken:

1. De **groene ruimte van wijkniveau** aan de westzijde:
18 individueel spelende kinderen geobserveerd + 55 spelende kinderen in groep = 73 spelende kinderen
2. De formele **speelruimte**, gelegen aan de oostzijde van de wijk, aan de dijk en nabij de ingang van het sportcentrum:
33 individueel spelende kinderen in de speeltuin + 78 spelende kinderen in groep = 111 spelende kinderen;
3. De **aanpalende parking** aan de oostzijde, tussen speeltuin en school en met skateramp:
20 individueel spelende kinderen op de parking + 10 spelende kinderen in groep = 30 spelende kinderen.

Figuur 28 Meest bespeelde zones in Rumst Terhagen

Zowel in de speeltuin als in het park is het **aandeel jongens en het aandeel meisjes** ongeveer gelijk verdeeld. Wanneer we de groepen georganiseerd spel in rekening nemen, dan zijn er wel iets meer meisjes in het park geobserveerd (42 meisjes tegenover 31 jongens).

Op de parking aan de speeltuin en skatevoorziening spelen hoofdzakelijk jongens (19 van de 20 observaties; 22 van de 30 observaties inclusief groepen georganiseerd spel).

Hoewel excentrisch gelegen, is het **spel in deze wijk dus voornamelijk geconcentreerd op voorzieningen van wijkniveau, met name het wijkpark en het sportcentrum**. Zij hebben blijkbaar voldoende uitstraling om kinderen uit de woonwijk aan te trekken. Het profiel van de wegen rond het sportcentrum en het park zijn overwegend autogericht, maar het betreft in wezen lokale wegen, waar een zone 30 is ingesteld ter hoogte van de school.

De inrichting van beide voorzieningen oogt niet spectaculair. De speeltuin is van het klassieke type en is eerder *basic* uitgerust. De ruime oppervlakte, strategische inplanting voor de sporthal en de nabijheid van het jaagpad vormen evenwel belangrijke troeven. Ook de aanpalende parking maakt blijkbaar mee deel uit van de speelruimte, zeker omdat er ook een skatetoestel is geplaatst.

Het park is klassiek ingericht, zonder speeltoestellen. Door de Engelse landschapsstijl en afwisseling van open gras- en gesloten struikzones, biedt het wel een aantal spelkwaliteiten.

		
Parking en skateramp	Speelruimte voor de sporthal	Speelruimte is gelegen nabij het jaagpad
		
Autogericht straatprofiel van de wegen rond het sportcentrum	Park in Engelse landschapsstijl	Afwisseling van open en meer struikachtige zones in het park.

b) Minder intensief bespeelde zones

Langsheen straten en buurtpleintjes wordt er duidelijk minder gespeeld. Centraal in de wijk bevindt zich een klein straatpleintje (aan de Ontvoogdingsstraat) zonder noemenswaardige inrichting. Op dit pleintje zijn enkele (6) spelende kinderen geobserveerd. Ook hier is het aandeel meisjes en jongens gelijk. De observaties in drie aanpalende straten hebben een gelijkaardig aantal resultaten (4 à 5 spelende kinderen) opgeleverd. Het aandeel meisjes en jongens verschilt hier sterk van straat tot straat: in de Karl Marxlaan speelden enkel jongens (5); in de Eén Meistraat speelden enkel meisjes (4). De Oude brouwerijstraat is een belangrijke ontsluitingsweg voor de wijk Terhagen. Hier speelden 4 jongens en 2 meisjes.

c) Nauwelijks bespeelde zones

Daarnaast zijn er in Terhagen nog drie zones waar er enkel één spelend kind is geobserveerd nl. in de Populierenlaan, de Overwinningsstraat, en de een deel van de Uitbreidingsstraat. Dit waren telkens jongens. In enkele straten zijn geen spelende kinderen waargenomen. Opvallend is dat er binnen de dijkzone langsheen de Rupel (park- en avontuurlijke zone) geen spelende kinderen waargenomen zijn.

Avontuurlijke park- en groene ruimte langs de dijk

d) Besluiten

Algemeen kan besloten worden dat er binnen deze wijk Terhagen hoofdzakelijk gespeeld wordt op drie specifieke plekken. Deze plekken zijn gelegen op voorzieningen van wijkniveau, ze zijn voldoende bereikbaar en hoofdzakelijk autovrij (behalve aan de parking). Hoewel de uitrusting zeer *basic* is, zijn de ruimtes blijkbaar toch interessant door de aanzienlijke oppervlakte, de bundeling van voorzieningen en het voldoende kwalitatieve basisontwerp.

In mindere mate is er spel geobserveerd op het publiek domein langsheen de straten. Er kan tevens geen noemenswaardig verschil genoteerd worden tussen de ontsluitingsweg (Oude Brouwerijstraat) en de lokale wegen (andere wegen van de wijk). Opvallend is dat er binnen de zone langsheen de Rupel (park- en avontuurlijke zone) geen spelende kinderen waargenomen zijn.

5.4.8. Algemene conclusies bij de syntheseskaarten per wijk

a) Grotere open en strategisch gelegen ruimtes als meest bespeelde zones

Wanneer we de kaartjes van de meest bespeelde zones per wijk vergelijken, dan valt op dat de **grotere open ruimtes** telkens tot de meest bespeelde zones van de wijk behoren. Het kan gaan om formele sport- en spelvoorzieningen, maar ook pleinen of groene ruimtes van buurt- of wijkniveau. **Deze meest bespeelde zones hebben minstens één van onderstaande kenmerken:**

1. De **oppervlakte** van deze ruimtes blijkt niet onbelangrijk.
Het gaat in de meeste gevallen om open ruimtes met een zekere omvang, van buurt- of wijkniveau. Kleinere speelruimtes, groenvoorzieningen van straatniveau en straatpleintjes bleken minder gefrequent te worden door kinderen. Uitzondering hierop lijkt het kruispunt in de Seefhoek, wat aantoont dat ook zeer kleine en minder opvallende ruimtes grote betekenis kunnen hebben voor kinderen. Maar ook daar is vastgesteld dat kinderen vooral gebruik maken van de extra ruimte die het kruispunt biedt.
2. In veel gevallen zijn dit ook zeer strategisch gelegen zones. Met '**strategisch gelegen**' wordt o.m. bedoeld: 'centraal gelegen in de wijk en goed bereikbaar':
 - bijv. Centrale speelruimte in 't Foort te Temse
 - bijv. Centrale sportvelden en speelruimtes in P. Dierckxlaan te Temse
 - bijv. De centrale speelruimte in Burcht te Zwijndrecht
 - bijv. De centrale speelruimte en sportveld in Predikherenvelden te Rumst
 - bijv. Groene buurtruimte tussen twee woontorens in wijk Stuyvenbergplein te AntwerpenHet principe van 'centrale ligging' geldt niet voor de wijk Terhagen te Rumst en voor heel wat sterk bespeelde zones in de woonkern Burcht te Zwijndrecht. Maar daar geldt het volgende principe heel sterk.
3. De meest bespeelde zones blijken ook vaak **gekoppeld aan andere gemeenschapsvoorzieningen, bundeling van voorzieningen, deel uitmakend van het bovenlokale publieke ruimtenetwerk:**
 - bijv. Speelruimte en skateramp nabij sportcentrum in Terhagen te Rumst
 - bijv. Speelruimte en sportveldjes in bovenlokale groene ruimte in de Hoogbouwwijk Stuyvenbergplein te Antwerpen
 - bijv. Speelruimte en sportveld nabij school, buurtwinkel en bushalte in Predikherenvelden te Rumst
 - bijv. Speelruimte nabij avontuurlijke groene ruimte in 't Foort te Temse
 - bijv. Speelruimte en avontuurlijke groene ruimte op Scheldeoever in Burcht te Zwijndrecht + nabijheid sportcentrum
4. De **inrichting en uitrusting** kan divers zijn:
In praktisch elke wijk behoort er minstens 1 formele speelruimte of sportvoorziening tot de meest bespeelde zones. De **uitrusting met speeltoestellen of sportvoorzieningen** is dus niet onbelangrijk.
Anderzijds zijn er **ook heel wat voorbeelden van niet-formele speel- of sportvoorzieningen**, die tot de meest bespeelde zones behoren. De inrichting hiervan is niet echt op kinderen afgestemd:
 - bijv. Groene buurtruimte tussen twee woontorens en buurtplein in de wijk Stuyvenbergplein te Antwerpen
 - bijv. Buurtplein in de wijk 't Foort in Temse
 - bijv. Marktplein in Burcht te Zwijndrecht
 - bijv. Groene wijkruimte in Terhagen te Rumst
5. Wat opvalt bij de speelruimtes, is dat de **meest bespeelde speelruimtes een aantal elementen van avontuurlijkheid in zich dragen of gekoppeld zijn aan groene ruimtes met een avontuurlijk karakter:**
 - bijv. Stuyvenbergplein in Antwerpen
 - bijv. Centrale speelruimte in wijk 't Foort te Temse, aanliggend aan avontuurlijke groene ruimte.
 - bijv. Centrale speelruimte in wijk P. Dierckxlaan in Temse, die enkele heuvels en struikgewas omvat.

- bijv. Speelruimte aan Schelde-oeveren te Zwijndrecht, met heuvelachtig karakter en aanliggend aan avontuurlijke groene ruimte.
 - bijv. Centrale speelruimte met grote heuvel en buizen in Predikherenvelden te Rumst.
- Omgekeerd geldt echter niet dat elke avontuurlijke ruimte *per se* wordt bespeeld. (zie bijv. een aantal avontuurlijke groene ruimtes in Burcht te Zwijndrecht, 't Foort te Temse, P. Dierckxlaan te Temse, Predikherenvelden in Rumst, Terhagen in Rumst).

b) Meer verspreid spel op straten en straatpleintjes

In vrijwel elke wijk is vastgesteld dat er, naast de grotere open ruimtes met hoge spelintensiteit, **ook heel wat verspreid spel is in de straten**. Het aantal geobserveerde spelende kinderen is er niet geconcentreerd, maar, globaal genomen, zeker niet te verwaarlozen. Deze bevinding lijkt aan te sluiten bij de eerdere, meer kwantitatieve benadering (Zie paragraaf 5.2. Op zoek naar verbanden tussen spelobservaties en types publieke ruimte, p. 48 e.v.).

In een aantal gevallen behoort een straat zelfs tot de meest bespeelde zones in de wijk.

- Bijv. Trapstraat in Seefhoek te Antwerpen, met de twee buurtpleintjes aan de uiteinden.
- Bijv. Kruispunt van Kamperstraat en Tulpstraat in de Seefhoek te Antwerpen.
- Bijv. Noordelijk deel van de Scheldestraat in Temse.
- Bijv. Woonerf in de wijk P. Dierckxlaan te Temse.

Deze straten zijn divers qua inrichting en wegcategorie.

Maar **ook in andere straten zijn her en der spelende kinderen geobserveerd**. Het is niet eenvoudig om hierin een lijn te trekken, al lijkt er een voorkeur te zijn voor lokale straten, soms ook voor straten met een duidelijk voetgangersgericht profiel.

5.5. Is er verband tussen woningtypes en buitenspelen?

Bij ontwikkeling van woongebieden is woningtypologie een belangrijk aandachtspunt. We kunnen de vraag stellen of er een verband is tussen woningtypes en de mate van buitenspelen. Dergelijk verband bestuderen is echter niet evident, zeker bij observatieonderzoek. Op basis van de verzamelde gegevens, wordt hier toch een voorzichtige poging ondernomen.

We beperken ons vooreerst tot buitenspelen in de onmiddellijke omgeving van de woning, omdat dit het meest relevant is voor woontypologie.

We onderscheiden 4 verschillende 'dominante' woontypes:

1. 'Hoogbouw' (> 4 etages)
2. 'Appartementsgebouw' (< 4 etages)
3. 'Rijwoningen'
4. 'Open en halfopen bebouwing'

Er wordt vertrokken van de basistabellen zonder groepen georganiseerd spel en we beperken ons tot de onmiddellijke omgeving van de woning; spelende kinderen geobserveerd in bovenlokale publieke ruimte worden dus niet meegerekend.

We moeten de resultaten echter telkens interpreteren in verhouding tot het aantal kinderen dat er woont (we beschikken over demografische gegevens per straat). We werken daarom opnieuw met de 'speelindex'. We weten evenwel niet of de geobserveerde kinderen ook in zones wonen waar ze spelend werden aangetroffen.

Tabel 45 Spielindex per type woonomgeving per wijk

Dominante woontype	Aantal spelende kinderen geobserveerd	Demografische gegevens	Spielindex
Antwerpen			
Overwegend Hoogbouw Stuyvenberg: zones 21+22+23+24+25+27	108	84	1,29
Overwegend Rijwoningen Seefhoek: Alle zones (1A tem 20B), excl. zone 20A	371	987	0,38 ⁴⁴
Zwijndrecht			
Nieuw type appartementsgebouwen: zones 1+2+3+4+5+6+7+8+9+10+ 11+12+13+14	16	13	1,23
Overwegend Rijwoningen: zones 16+17+18+22	11	71	0,15
Rumst Terhagen			
Overwegend Hoogbouw: zones 17+18	1	16	0,06
Overwegend Rijwoningen: zones 1+2+3+4+5+11+12+13+ 14+15+16+20+21+23	27	126	0,21
Temse P. Dierckxlaan			
Overwegend Appartementsgebouwen: zone 16+17	13	75	0,17
Overwegend Halfopen bebouwing: zones 3+5+6+7+8+9+10+12+13+ 14+14A+15+18	43	91	0,47
Temse 't Foort			
Overwegend Rijwoningen: Alle zones 't Foort (zone 1 tot en met 31), excl. 9, 20, 21, 22, 30.	58	170	0,34
Rumst Predikherenvelden			
Overwegend Open en Halfopen bebouwing: zones 4 tot en met 26	29	128	0,23

⁴⁴ De speelindex kan hier iets hoger liggen doordat de demografische gegevens in werkelijkheid lager zullen liggen (data zijn per straat aangeleverd; enkele lange en kindrijke straten gaan verder buiten het studiegebied).

De scores bij **rijwoningen** (0,38; 0,15; 0,21; 0,34) liggen alle in dezelfde lijn en zijn laag.

Bij **hoogbouw** (1,29; 0,06) en **appartementengebouwen** (1,23; 0,17) zijn er heel grote verschillen. De hoge scores voor de woontorens aan het Stuyvenbergplein (1,29⁴⁵) en de nieuwe woontypologie in Zwijndrecht (1,23) zijn verrassend. Deze zones zijn inderdaad beter voorzien van publieke ruimte dan de hoogbouw in Terhagen (parkeervlakte) of de appartementen in de P. Dierckxlaan (kwalitatieve aanleg, maar in wezen voornamelijk verkeersruimte).

De zones met **halfopen bebouwing** in de wijk P. Dierckxlaan scoren in elk geval hoger dan de appartementengebouwen uit die wijk (0,47).

De speelindex is dan weer laag bij de overwegend **open en halfopen bebouwing** in Rumst Predikherenvelden (0,23).

Besluit

Interpretatie van de gegevens blijkt moeilijk. Voor uitspraken over het mogelijke verband tussen woontypologie en spelen is verder (en wellicht ook andersoortig) onderzoek vereist.

⁴⁵ Zelfs als we de observaties op het buurtgroen van zone 24 in de wijk Stuyvenbergplein buiten beschouwing laten, dan nog is de speelindex hoog: nl. 0,81.

BIJLAGEN

Bijlage 1: Observatieschema

Bijlage 2: Fotomozaïek 'types publieke ruimte'

Bijlage 3: Kaarten van de wijken met het aantal geobserveerde spelende kinderen per zone

Bijlage 1: Observatieschema

Wijk:

Tijdstip observaties: Dag (bijv. woensdag):

Datum:

Uur:

Weer: Zon, Bewolkt, Regen

	Gesl. (aantal)		Leeftijd (aantal kinderen)				Volwassen (ja/nee)		Soort spel (aantal kinderen bij elk soort spel)						Onder- weg?	Zone (nr.)	Type plaats (bijv. voetpad, baan, voortuin, galerij,...)	Opmerking (allocht, soort plek,...)
	m	v	3-5	6-8	9-11	12-14	Begeleid	In de buurt	Receptief	Sociaal	Fantasie	Constructie	Herh. beweg.	Explorierend				
1																		
2																		
3																		
4																		
5																		
6																		
7																		
8																		
9																		
10																		
11																		
12																		
13																		
14																		
15																		
16																		
17																		
18																		
19																		
20																		
21																		
22																		
23																		
24																		
25																		
26																		
27																		
28																		
29																		
30																		
31																		
32																		
33																		